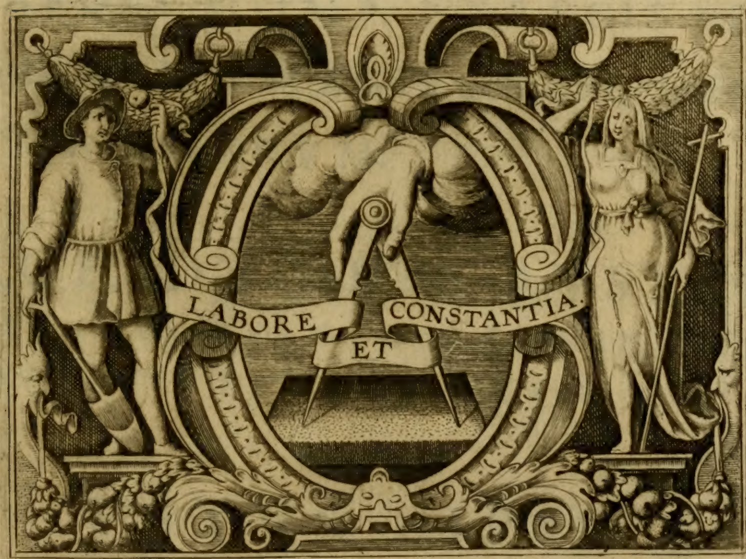
IVSTI LIPSI DISSERTATIVNCVLA APVD PRINCIPES:

item

C. PLINI PANEGYRICVS LIBER TRAIANO DICTVS,

Cum eiusdem LIPSI perpetuo COMMENTARIO.

Editio secunda, aucta & emendata.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Ioannem Moretum.
cIↃ. IↃC. IV.
Cum Priuilegiis Cæsareo & Regio.

SER[MIS] POTENTISSIMISQVE
PRINCIPIBVS

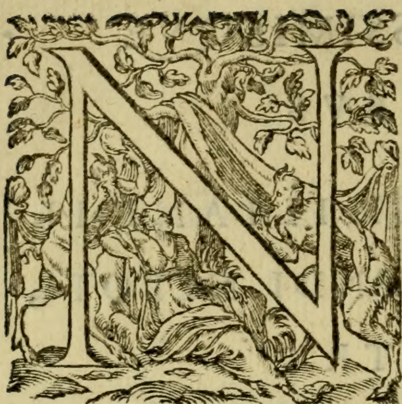
ALBERTO MAXIMILIANI II.
IMP. FILIO, FERDINANDI NEPOTI,
RVDOLFI II. FRATRI:

ET

ISABELLAE CLARAE EVGENIAE,
PHILIPPI II. CATHOLICI REGIS FILIAE,
CAROLI V. IMP. ET REGIS NEPTI,
PHILIPPI III. REGIS SORORI, INFANTI
HISPANIARVM:

ARCHIDVCIBVS AVSTRIÆ,
DVCIBVS BVRGVNDIÆ, PRINCIPIBVS
DYNASTISQVE BELGARVM:

IVSTVS LIPSIVS
SESE ATQVE ISTA
CVM ÆTERNA FIDE, CVLTV, OBSEQVIO,
DEDICAT CONSECRATQVE.

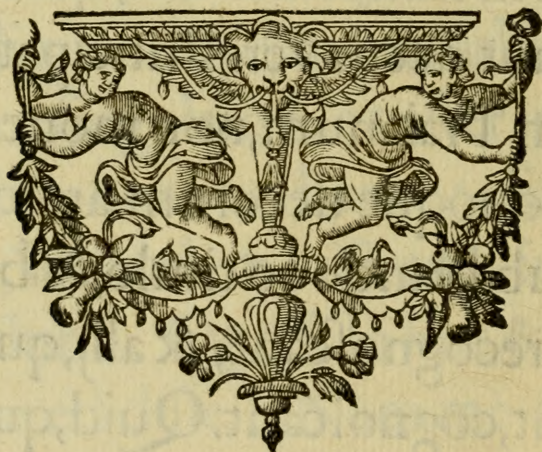

NAM venit ad vos, PRINCIPES, *Dissertatiuncula* mea, an & vestram dicam? Vos iussistis, vos iuuistis: nec nisi Genio illo Principum adspirante, vel tria verba hiscere potuissem, in tam clarâ luce subitò deprehensus. Et à me quidem, res parua est: splendorem tamen à vobis habet: & (fas sit dicere) vos ab eâ aliquem. vt dimanet ad exteros aut posteros singularis hic vester in optimas artes vel amor, vel honor: dimanet inquam, in laudem vestram, in aliorum exemplum. Quo solo fine & caussâ fateor me edidisse. Nam me & famam meam si spectem, quid accedit? imò decedat fortasse. sed vt miles, qui in acie pro Principe suo honesta vulnera accepit, adeò non celat ea, vt etiam reuelet

ac

ac iactet: sic mihi visum, gloriosam hanc ignominiam subire, quæ seruiat nomini vestro. Atquin aliud etiam visum addere, quod non excuso: *Plinij*, inquam, *Panegyricum*, quem Traiano optimo Principi optimum laudatissimúmque scripsit. Nec id quidem magnum opus. tamen vt in exiguam sæpe tabulam orbis & regionum magnitudo aut varietas includitur: sic in hunc libellum, quidquid ad munus aut decus veri Principatus. Laudat suum Traianum, non monet, fateor: sed hoc quoque decorum apud Principes, vt sub blando eo titulo, & boni quæ faciunt, recognoscant; & alij, quæ facere deberent, cognoscant. Quid, quòd Traiano dictus dicatúsq; est, Hispano Principi, & qui primus florentis imperij sceptrum transtulit ad externam & suam gentem? Et eius gentis tu materna origine,

gine, ALBERTE, & longâ etiam inhabitatione es: tu ISABELLA, ortu & ſtirpe. Accipite ergo, PRINCIPES, & munuſculum hoc, & munus: quorum illud felicium Auſpiciorum veſtrorum memoriæ aliquid faciat; iſtud, Principatus optimi (talem ab optimis ſperamus) exemplo. Louanij, prid. Idus Aprilis, anno Christiano ∞. IↃC.

AD

AD LECTOREM.

*Abes duplex hic scriptum, Lector: etsi, vt rem dicam, neutrum propriè tibi scriptum. Nam illud prius subita benignitas Principum elicuit: cùm Athenæum nostrum inopinatò visentes, me quoque dicere aliquid subitarium voluissent, siue iussissent. Factum, dixi, edo, leuia & breuia: id est, illa ipsa quæ dixi. Nam augere & polire, exemplo veterum, atque adeò Tullij & Plinij, poteram: sed in re quæ ad Principes, veritatem amaui, & quidquid hoc fuit, damus sine colore aut fuco. Nec tibi tamen, vt aiebam, propriè damus. sed vt qui sagittam mittit, scopum intuetur, non circumstantes: sic mihi nunc Principes in oculis, non si quis alius fortè leges. Lege tamen me optante, & hoc saltem disce, magna quædam exempla cadere etiam in hoc æuum. An aliud illustrius, quàm fæminam (A*LBERTVM *enim nunc omitto) fæminam inquam, inter Principes principem, venisse vltrò ad has litterarias recitationes, sedisse, audisse? Fecit. quid nisi heroïnam illam I*SABELLAM*, atauiam suam, imitata? quæ adeò omnium rerum honestarum, tum etiam artium amore flagrauit, vt iam nupta & grandior Latinas litteras didicerit, cũ intellegendi illo fine & fructu. O eat in sæcula illud & hoc exemplum, & vnà cum bonâ famâ, Principes ament Famæ & Aeternitatis istas artes! Sed alterum etiam scriptum non ex destinatione*

tibi

tibi damus. Priori illi in hac occasione subiunximus, & aptum putauimus Principibus in viâ regiâ & rectâ dirigendis. Vetus est, non nego. sed non vt aromata vim suam æuo exspirant; sic monita ista salubria & doctrinæ. imò contrà, auctoritatem & fidem ab ætate sumunt. Ac meo voto, prisca illa, & vsu felicia ac gloriosa, reuocentur: præ nouitijs quibusdam, obliquis, callidis, & quæ speciem magis prudentiæ, quàm ipsam habent. Melius profectò æquabiliusque regantur res humanæ. Sed non huc eo. tibi si non laudatam, excusatam operam meam, Lector, volui: quam nulla ambitio, sed sola pietas in Principes expressit. Louanij, prid. Idus Apriles anni CIↃ. IↃ. C.

IVSTI

IVSTI LIPSI

DISSERTATIVNCVLA apud SERENISSIMOS ALBERTVM ET ISABELLAM BELGARVM PRINCIPES

extemporanea:

Postridie diei Auspicalis, qui fuit septimus Kal. Decembrium, anni CIϽ. IϽ. XCIX.

SERENISSIMI
ET
POTENTISSIMI
PRINCIPES,

TSI fateor haud planè rudem & tironem me esse in dicẽdo; tamen hic splendor vester, qui oculis meis inopinatus apparuit, & hic insolens consessus, turbat me aliquid (non nego) sed & delectat. Sicut qui è tenebris & longo situ ad solem subitò educuntur, caligat ijs acies, & oculi præstringuntur: sic mihi euenit, & duo simul maxima sidera cùm video, hunc SOLEM, vt ita dicam, & hanc LVNAM, hebescit nonnihil ingenij acies, & linguæ hæc promptitudo retardatur. Quid tamen est? sicut idem ille sol excitat mox & recreat, & innatâ suâ vi dat vigorem: sic mihi sentio ab aspectu vestro alacritatem infundi, & ijsdem, quibus terrebar, excitari. Itaque parebo libẽs meritò vobis. me voluistis subitò & ex tempore pauca dicere: pauca certè erunt, & ideò excusata, quia subita & ex tempore. Non recedam autem longè (nam & sic iussistis) à more lectionis solitæ: *Annæum Senecam* (æternum Hispaniæ decus) in manus sumam, & pauca eius verba à consessu & tempore hoc non aliena,

 cum

cum bonâ veniâ veſtrâ PRINCIPES, cùm bonâ gratiâ veſtrâ reliqui AVDITORES, explicabo. Ait I. De Clementiâ. cap. III.

„ *Illius demum Principis magnitudo ſtabilis fundatáque eſt, quem omnes tam ſupra ſe eſſe, quàm pro ſe ſciunt: cuius curam excubare pro ſalute ſingulorum atque vniuerſorum cottidie experiuntur. Quo procedente, non tanquam malum aliquod aut noxium animal è cubili proſilierit, diffugiunt: ſed tanquam ad clarum & beneficum ſidus certatim aduolant, obijcere ſe pro illo mucronibus inſidiantium paratiſsimi, & ſubſternere corpora ſua, ſi per ſtragem illi humanam iter ad ſalutem ſternendum ſit.*

Pauca verba, vt ſolet ille ſcriptor: ſed magnæ rei incluſæ, & à me breuiter educendæ. Ait, *Illius demum Principis magnitudinem ſtabilem eſſe.*] Cuius? qui hæc faciet, quæ ſuggerit. Si quis ergo neglegit? negat, & parum firmæ altitudini inſiſtere eum putat. Sicut domus, cui fundamentum non ſubſternitur, caduca eſt: ſic Princeps, cui non iſta. quæ iam addit: *Quem omnes tam ſupra ſe eſſe.*] Dignitas Principis tangitur & eminẽtia. quis autem eam neſcit? Ille eſt imago & exemplar Dei in terris, rerum moderator & arbiter, in cuius manu poſitæ opes, dignitas, vita omnium noſtrûm. Sicut anima corpori præeſt, & animæ ratio: ſic Princeps hâc populum regit, & eadem illa ratio ipſum. Tolle, cadauer ac funus eſt hęc omnis multitudo: & vt Cyclops apud Homerum, amiſſo vnico oculo, huc illuc impingitur,

tur,& denique ruit: ſic iſta moles populi, ſine lumine illo Principatus. Ergo *ſupra omnes* eum meritò eſſe ſciunt, & fatentur. quid amplius? *Pro ſe eſſe.*] O monitum eximium! ô in duobus verbis incluſum finem, munuſq; Principatuum! Non præeſſe ſolùm Princeps, ſed prodeſſe debet: nec ſibi tantùm ciues datos, ſed ſe etiam ciuibus arbitrari. Sicut ſol ille (ne abeam ab hâc imagine) nõ lucet modò, ſed fouet, vegetat, animat: ſic verus ille populorum rector, in ſplendore ſuo commodat & iuuat. *Moderatori Reip.* (ait Cicero) *beata ciuium vita propoſita eſt, vt ea ſit opibus ampla, copijs locuples, virtute inſtructa.* Et Hadriani Principis laudata illa vox eſt: *Jta ſe remp. geſturum, vt ſciret rem populi, non ſuam eſſe.* Sed quomodò hoc faciet, & eò veniet? addit noſter: *Curam eius excubare pro ſalute etiam ſingulorũ.*] Itáne excubare? & nec noctes vacuæ exceptæque ſint? nec noctes. *Magna fortuna, magna ſeruitus eſt,* ait quiſpiã: & maximo cuique imperio maximam curam, atque adeò aſſiduam ineſſe, vos & animos veſtros, PRINCIPES, teſtor. Vt Palinurus ille in mari, non de die ſolùm gubernabat, ſed ipsâ nocte

— clauúmque affixus & hærens
Nuſquam amittebat, oculóſque ſub aſtra tenebat:

tale in Principe, cuius *curam excubare* Seneca vult pro ſalute etiam *ſingulorum.*] Quid tu ais? nec ſatis *vniuerſorum?* Aio, inquit. & vt pater aliquis in magnâ familiâ, ad ſingulos animum atque oculos adijcit; ita verus Princeps. Philippus Macedo, inter

 lauda-

laudatos olim reges, ad monitus huius muneris sui à fœminâ etiam fuit. quæ ipsum adiens, desiderium aliquod expositura, cùm reijceretur & *negaret sibi vacare:* animosè subiecit; *Noli ergo imperare.* Animosè, inquam, sed verè: & rex agnouit, sed monitus à fœminâ: ab ipso autem se Imp. RVDOLFVS. ille dico, primus auctor & fons magnitudinis vestræ, à quo inclita gens AVSTRIACA per annos iam plus trecentos in hoc æuum floret, & in omne (ita voueo) florebit. Is cùm tenuiores aliquot homines aditum ad eum captarent, & satellites aspernati hoc genus, reijcerent: animaduertit, &, *Per Deum,* inquit (ipsa Annalium verba ponam) *sinite homines ad me venire. Non enim ideo Jmperator sum, vt in arculâ includar.* Vocem inclitam, vocem auream, vocem verè AVSTRIAM! & in quâ hoc de curâ (quid enim melius addam?) concludam. Pergit noster: *Quo procedente*] Fructus est, qui Principes manet, ex hoc munere suo & curâ. Quis ille? duplex, Beneuolentiæ & Fidei, quam vtramque subditi præstant. De illâ, *Quo procedente,* inquit, *non tanquam malum aut noxium animal* (tigris, lupus, serpens) *è cubili prosilierit, diffugiunt:* quod in Caligulâ, Nerone, Domitiano aliquo obseruare licuit, qui nunquam è cubiculo, & ex illâ solitudine suâ in publicum prodibant, nisi vt solicitudinem, imò & solitudinem, facerent: sed *tanquam ad clarum & beneficum sidus certatim aduolant.*] Ita sanè, aduolant, non accurrunt; certatim, non lentè aut timidè;

viæ, domus, opida sunt angusta. Videtísne ô nostri PRINCIPES? tanquam ad clara & benefica duo sidera concurrimus: tanquam ad gemellos illos Castores respicimus, in diuturnâ hâc Belgicâ tempestate. Illi conspecti, nautas recreant; illi, cùm nauibus insederunt,

—tumida æquora placant,

Collectasq́; fugant nubes, Solemque reducunt:

ita vos, qui insedistis, & corpore pressistis iam Belgicæ hanc nauim, è bellorum fluctibus, ex insidiarum procellis, subducetis eam in portum. Atque hæc igitur Beneuolentia est. de Fide sequitur: *obijcere se pro illo mucronibus parati.*] Quídni faciant? in vobis, vt dixi, viuimus: animam & spiritum hunc in animâ Principum ducimus: & meritò ergo pro ijs obiecturi ea, imò proiecturi. Ego SER^mi^ PRINCIPES, publicâ Belgarum voce & sensu, vtraque hæc offero: Beneuolentiam, inquam, & Fidem. & simul sine iactantiâ addo, duas in nobis notas siue insignia ab antiquo esse: Fortitudinem, ac Fidem. *Fortissimos Gallorum Belgas*, Iulius Cæsar iam olim dixit: de Fide, idē ille & Plutarchus, DEVOVERE Gallos (qui mos & Hispanis) corpora vitamque suam Principibus solere: id est, ita consecrare, vt cum viuis viuerent, pro ijs periclitarentur, morerentur, atque adeò cum ijs. Nam superesse nefas erat. Magna fides, & nescio an alibi gentium lecta vel audita. Sed iam desino, memor apud quos dicam: & quàm breues sermones non solùm apud

Deum

Deum sæpe, sed apud Principes semper, grati decorique sint. Gratias tantùm ago, Athenæi huius & meo nomine, quos tam clarâ istâ luce perpetuùm illustrastis. In eo quoque imitati magnos illos Principes: vt Cn. Pompeium, qui è bello Mithridatico victor, Rhodum veniens singillatim omnium Professorum ædes circumiuit, iniuit, & fasces illos laureatos priuatorum ianuis submisit. Quid Tiberius Imp^or^ in eâdem vrbe? *circa scholas & auditoria Professorum* (Suetonij verba sunt) *aßiduus fuit.* Quid Claudius Imp^or^? ille verò inopinatus sæpe recitantibus interueniebat: quod vos SER^mi^ nunc fecistis. Gratias igitur agimus, & voto eas claudimus: vt felicibus auspicijs cœptum hoc imperium diuturnum ac stabile vobis, & stirpi vestræ (ô Deus eam donet!) sit, cum Dei ipsius, cum vestrâ gloriâ, & publicâ Belgarum salute. DIXI.

C. PLINI

C. PLINI SECVNDI

PANEGYRICVS LIBER,

Quem

IMP. NERVAE TRAIANO OPTIMO PRINCIPI

ſcripſit ſiue dixit:

Et ad eum IVSTI LIPSI COMMENTARIVS P. P.

AD LECTOREM MEVM, CVI SALVS.

ABES *hîc perpetuum, ſed breuem meum* Commentarium, *in* Plinij *ſcitam, & ſuper Græcas Latináſque laudatam,* Laudationem. *Perpetuum ita, vt nec minora ſæpe pigeat attingere, & diſcingere: quia memini quibus, & cui generi, præcipuè hæc ſcripſerim. nempe Palatinis noſtris: quos votum meum ſit, præclara hæc legere, intelligere, atque vtinam, bis vtinam, obſequi & audire. Itaque nec tenuia interdum tranſeo: quia pleroſque illos tranſiſſe per hæc ſtudia ſcio, vel feſtinantes, vel occupatos. ideoq́ iuuandos à nobis, præſertim in argutijs, aut ritibus: & vtrorũque copia eſt in hoc ſcripto. Sed breuiter tamen hæc omnia. quod pro illorum guſtu arbitror, fortaſſe & vſu: nec nimis nunc probo, qui in ſingulis inſiſtunt, & vni alicui ritui explicando paginas donant. Modicè ſatis eſt, & quod in rem præſentem ſufficiat: plura, pompam magis habeant, quàm fructum. Quid, quod nec Schemata, & ornatus illos floridæ orationis tango? nam viſum mihi pertenuia hæc & Scholaſtica eſſe, quæ didiciſſe oporteat magis quàm diſcere: aut alio certè doctore diſcere, neque* Aquila, *vt in prouerbio eſt,* captat muſcas. *Ergo Politica & grauiora illa dogmata explicares, dicet alius: & conueniebat Aulæ, cui*

ſcribis. Haud negauerim iſtud, illud non ſuſcipio. quia etſi talium monitorum vberrima & pulcherrima hîc ſeges; tamen falcem meam nunc non ſentiet, & ſatis atque abundè meſſuiſſe arbitror in POLITICORVM *libris, qui exſtant. Singula in loco & tempore agere, mihi ſententia & votum eſt: atque igitur hîc ſtudui tantùm, Plinianum textum diducere & reuelare, & verbis ſenſibúsque eius lucem dare, nec vltrà. Siquis plura atque alia volet, ibit ad alios: qui compoſitè & induſtriè ſtruere moles operum ſolent. Caſula hæc mea eſt, ſubitariâ & leui manu ad vſum, non decus aut ſpeciem, ſtructa. cui Ariſtophanæum illud inſcribo:*

Ὅστις οὖν τοιούτοισι γελᾷ, τοῖς ἐμοῖς μὴ χαιρέτω.

Quiſquis capitur illis talibus, his meis ne gaudeat. *Vale Lector, &* Senecam *noſtrum (ſi Deus pauxillum etiam vitæ dat) exſpecta. Louanij,* XVI. *Kal. Martias* ∞. IↃC.

ARGV-

ARGVMENTVM, CAVSSA, TEMPVS HVIVS SCRIPTI.

RGVMENTVM & materies eſt, *Laudatio* Traiani. quam duplicem exſequitur, Publicæ vitæ & Priuatæ. Illam ordine quodam temporum peragit, orſus ab Adoptione ad tertium eius Conſulatum: in quo hæc dixit, & ibi ſiſtit. Quidquid igitur moderatè intereà, liberaliter, benignè, vtiliter in publicum feciſſet, recenſet, diducit, ornat; ſæpe floridè, & pænè poëtarum in morem: quem ſtilum hoc Ornationum genus vſquequaque non ſpernit. Pleraque autem laudatio intra togam & pacem conſiſtit: quia bella nondum attigerat, & magni ducis ſigna magis, quàm res adhuc erat. In Priuatâ deinde vitâ, compoſitam domum eius, vxorem, & ſororem laudat: quòd amicos colat, libertos non colat, & quoſque habeat ſuo loco. Hæc breuiter & ſummatim *Laudatio* continet: quâ CAVSSA aut occaſione ſic inſtituta? Quia Plinius Conſul iam erat, & ex more veteri, imò ex Sc^to (vt ipſe loquitur) *Gratiæ agendæ* optimo Principi erant. An autem hoc eſt gratias agere, ſic laudare? Ita. nam duplex erat illa *Gratiarum actio*, quod ipſe ſub finem Panegyrici dicit: & Publica, & Priuata. Illa, reip. nomine ſuſcepta: & aptiſſimè in laudationem ibat, beneficia recenſendo, quæ contuliſſet. Imò quæ abſque eâ commemoratione gratiæ dici poterant? Altera, quam Conſules ſuo nomine dicebant, quæ prima

origo & caussa harum Orationum apud Romanos est, fateor: sed in leui tamen posteà habita, & hîc quoque à Plinio paucis lineis perstricta. En caussam igitur scripti: addo nunc TEMPVS. Aio Plinium Consulem, primo die cùm iam inisset (id est, Kalendis Septembribus) hæc dixisse: non autem antè, neque designatum, vt vir doctus censet. Induxit eum epistola XXVII. libri VI. in quâ cùm interrogasset quidam *designatus Consul, quid in honorem Principis censeret?* inter alia, respondet: *Designatus ego Consul, omni hâc etsi non adulatione, specie tamen adulationis abstinui.* Refert ad hũc Panegyricum, & errat: nec aliud ibi Plinius, quàm de sententiæ dictione, quam primi designati Consules rogabantur. Mos autem inualuerat, vt loco sententiæ, aliquid in honorem Principis censerent: quæ adulatio, etiam in hoc scripto, Plinio memoratur. Itaque nihil ea epistola ad rem præsentem: & ipse ostendit non semel, à *se Consule* hæc dici. Neque alius sanè mos erat. quem tangit lib. II. epist. I. de Verginio Rufo: *Acturus in Consulatu Principi gratias.* Nota, in Consulatu. Et Spartianus in Ælio Vero: *Cùm orationem pulcherrimam parasset, quâ Kal. Januariis Hadriano patri gratias ageret.* Ait *Kalendis*, ergo ipso primo die Consulatus. Sed iterum hîc dubitatio, quando igitur Plinius Consul? In quarto Consulatu Traiani, scripsit nouiter vir inter æui nostri summos: & ita censet, quia Proconsulatus Plinij incidit in annum, post illum Traiani dictum. At ego bonâ veniâ eius dissentio, & in *tertio* Principis, hunc Consulem fuisse, cum Onufrio adfirmo: in tertio, id est anno illo, quo tertiùm fuit. Quo argumento? imò argumentis, satis certis. Primùm, ipse in hac Ora-
tione,

tione, vbi acta Principis laudat: *Et nondum*, inquit, *de biennio loquor*. Quomodò hoc verè, si in quarto eius Consulatu dicit? certè triennium imperij iam erat. At in *tertio*, verissimè: quia agebatur post mortem Neruæ extremus alter annus. Item: *Quò iustiùs Senatus vt susciperes quartum Consulatum, & rogauit, & iussit*. In futurum hæc dicuntur, neque adhuc gerebat. Iterùm apertiùs: *Atque ego video, proximo anno Consulatus recusandi hanc præcipuè fuisse rationem, quòd eum absens gerere non poteras*. Nota de anno *proximo*, & instanti: non ergo isto. Quid amplius? *absens*, inquit. Ita sanè, absens. nam ad bellum Dacicum iam se parabat: quod cum Decebalo fortiter & feliciter, ipso illo quarto Consulatu, gessit. Itaque ne adfuit quidem, cùm hæc à Plinio dicta volunt. Quid etiam, si adfuisset? credétne aliquis omissam pulcherrimam illam laudum materiem, victos hostes, supplicem regem, & meritissimum triumphum? Quomodò ipsa Plinij oratio exsultasset in eo, ac pæně triumphasset? vt doleam Principis caussâ, non sub id tempus hanc recitationem interuenisse. At de tempore victi Decebali, ambigi non potest, vel ex lapide qui exstat: IMP. CÆSAR. DIVI. NERVÆ. F. NERVA. TRAIANVS. AVGVSTVS. GERMANICVS. DACICVS. PONT. MAX. TRIB. POT. IIII. COS. IV. VICTO. DECEBALO. Et nummi idem dicunt. Adde & hæc Plinij, si libet: *Nondum biennium compleramus in officio laboriosissimo, cùm tu nobis Consulatum obtulisti*. Quæ de Præfecturâ ærarij capienda, quam ab ipso Neruâ accepisse se fatetur. At si *nondum biennium* ab eâ, cùm Consul est factus: quid clarius, quàm Traiano *tertiùm* Consule hęc fuisse? Quod ad Proconsula-

consulatum Plinij (quo argumento vir ille nititur:) is verò tardior, & post victoriam demum Dacicam. Exstat epistola XIIII. Plinij, lib. x. ad Traianum, quâ gratulatur ei *maximam, pulcherrimam, antiquissimam victoriam*: neque aliam, quàm istam. Deinde autem, epistolâ XVII. in Bithyniam prouinciam suam, venisse se nunciat: certè post victoriam. Ergo in quinto eius, aut circa, Consulatu. Neque sanè moris; illo Principum æuo, statim & quasi ex lege, finito Consulatu in prouinciã ire. Imò contraria lex erat, iam inde à Iulio, non ire, nec imperia aut honores continuare: etsi tamen tota res in arbitrio Principum, & illi aut sorte, aut imperio, quando & quò visum esset, mittebant. Quæ in Dione varijs locis, sed hoc postremum libro LIII. in actis anni DCCXXVI. habes.

ELO-

Elogia ſuper hoc libro.

Pse Plinius, libro III. epiſt. XIII. *Librum, quo nuper Optimo Principi gratias egi, miſi exigenti tibi: miſſurus, etiamſi non exegiſſes. In hoc conſideres velim vt* PVLCHRITVDINEM *materiæ, ita* DIFFICVLTATEM. *In ceteris enim nouitas ipſa Lectorem intentum habet: in hoc, nota, vulgata, dicta ſunt omnia. Quò fit, vt quaſi otioſus ſecurúſque Lector, tantùm elocutioni vacet. in quâ ſatisfacere difficilius eſt, cùm ſola æſtimatur. Atque vtinam* ORDO *ſaltem, &* TRANSITVS, *&* FIGVRÆ *ſimul ſpectarentur! Nam inuenire præclarè, enunciare magnificè, interdum etiam barbari ſolent:* DISPONERE *aptè,* FIGVRARE *variè, niſi eruditis negatum eſt.*

Iterum epiſt. XVIII. eiuſdem libri. *Officium Conſulatus iniunxit mihi, vt Reip. nomine Principi gratias agerem. quod ego in Senatu, cùm ad rationem & loci, & temporis, ex more feciſſem; bono ciui conuenientiſſimum credidi, eadem illa* * SPATIOSIVS *&* VBERIVS *volumine complecti. Primùm, vt Imperatori noſtro virtutes ſuæ veris laudibus commendarentur: deinde, vt* FVTVRI PRINCIPES, *non quaſi à magiſtro, ſed tamen* SVB EXEMPLO PRÆMONERENTVR, *quâ potiſſimùm viâ poſſent ad eamdem gloriam niti.* Addit deinde, *per triduum ſe recitaſſe amicis hunc librum, & valdè probaſſe.* Vide pluſcula.

*Nota, non ſic ampliter dixiſſe.

Sidonius Apollinaris, lib. VIII. epiſt. x. *Caius Plinius*

pro Actiâ Variolâ plus gloriæ de Centumuirali ſuggeſtu domum rettulit, quàm cùm M. Vlpio, incomparabili Principi, comparabilem Panegyricum dixit. Quo tamen in loco ſemper mihi viſum (neque nunc muto) *incomparabilem* legendum: nec tam aut malignè, aut imperitè, ſuper eximio hoc ſcripto Sidonium cenſuiſſe. At enim præfert illam *pro Variolâ*. ſicut & *Ciceronis pro Cluentio*, omnibus aliis: non eloquij flore, aut acrimoniâ; ſed inuentionum difficultate, & quia in rebus arctis cauſſisque arduis, magis ſagax ingenium elucet. Ipſum lege.

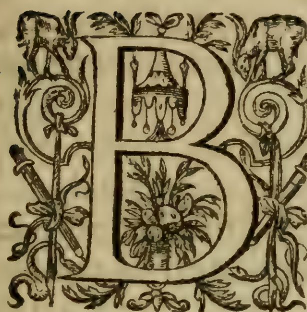

C. PLI-

C. PLINI SECVNDI

PANEGYRICVS

TRAIANO AVG. DICTVS.

BENE ac ſapienter, Patres Conſcripti, maiores inſtituerunt, [1] vt rerum agendarum, ita [2] dicendi initium, à precationibus capere: quòd nihil ritè, nihilque prouidenter homines, ſine deorum immortalium ope, conſilio, honore, auſpicarentur. Qui mos cui potiùs, quàm Conſuli? aut quando magis vſurpādus colendusque eſt, quàm cùm imperio Senatus, [3] auctoritate Reip. ad agendas optimo Principi gratias excitamur? Quod enim præſtabilius eſt, aut pulchrius munus deorum, quàm caſtus & ſanctus, & dijs ſimillimus Princeps? Ac ſi adhuc dubium fuiſſet, forte caſuque rectores terris, an [4] aliquo numine darentur: Principem tamen noſtrum liqueret diuinitus conſtitutum. Non enim occultâ poteſtate fatorum, ſed ab Ioue ipſo coràm ac palàm repertus, electus eſt. quippe inter [5] aras & altaria, eodemque loci, quem Deus ille [6] tam manifeſtus ac præſens, quàm cœlum ac ſidera inſedit.

COMMENTARIVS.

[1] VT RERVM.] *Xenophontis præceptum.* πειρᾶσθαι σὺν θεοῖς ἄρχεσθαι παντὸς ἔργου. ὡς τῶν θεῶν κυρίων ὄντων οὐδὲν ἧττον τῶν εἰρηνικῶν, ἢ τῶν πολεμικῶν ἔργων: Conari omne opus cum dijs aggredi. quia dij non ſequius rebus ciuilibus, quàm & bellicis præſunt ac dominantur. [2] DICENDI INITIVM.] *Vetus mos Romanus, à precatione orationes ordiri. Cicero, Liuius, auctor ad Herennium, oſtendunt.* [3] AVCTORITATE REIPVBLICÆ.] *Plinius* III. *epiſt.* XVIII. Vt reip. nomine Principi gratias agerem. [4] ALIQVO NVMINE.] *Homerus*: Ἐκ δὲ διὸς βασιλῆες: Ex Ioue ſunt reges. *Plutarchus in Numâ* μέγιστον καὶ θεῖον δῶρον: Maximum & diuinum donum, *de regno.* [5] ARAS

ET ALTARIA.] *Distincta*, & Altare *augustius aliquid*, & *in quo victimæ adolentur: Ara etiam, in quâ supplicatur, aut libatur tantùm. Illud item superorum Deorum; hæc etiam manium & inferorum. Glossæ:* Altare, ἐπιβωμίς: Ara, βωμός. *Vide Festum in* Altare, & Adolesco, *Seruium in illud:*

——— en quattuor aras,
Ecce duas tibi Daphni, duoque altaria Phœbo.

[6] TAM MANIFESTVS.] *Ob loci templíque religionem, cum maiestate. Cicero:* In Capitolio, hoc est in terrestri domicilio Iouis.

[7] QVO magis aptum piumq; est te Iuppiter optime maxime, anteà conditorem, nunc [8] conseruatorem imperij nostri precari, vt mihi digna Consule, digna Senatu, digna Principe contingat oratio: vtque omnibus quæ dicentur à me, libertas, fides, veritas constet: tantumque à specie adulationis absit gratiarũ actio mea, quantum abest à necessitate. Equidem non Consuli modò, sed omnibus ciuibus enitendum reor, ne quid de Principe nostro ita dicant, vt idem illud [9] de alio dici potuisse videatur. Quare abeant ac recedant voces illæ, quas metus exprimebat. nihil, quale antè dicamus, nihil enim quale antea patimur. nec eadẽ de Principe palàm, quę priùs, prædicemus: neque enim eadem [10] secretò loquimur, quæ priùs. Discernatur orationibus nostris diuersitas temporũ, & ex ipso genere gratiarum agendarum intelligatur, cui [11] quando sint. hactenus vt deo, nunc nusquam vt numini blandiamur. Non enim de tyranno, sed de ciue, non de domino, sed de parente loquimur. Vnum ille se ex nobis, & hoc magis excellit atque eminet, quòd vnum ex nobis putat; nec minùs hominem se, quàm hominibus præesse meminit. Intelligamus ergo bona nostra, dignosque nos [12] illius vsu probemus: atque idemtidem cogitemus, [13] si maius principibus præstemus obsequium, qui seruitute ciuium, quàm qui libertate lætamur.

[7] APTVM, PIVMQVE.] Aptum, *quia à te, & in tuo templò, ille Princeps:* pium, *quia agnoscere beneficium, neque ingrati esse debemus.* [8] CONSERVATOREM.] *In Traiano. Plinius ad eum, in epistolâ:* Diem domine, quo seruasti imperium, dum suscipis, celebrauimus. [9] DE ALIO DICI.] *E prioribus Principibus, apud quos blanda & humilis semper oratio. Martialis, lib.* X.

Hoc sub Principe, si sapis, caueto
Verbis Roma prioribus loquaris.

[10] SECRETO LOQVIMVR.] *Seneca, de bono Principe:* Eadem de illo homines secretò loquuntur, quæ palàm. [11] QVANDO SINT HACTENVS.]

Olim

Olim emendauimus: cui,quando, ſint actæ. Nuſquam vt Deo nunc, nuſquam vt. *Iterum Martialis concurrit:*

Fruſtrà blanditiæ venitis ad me,
Attritis miſerabiles labellis.
Dicturus Dominum Deumque non ſum,
Iam non eſt locus hac in vrbe vobis.

[12] ILLIVS VSV.] *Traiani. Sed melius,aut fallor, quod olim ego:* illis vſu. *Bonis illis dignos probemus, vtendo. Libertas & veritas redierunt? vſurpemus.* [13] SI MAIVS.] *Vult intellegi,quod minus.*

ET populus quidem Romanus [14] dilectum Principem ſeruat,quantoque paullò antè [15] concentu [16] formoſum aliũ, hunc fortiſſimum perſonat: quibuſque aliquando clamoribus [17] geſtum alterius & vocem; huius pietatem, abſtinentiam, manſuetudinem laudat. Quid noſipſi? diuinitatem Principis noſtri, an humanitatem, temperantiam, facilitatem, vt amor & gaudium tulit, celebrare vniuerſi ſolemus? Iam quid tam ciuile, tam ſenatorium, quàm illud additum à nobis [18] OPTIMI cognomen? quod [19] peculiare huius & proprium, [20] arrogãtia priorum principum fecit. Enimuerò quàm commune, quàm ex æquo, quòd [21] FELICES NOS, FELICEM ILLVM prædicamus, alterniſque votis, HAEC FACIAT, HAEC AVDIAT, quaſi non dicturi, niſi fecerit, comprecamur? Ad quas ille voces [22] lacrymis etiam, ac multo pudore ſuffunditur. agnoſcit enim ſentitque [23] ſibi, non Principi dici. Igitur quod temperamentum omnes in illo ſubito pietatis calore ſeruauimus, hoc ſinguli quoque meditatique teneamus: ſciamusque, nullum eſſe neque ſincerius, neque acceptius genus gratiarum, quàm quod [24] illas acclamationes æmuletur, quæ fingendi non habent tempus. Quantum ad me pertinet laborabo, vt orationem meam ad modeſtiam Principis moderationemque ſubmittam, nec minus conſiderabo quid aures eius pati poſſint, quàm quid virtutibus debeatur.

[14] DILECTVM PRINCIPEM.] *Lego,* Principum. *Ipſe populus, cui minor ſapientia, diſcrimen & dilectum habet in Principum laude: qui non magis nos?* [15] CONCENTV.] *Proprio ad rem verbo. Nam acclamationes illæ theatricæ, cum modulis & quodam velut cantu erant. Tacitus* XVI. *Annalium:* Plebs perſonabat certis modis, plauſuq; compoſito. *Ibi ego.* [16] FORMOSVM.] *Domitianum. qui* pulcher ac decens *(ait Suetonius)* maximè in iuuentâ. *Martialis:*

Purpureum fundens Cæsar ab ore iubar.

Et ipse de se illud Homericum vsurpat:

Οὐχ ὁρᾷας, οἷος κἀγὼ καλός τε μέγας τε:

Nónne vides tu, qualis ego magnusque decensque?

[17] GESTVM.] *Neronis, qui histrioniam exercebat. Ad eundem spectat, de* voce: *quam* cælestem & diuinam *dici viderique volebat.*

[18] OPTIMI COGNOMEN.] *Quando additum? Dionis compendium ait,* Armeniâ subactâ: *& sanè lapides aut nummi (notabit mecum, qui volet) rarò præferunt hoc, velut cognomen, ante* VI. *eius consulatum. Exinde assiduè. vt,* IMP. CAES. NERVAE. TRAIANO. OPTIMO. *Græcè etiam:* NEP. TPAIANOC. APICTOC. *Antè non memini sic obseruare; sic inquam positum, nomini ipsi subiectum: dumtaxat,* SENATVS. POPVLVSQVE. ROM. OPTIMO. PRINCIPI: *quasi in laudationis loco. Tamen iamnunc ei datum (præter Dionis mentem) ambigi ex Plinij his verbis nihil potest: etsi in titulis fortasse non sic vsurpauit.*

[19] PECVLIARE.] *Adeò, vt Eutropius scribat, ad suam vsque ætatem (Valentiniani Imp.)* nō aliter in Senatu Principibus acclamari, nisi, Felicior Augusto, MELIOR Traiano. [20] ARROGANTIA PRIORVM.] *Qui id spreuerunt.* [21] FELICES NOS.] *Infrà:* Estne verum, quod inter ista clamauimus, O nos felices! [22] LACRYMIS ETIAM.] *Gaudio expressis. Infrà:* Vidimus humescentes oculos tuos, demissumque gaudio vultum. [23] SIBI, NON PRINCIPI.] *Galba, apud Tacitum:* Ceteri libentiùs cum fortunâ nostrâ, quàm nobiscum loquentur. [24] ILLAS ACCLAMATIONES.] *Quæ in liberâ rep. non sic fuêre, sed sub Augusto cœperunt: nisi fallor, à theatris in Curiam inuectæ, imitando. Earum exempla in Cæsareis scriptoribus, & breuia & pleraque acuta.*

MAGNA & inusitata Principis gloria, cui gratias acturus, non tam vereor, ne me in laudibus suis parcū, quàm ne nimium putet. hæc me cura, hæc difficultas sola circumstat. Nam merenti gratias agere, facile est, Patres Conscripti. non enim periculum est, ne cùm loquar de humanitate, exprobrari sibi superbiam credat; cùm de frugalitate, luxuriam; cùm de clementiâ, crudelitatem; cùm de liberalitate, auaritiam; cùm de benignitate, liuorem; cùm de continentiâ, libidinem; cùm de labore, inertiam; cùm de fortitudine, timorem. Ac ne illud quidē vereor, ne gratus ingratúsve videar, prout satis, aut parum dixero. Animaduerto enim [25] etiam Deos ipsos, non tam accuratis adorantium precibus, quàm innocentiâ & sanctitate lætari: gratioremque existimari, qui delubris eorum puram [26] castamque mentem, quàm qui [27] meditatum carmen intulerit. Sed [28] parendum est Senatusconsulto,

consulto, quo ex vtilitate publicâ placuit, vt Consulis voce, sub titulo gratiarum agendarum, [29] boni Principes quæ facerent recognoscerent; mali, quæ facere deberent. Id nunc eò magis solenne ac necessarium est, quòd parens noster priuatas gratiarum actiones cohibet & comprimit: intercessurus etiam publicis, si permitteret sibi vetare, quod Senatus iuberet. Vtrumque Cæsar Auguste moderatè, & quòd alibi tibi gratias agi non sinis: & quòd hîc sinis. non enim à teipso tibi honor iste, sed ab agentibus habetur. cedis affectibus nostris, nec nobis munera tua prædicare, sed audire tibi necesse est.

[25] ETIAM DEOS IPSOS.] *Seneca, De Beneficijs:* Sicut nec in victimis quidem, licet opimæ sint, auroque præfulgeant, Deorum est honos, sed piâ ac rectâ voluntate venerantium. *Plinius alter, Præfatione magni operis:* Verùm & dijs lacte rustici, multæque gentes supplicant: & molâ tantum salsâ litant, qui thura non habent: nec vlli fuit vitio, Deos colere, quoquomodo posset. *Vetus versus respondet:*

Καδδύναμιν δ' ἔρδειν ἱέρ' ἀθανάτοισι θεοῖσι:

Sacrificare dijs, vt opes viresque tulerunt.

[26] CASTAMQVE MENTEM.] *Seneca:* Optimus animus, pulcherrimus Dei cultus est. [27] MEDITATVM CARMEN.] *Orationem compositam, & sollennem dictionem: etiamsi metrum numerique non sint. Tale enim priscis* Carmen: *vt infrà,* carmen comitiorum. [28] PARENDVM EST SENATVSCONSVLTO.] *Quandò facto? non repperi. puto ab Augusto esse, cum mutatâ rep. hoc quoque mutauit. Nam ista Gratiarum actio, in concione, populo Rom. Quiritibus solet fieri, pro honore dato: at nunc cùm Princeps iura populi in se traxit, atque ipse magistratus fecit; Gratiæ illi in Curiâ, non in concione, dictæ. Hic fons Panegyricorum. qui etiam ad Præsides prouinciarum manarunt, atque ij electi, gratias agebant. quod Claudius vetuit, in Dione:* κατέδειξε τοὺς αἱρετοὺς (ἄρχοντας) μηδεμίαν οἱ χάριν ἐν τῷ συνεδρίῳ γινώσκειν, ὅπερ κατά τι ἔθος ἐποίουν: Instituit ne electi (*Præsides*) aliquas ei gratias in Senatu dicerent, quod ex more quodam faciebant. *Hoc inquam, ad solos prouinciales Præsides & imperia spectat* (*priora vide:*) *& errant, qui ad nostra hæc trahunt.* [29] BONI PRINCIPES.] *Caussa duplex huius instituti. vt & boni laude istâ firmarentur in benè agendo; & mali, eò blandè traherentur. O si nostri æui mos ferret, quid vtilius?*

SAEPE ego mecum. P.C. tacitus agitaui, qualem quantumque esse oporteret, cuius ditione nutuque maria, terræ, pax, bella regerentur: cùm interea fingenti formantique mihi Principem, quem [30] æquata dijs immortalibus potestas deceret, nunquam voto saltem concipere succurrit similem huic, quem videmus.

Enituit

Enituit [31] aliquis in bello, sed obsoleuit in pace: alium toga, sed non & arma honestarunt: reuerentiam ille terrore, alius amorem humanitate captauit: ille quæsitam domi gloriam in publico, hic in publico partam [32] domi perdidit: postremò adhuc nemo extitit, cuius virtutes nullo vitiorum confinio læderentur. At Principi nostro [33] quanta cõcordia, quantusque concentus, omnium laudum, omnisque gloriæ contigit? vt [34] nihil seueritati eius hilaritate, nihil grauitati simplicitate, nihil maiestati humanitate detrahitur? Iam firmitas, iam proceritas corporis, iam honor capitis, & dignitas oris, ad hoc ætatis [35] indeflexa maturitas, nec sine quodam munere deûm festinatis [36] senectutis insignibus, ad augendam maiestatem, ornata cæsaries: nónne longè lateque [37] Principem ostentant?

[30] ÆQVATA DIIS.] *Poëta.* — cùm laudatur dijs æqua potestas.

[31] ALIQVIS IN BELLO.] *Ab Homero, iam olim:*

Ἄλλῳ μὲν γὰρ ἔδωκε θεὸς πολεμήϊα ἔργα,
Ἄλλῳ δ' ὀρχηστὺν, ἑτέρῳ κίθαριν καὶ ἀοιδήν:
Namque alij bellare Deus concessit, at illi
Saltare, atque alij citharâ cantuque valere.

Claudianus, in Stiliconis laudibus, hausisse (vt alia) videtur à nostro:

—— Nunquam sincera bonorum
Sors vlli concessa viro. quem vultus honestat,
Dedecorant mores. animus quem pulchrior ornat,
Corpus destituit. bellis insignior ille,
Sed pacem fœdat vitijs. hic publica felix,
Sed priuata minùs. partitim singula quemque
Nobilitant.

[32] DOMI PERDIDIT.] *Vt Augustus, in filiâ, nepte, nepotibus, & totâ familiâ infelix.* [33] QVANTA CONCORDIA.] *Idem Claudianus:*

—— sparguntur in omnes,
In te mixta fluunt: & quæ diuisa beatos
Perficiunt, collecta tenes.

Victor de ipso Traiano: Tantus erat in eo maximarum rerum modus, vt quasi temperamento quodam virtutes miscuisse videretur.

[34] NIHIL SEVERITATI.] *Cicero, ad Brutum:* Quid tam distans, quàm à seueritate comitas? quis tamen vnquam te aut sanctior est habitus, aut dulcior? [35] INDEFLEXA MATVRITAS.] *Nondum vergens, & adhuc in statu. Sumptum à Circo, vbi medio spatio flexus circùm metam, & tum deflexus. Quæ igitur ætas nunc Traiani? ex Dione,* quadragesimusquartus *annus. Nam illo auctore, imperium* quadragesimosecundo *cepit: atque hæc biennio pòst circiter dicta. Errat aut dissentit Victor (& cum eo alij) qui*

qui LXIIII. *annos vixisse prodit: quod non potest, Dionis isto calculo; quia omnium consensu, non nisi* nouemdecim annos, VI. menses, dies XV. *imperauit. Itaque Eutropius mihi verior, qui vitæ adsignat annos* LXII: *etsi vel sic menses aliquot desint.* [36] SENECTVTIS INSIGNIBVS.] *Non enim ipsa, vt iam dixi. Acclamationes igitur illæ Senatoriæ, in Tacito Vopisci*, Et Traianus senex ad imperium venit; *pro re magis, quàm pro vero. Noster apertè infrà* Iuuentam *ei tribuit.* [37] PRINCIPEM OSTENTANT.] *Atque ipsis etiam hostibus. qui (in Dione)* τῆς πολιᾶς αὐτοῦ τὸ γαῦρον, καὶ τὸ σεμνοπρεπὲς τοῦ προσώπου ἰδόντες, ὑπετόπησαν εἶναι ὅς ἦν: caniciei eius lætitiam conspicati, & vultus maiestatem, suspicati sunt esse, qui erat.

TALEM esse oportuit, quem non bella ciuilia, nec armis oppressa R.P, sed pax & adoptio, & tandem [38] exorata terris numina, dedissent. An fas erat nihil differre inter imperatorem, quem homines, & quem dij fecissent? Quorum quidem in te, Cæsar Auguste, iudicium & fauor, tunc statim cùm [39] ad exercitum proficiscereris, & quidem inusitato indicio, enituit. Nam ceteros Principes, aut [40] largus cruor hostiarũ, aut sinister volatus auium consulentibus nunciauit: tibi ascendenti [41] de more Capitolium, quanquam non id agentium ciuium clamor, vt iam Principi, occurrit. Siquidem omnis turba quæ limen insederat, ad ingressum tuum foribus reclusis, illa quidem vt tunc arbitrabatur Deum, ceterùm vt docuit euentus, [42] te consalutauit Imperatorem. nec aliter à cunctis omen acceptum est: nam ipse intelligere nolebas. recusabas enim imperare, recusabas quod [43] benè erat imperaturo. Igitur cogendus fuisti. cogi porrò non poteras, nisi periculo patriæ, & mutatione Reip. Obstinatum enim tibi non suscipere imperium, nisi seruandum fuisset. Quare ego illum ipsum [44] furorem motumque castrensem reor extitisse, quia magnâ vi magnoque terrore modestia tua vincenda erat. Ac sicut [45] maris cælique temperiem turbines tempestatesque commendant, ita ad augendam pacis tuæ gratiam, illum tumultum præcessisse crediderim.[46] Habet has vices conditio mortalium, vt aduersa ex secundis, ex aduersis secunda [47] nascantur. [48] Occultat vtrorumque semina Deus, & plerunque bonorum malorumque caussæ sub diuersâ specie latent.

[38] EXORATA TERRIS NVMINA.] *Orosius*: Nerua Traianum adoptauit, per quem reuera afflictæ reip. diuina prouisio consuluit. [39] AD EXERCITVM.] *A Domitiano, in Germaniam inferiorem missus, Legatus consularis.*

fularis. [40] LARGVS CRVOR HOSTIARVM.] *Nam hostias cædebant, qui per haruspicinam consulebant de futuris. Aues inspiciebant, qui per augurium. Puto autem his verbis Plinium adspexisse ad omnia Augusto facta, futuri Principatus. quæ sic in Suetonio:* Primo Consulatu ei augurium capienti, duodecim se vultures, vt Romulo, ostenderunt: & immolanti, omnium victimarum iocinera replicata intrinsecus ab imâ fibrâ paruerunt. [41] DE MORE.] *Ad vota nuncupanda, quæ solent ituri in prouincias, aut bella.* [42] TE CONSALVTAVIT IMPERATOREM.] *Explicari hæc video: Populus salutauit* Iouem optimum, maximum; *tu autem posteà dictus* Optimus: *ita in illo cognomine te salutarunt. Frigidè, & nihil ad Plinium. Res ita est. Turba* Iouem *salutauit,* Imperatorem. *nam ita & infrà iterat:* Qui te primi, eodem loco, salutauerāt Imperatorem. *Ergo in eâ voce allusio tota & omen. Quomodo? sciendum, præter Iouem illum Capitolinum, alium in eodem templo religiosè cultum, cognomine* Imperatoris. *Dicat hoc Liuius, libro* VI. Triumphans *(T. Quinctius)* signum, Præneste deuectum, Iouis Imperatoris, in Capitolium tulit. Dedicatum est inter cellam Iouis ac Mineruę. *En, locum etiam signatè habes, vbi fuit. De eodem Cicero, in Verrem:* Tria ferebantur in orbe terrarum signa Iouis Imperatoris. vnum illud Macedonicum, quod in Capitolio videmus; alterum in Ponti ore & angustijs; tertium quod Syracusis ante Verrem Prætorem fuit. Illud ita Flamininus ex æde suâ sustulit, vt in Capitolio, hoc est terrestri domicilio Iouis poneret. *Vbi tamen dissensum, in auctore, à Liuio notes. nam Cicero T. Quinctium Flamininum è Macedoniâ tulisse vult: Liuius T. Quinctium Cincinnatum, Præneste. Vter verior? nescio. dubitationem fuisse ex eo arbitror, quod* T. Quinctij *nomine inscriptum signum fuerit & dedicatum, haud alio cognomine: atque ita alius aliò traxit. Sed pro Liuio P. etiam Victor est, in descriptione vrbis, qui regione* VIII. *Capitolij ponit:* Signum Iouis Imperatoris Præneste deuectum. *Atque illinc disce, post tot incendia, etiam infra Plinij æuum longè mansisse. Hæc historia sic posita, rem aperit. Ingressa turba,* Salue Imperator *clamauit: sed ad Iouem. Quia tamen ipso puncto ingressus Traianus, omen ad illum haud vanè tractum.* [43] BENE ERAT IMPERATVRO.] *Nam si agnouisses, à tyranno Principe discrimen aut mors tibi imminebat. Benè igitur erat futuro Imperatori. Sed libri alij,* imperaturi: *quod sequentia magis approbant. & est sensus, Recusare imperium, signum erat quod benè imperaturus esses. Nam qui ambitione affectant honores, rarò virtute gerunt: qui recusant & abnuunt, ij magis. Inde Imperatoris illa vox,* Inuitos ad remp. admouendos. [44] FVROREM MOTVMQVE CASTRENSEM.] *Qui talis. Cæso Domitiano,* miles grauissimè tulit (*Suetonij verba*) paratus statim vlcisci, nisi duces defuissent. *Quieuit igitur, sed Neruâ iam electo, sene, molli, & parum ad suum nomen; animos irasq; sumpserunt, incendente Casperio Aeliano, Prætorij Præfecto: qui idem munus & sub Domitiano habuerat. Inde in eum occultus fauor, & miseratio: & impulsi milites deposcere ad cædem cædis auctores. Factum turbidè & acriter: Nerua resistit pariter, vsqueeò vt iugulum nudum potiùs iis offerret feriendum. Non demouit tamen,*

tamen, & cùm perseuerarent furere, traditi cæsiq; sunt ij, quos depoposcerunt. Hæc ex Dione: & adde Victorem diffusiùs, Suetonium breuiter tangentem, cap. XXIII. *Domitiani.* [45] AC SICVT MARIS.] *Caßiodorus* VIII. *Variar.* Bonum insolitum plus amatur, & sequenti gaudio confert dulcedinem præmissa tristitia. [46] HABET HAS VICES.] *Certè habet. & Pindarus aptè cecinit:* Ροαὶ δ' ἄλλοτε ἄλλαι, Ευθυμιᾶν τε μετὰ καὶ πόνων, Ες ἄνδρας ἔβαν: Fluctus alij aliâs, Gaudiorum atque laborum, In homines veniunt. *Caput sapientiæ, id est Homerus:*

——— ἀτὰρ θεὸς ἄλλοτ' ἐπ' ἄλλῳ
Ζεὺς ἀγαθόν τε κακόν τε διδοῖ:
——— aliâs Deus, illi alijque,
Nunc bona, nunc mala dat.

[47] NASCANTVR.] *Manilius:*

——— Tanta est rerum discordia in æuo,
Et subtexta bonis mala sunt, lacrimæque sequuntur
Vota, nec in cunctis seruat Fortuna tenorem.

Nasci igitur alia ex alijs videntur, quia sic subtexta, vt ait, & inter se iuncta. Alij tamen libri, noscantur: *nec malè. Id esset, dijudicentur meliùs & sentiantur, ex contrariorum sensu.* [48] OCCVLTAT VTRORVMQVE SEMINA.] *Dicit: Deus caussas rerum secundarum vel aduersarum, sub diuersâ facie promit: & sæpe lætos effectus tristia initio, & contrà tristes læta gignunt.*

MAGNVM quidem illud sæculo dedecus, magnum Reipub. vulnus impressum est. Imperator, & [49] parens generis humani, obsessus, captus, inclusus: ablata [50] mitissimo seni seruandorum hominum potestas; ereptumque Principi illud in principatu beatissimum, quòd nihil cogitur. Si tamen hæc sola erat ratio, quæ te publicæ salutis gubernaculis admoueret: propè est vt exclamem, [51] tanti fuisse. Corrupta est disciplina castrorum, vt tu [52] corrector emendatorque contingeres: inductum pessimum exemplum, vt optimum opponeretur: postremò coactus Princeps quos nolebat occidere, vt daret Principem qui cogi non posset. Olim tu quidem adoptari merebare: sed nescissemus, quãtum tibi deberet imperium, si antè adoptatus esses. [53] Exspectatum est tempus, in quo liqueret, non tam accepisse te beneficium, quàm dedisse. Confûgit in sinum tuum concussa Respub. ruensque imperium super Imperatorem, Imperatoris tibi voce delatum est. [54] Imploratus adoptione, & accitus es: vt olim duces magni, à peregrinis externisque bellis, ad opem patriæ ferendam reuocari solebant. Ita filius ac parens, vno eodemque momẽto, rem maximam inuicem præstitistis: ille tibi imperium dedit, tu illi reddidisti.

didisti. Solus ergo ad hoc æui, pro munere tanto [55] paria accipiendo fecisti, imò [56] vltrà dantem obligasti: communicato enim imperio, solicitior tu, ille securior factus est. O nouum atque inauditum ad Principatum iter! non te propria cupiditas, [57] proprius metus, sed aliena vtilitas, alienus timor, Principem fecit. Videaris licet, quod est amplissimum, consecutus, inter homines; felicius tamen erat illud, quod reliquisti. sub bono Principe, [58] priuatus esse desiisti. Assumptus es in laborum curarumque consortium, nec te læta & prospera [59] stationis istius, sed aspera & dura, ad capescendam eam compulerunt. Suscepisti imperium, postquam alium suscepti pœnitebat.

[49] PARENS GENERIS.] *Ausonius de ipso:*

Nerua senex, Princeps nomine, mente parens.

[50] MITISSIMO.] *Ideò cognomento* Tranquillus *dictus. Panegyricus Theodosio:* Quando me Nerua Tranquillus, amor generis humani Titus pietate memorabilis Antoninus teneret. *Sidonius:*

Post quem Tranquillus vix me mihi reddere Nerua
Cœpit.

Claudianus: Tranquillique, Pij, bellatoresque Seueri.

[51] TANTI FVISSE.] *Vel cladium illarum pretio emendum, vt tu Princeps esses. Lucanus simili colore, pulcherrimè:*

Quòd si non aliam venturo fata Neroni
Inuenêre viam, magnoque æterna parantur
Regna deis, cælumque suo seruire Tonanti
Non nisi sæuorum potuit post bella gigantum:
Iam nihil ô superi querimur, scelus omne nefasque
Hac mercede placent.

Vtitur & Augustus apud Dionem, Oratione in Senatu, libro LIII. *cùm beneficia sua commemorasset, & bona præsentis status:* ὥστε, *addit,* εἴπερ ποτὲ καὶ αὖθις πεπρωμένον εἴη τὴν πόλιν ἡμῶν νοσῆσαι, τοῦτον αὐτὴν τὸν τρόπον εὔξασθαί τινα στασιάσαι: adeò vt, si iterùm in fatis sit Remp. nostram affligi & ægrotare; optauerit aliquis hoc eam modo turbari ac collidi. *Sed & princeps iure suo oratorum, Demosthenes, pro Rhodiorum libertate, cùm mala recensuisset, quæ ei tulerant:* Ὀλίγου δὲ δέω λέγειν, ἂν ὑμεῖς αὐτοῖς ἐθελήσητε βοηθῆσαι, ὡς καὶ συνενήνοχε ταῦτ᾽ αὐτοῖς: Propè tamen abest quin dicam, si vos ijs auxiliari decernitis, ex vsu eorum fuisse hæc pati. *In diuersum sensum, ipsâ figurâ & phrasi, Martialis:*

Flauia gens, quantum tibi tertius abstulit heres,
Pæne fuit tanti, non habuisse duos.

[52] CORRECTOR EMENDATORQVE.] *Fecit, in istâ etiam re. Nam* Ælianum, & Prætorianorum præcipuos turbatores, ad se euocatos, quasi ope-

si operâ eorum vsurus, alium alibi sustulit. *Dio.* [53] EXSPECTATVM EST TEMPVS.] *Palàm igitur, non initio statim imperij à Neruâ, sed eo inclinante, adoptatus est. At Onufrius (verus pater Principalis historiæ & Fastorum) asseuerat,* Diem adoptionis, & Tribunitiæ potestatis assumptæ, proculdubio fuisse XIII. Kal. Octobris. *Quid? illum primum imperij? non potest. anno igitur post? hoc propius ad verum; sed quo tamen auctore, tam definitè eumdem statuat, requiro. Ego hoc saltem inuenio (in Aur. Victore)* tribus mensibus cum adoptato Neruam vixisse. *Atquin imperauit Nerua* annum vnum, menses quattuor, dies nouem: *cæpit imperare certò* XIIII. *Kal. Octobris, cùm Domitianus cæsus: ergo, hoc calculo, adoptio Traiani incidat in* VI. *Kal. Nouembris, aut circà.* [54] IMPLORATVS ADOPTIONE.] *Cùm ad absentem Homerico versu Nerua scripsisset:*

Τίσειαν Δαναοὶ ἐμὰ δάκρυα σοῖσι βέλεσσι.

Has lacrymas, Traiane, tuis vlciscere telis.

[55] PARIA ACCIPIENDO.] *Atqui reddendo paria fiunt, & nomen expungitur. Pulchrum acumen, vt centena in hoc scripto.* [56] VLTRA.] *Volebam, & nunc velim,* vltrò. [57] PROPRIVS METVS.] *Vt Tacitus, de Othone:* Fingebat & metum, quò magis concupisceret. [58] PRIVATVS ESSE.] *Atqui Senator erat, & Consularis, & prouinciæ præses. Nihil ad rem. more huius & superioris æui, omnes* Priuati, *qui non Principes: & solus ille ab hoc nomine exceptus. Tacitus de Galbâ:* Maior priuato visus, dum priuatus fuit: *& millies alibi.* [59] STATIONIS ISTIVS.] *Suetonius, Claudio:* Quòd aliter peruenturus ad susceptam stationem non fuerit. *Spartianus:* Qui Principum locum in hac statione retentarunt. *Lampridius:* Etiam in his artifex, quæ stationis Imperatoriæ non erant. *& sæpiùs alibi, pro summo hoc loco & Principali. Quare? ab militaribus stationibus ductum puto. quia sicut illæ in excubiis contra hostem; ita Imperator quasi in perpetuâ vigiliâ & Reip. curâ. An non Vespasianus eò alluserit, cùm extremum illud protulit?* Imperatorem stantem mori oportere. *Stabant enim in his Stationibus: etsi ad aciem potuit etiam esse respectus.*

NVLLA adoptati cum eo qui adoptabat cognatio, nulla necessitudo: nisi quòd vterque optimus erat, dignusque alter eligi, alter eligere. Itaque adoptatus es, non vt priùs [60] alius atque alius, in gratiam vxoris: adsciuit enim te filium non vitricus, sed Princeps, eodemque animo diuus Nerua pater tuus factus est, quo erat omnium. Nec decet aliter filiũ adsumi, si adsumatur à Principe. An Senatum P.Q.R. exercitus, prouincias, socios transmissurus vni: successorem è sinu vxoris accipias? summæque potestatis heredem, [61] tantùm intra domum tuam quæras? non per totam ciuitatem [62] circumferas oculos? & hunc tibi proximum, hunc coniunctissimùm existimes, quem [63] optimum, quem dijs

 similli-

simillimum inueneris? Imperaturus omnibus, eligi debet ex omnibus. non enim [64] seruulis tuis dominum, vt possis esse contentus quasi [65] necessario herede, sed Principem ciuibus daturus Imperator. Superbum istud & regium, nisi adoptes eum, quem [66] constet imperaturum fuisse, etiam si non adoptasses.

[60] ALIVS, ATQVE ALIVS.] *Tiberius & Nero intelliguntur: ille ab Augusto, matris Liuiæ ambitu; hic à Claudio, Agrippinæ, ad imperium adsciti.*
[61] TANTVM INTRA DOMVM.] *Galba apud Tacitum:* Sed Augustus in domo successorem quæsiuit, ego in republicâ. [62] CIRCVMFERAS OCVLOS.] *Hæc omnia pro Electione, & Politicis notanda sunt. Senator quispiam, apud Vopiscum, senem iam Tacitum Imp. eò hortatur:* Quare circumspice, imitare Neruas, Traianos, Hadrianos. Ingens est gloria morientis Principis, remp. magis amare, quàm filios. [63] QVEM OPTIMVM.] *A virute, non à sanguine. Roma, apud Claudianum:*

Hîc illi mansere viri, quos mutua virtus
Legit, & in nomen Romanis rebus adoptans,
Iudicio pulchram seriem, non sanguine, duxit.

[64] SERVVLIS TVIS.] *Idem ille Senator, in Vopisco:* Ne sic remp. patresque conscriptos, & populum Romanum, vt villulam tuam, vt colonos tuos, vt seruos tuos, relinquas. [65] NECESSARIO HEREDE.] *Statius:* — natos genuisse necesse est, At legisse iuuat. *Tacitus in oratione Galbæ:* Sub Tiberio, & Caio, & Claudio, vnius familiæ quasi hereditas fuimus.
[66] CONSTET IMPERATVRVM.] *Gloriosè hoc erga Traianum. quasi ille, virtutis merito, ad imperium venturus, etiam non electus.*

FECIT hoc Nerua. nihil interesse arbitratus, genueris an elegeris; si perinde [67] sine iudicio adoptentur liberi, ac nascuntur. nisi tamen, quòd æquiore animo ferũt homines, quem Princeps parum feliciter genuit, quàm quem malè elegit. Sedulò ergo vitauit hunc casum, nec iudicium hominum, sed deorum etiam in consilium assumpsit. Itaque non tua in cubiculo, sed [68] in templo; nec ante genialem torum, sed ante puluinar Iouis optimi maximi adoptio peracta est: quâ tandem non seruitus nostra, sed libertas, & salus, & securitas fundabatur. Sibi enim dij gloriam illam vindicauerunt: horum opus, horum illud imperium: Nerua tantùm minister fuit. Vterque, qui adoptaret tam paruit, quàm tu, qui adoptabaris. Allata erat ex [69] Pannoniâ laurea, id agentibus dijs, vt inuicti Imperatoris exortum victoriæ insigne decoraret. hanc Imperator Nerua [70] in gremio Iouis collocarat: cùm repentè solito maior & augustior, aduocatâ [71] hominum concio-

concione deorumque, te filium sibi, hoc est vnicum auxilium fessis rebus assumpsit. Inde quasi deposito imperio, quâ securitate, quâ gloriâ lætus (nam quantulum refert deponas, an partiaris imperiũ: nisi quod [72] difficilius hoc est?) non secus ac præsenti tibi innixus: tuis humeris se patriamque sustentans, [73] tuâ iuuentâ, tuo robore inualuit: statim consedit omnis tumultus. Non adoptionis opus istud fuit, sed adoptati: atque adeò temerè fecerat Nerua, si adoptasset alium. Obliti ne sumus, vt [74] nuper post adoptionem non desierit seditio, sed cœperit? Irritamentum istud irarum, & fax tumultus fuisset, nisi incidisset in te. An dubium est, vt [75] dare non posset imperium Imperator, qui reuerentiam amiserat? auctoritate eius effectum est, cui dabatur. Simul filius, simul Cæsar, mox Imperator, & consors Tribunitiæ potestatis, & omnia pariter & statim factus es: quæ proximè [76] parens verus tantùm in alterum filium contulit.

[67] SINE IVDICIO.] *Nam hoc est, quod discrimen facit inter Adoptionem & Genituram: & quo titulo huic vult præferri. Hadrianus moriturus, apud Dionem:* Mihi, ô amici, liberos gignere natura non dedit, sed lege & adoptione vos mihi dedistis. Differt autem hoc ab illo, quòd nati quidem liberi, quales deo cumque visum est, gignuntur & crescunt; at adoptione, quales quisque vult, pro arbitrio adsciscit. Ita à naturâ sæpe corpore aut mente imminutum habes; ab adoptione & iudicio, vtroque perfectum, si voles. [68] SED IN TEMPLO.] *In Capitolio. Dio Cassius:* Νερούας διὰ τὸ γῆρας καταφρονούμενος, ἀνέβη τε ἐς τὸ καπιτώλιον, καὶ ἔφη γεγωνήσας, Ἀγαθῇ τύχῃ τῆς τε βουλῆς, καὶ τοῦ δήμου τῶν Ῥωμαίων, καὶ ἐμοῦ αὐτοῦ, Μάρκον Οὔλπιον Τραϊανὸν εἰσποιοῦμαι. καὶ μετὰ ταῦτα ἐν τῷ συνεδρίῳ καίσαρά τε αὐτὸν ἀπέδειξε: Nerua ob senium iam contemptui, in Capitolium ascendit, & magnâ voce inclamans dixit, Quod felix faustumque Senatui, Populoque Romano, mihique sit, M. Vlpium Traianum adopto. Et post hoc eumdem Cæsarem in Senatu designauit. [69] EX PANNONIA LAVRVS.] *Georgius Cedrenus:* Ἐκ Παιονίας δὲ ἀγγελία ἐπινικίων ἐλθοῦσα παρὰ Τραϊανοῦ: E Pannoniâ victoriæ nuncius à Traiano veniens: *etsi fallitur de Traiano. nam ille nunc alibi, & in coloniâ Agrippinâ.* [70] IN GREMIO IOVIS.] *Quod in triumphis factum, atque etiam vbi victoria non digna triumpho. Suetonius, Domitiano:* De Cattis triumphauit, de Sarmatis Lauream modò Ioui Capitolino rettulit. *Plura nos ad* II. *Annalem Taciti.* [71] HOMINVM CONCIONE.] *Itaque & tribunal ascendit, quod sic Cedrenus:* Λιβανωτὸν ἐπιθύσας, στὰς ἐπὶ βήματος, μεγάλα βοῶν ἔφη, Ἀγαθῇ τύχῃ, Νερούας Τραϊανὸν υἱοποιοῦμαι: Thure cùm supplicasset: stans in suggestu clamauit, Quod faustum felixque sit, Nerua Traianum adopto. [72] DIFFICILIVS

HOC

HOC EST.] *Nam vt ille ait,* Nec regna ſocium ferre, nec tædæ ſciunt.

[73] TVA IVVENTA.] *Suprà de ætate dixi. At Romanis* Iuniores, *ex Seruij ſcito, ad annum* XLV. *vltrà* Seniores. *Martialis etiam* Iuuenem *dixit, his verſibus:*

Et fortem, iuuenemque, Martiumque
In tanto duce militem videret.

[74] NVPER POST ADOPTIONEM.] *Piſonis à Galbâ factam: neque aliter acceperis. Qui volunt à Neruâ ipſo alium aliquem adoptatum; vt verbo dicam, blatiunt nugas.* [75] DARE NON POSSET.] *Haud improba ſententia. Poſsétne dare imperium alteri, qui ipſe iam pænè amiſerat? non poſſet. At libris tamen alijs abeſt negatio: ac tunc legendum continuatione,* An dubium eſt, vt dare poſſet imperium Imperator, qui reuerētiam amiſerat, auctoritate eius effectum eſſe, cui dabatur? *magíſque hoc placet. Sed magis etiam:* An dubium eſt? vt dare poſſet imperium I. q. r. a. auctoritate eius effectum eſt, cui dabatur. [76] PARENS VERVS.] *Veſpaſianus, qui Titum conſortem imperij accepit, ſepoſito Domitiano, cuius ſuperbia & propera ambitio timebatur. Suetonium vide.*

MAGNVM hoc tuæ moderationis indicium, quòd [77] non ſolùm ſucceſſor imperij, ſed particeps etiam ſociusque placuiſti. nam ſucceſſor, [78] etiam ſi nolis, habendus eſt; non eſt habendus ſocius, niſi velis. Credéntne poſteri, [79] Patricio & [80] Conſulari & [81] Triumphali patre genitū, cùm [82] fortiſſimum, ampliſſimum, amantiſſimum ſui exercitum regeret, Imperatorem non ab exercitu factum? eidem cùm [83] Germaniæ præſideret, [84] Germanici nomen [85] hinc miſſum? nihil ipſum vt Imperator fieret agitaſſe, nihil feciſſe? niſi quod meruit, & paruit. Paruiſti enim Cæſar, & ad Principatum obſequio perueniſti: nihilque magis à te [86] ſubiecti animo factum eſt, quàm quod imperare cœpiſti. Iam Cęſar, iam Imperator, iam Germanicus, abſens & ignarus, & poſt tanta nomina, quantum ad te pertinet, priuatus. Magnum videretur ſi dicerem, neſciſti te Imperatorem futurum: eras Imperator, & eſſe te neſciebas. Vt verò ad te fortunæ tuæ nuncius venit, malebas quidem hoc eſſe quod fueras, ſed non erat liberum. An non obſequereris Principi ciuis, Legatus Imperatori, filius patri? Vbi deinde diſciplina, vbi mos à maioribus traditus, quodcunque Imperator munus iniungeret, æquo animo paratoque ſubeundi? Quid enim ſi prouincias ex prouincijs, ex bellis bella mandaret? [87] eodem illo vti iure poſſe pures, cùm ad Imperium reuocet, quo ſit vſus cùm ad exercitum miſerit: nihilque intereſſe,

ire

ire Legatum, an redire Principem iubeat. nisi quòd maior sit obsequij gloria in eo, quod quis minùs velit. Augebat auctoritatem iubentis, in summum discrimen auctoritas eius adducta: vtque magis parendum imperanti putares, efficiebatur eo, quòd ab alijs minùs parebatur. Ad hoc audiebas, Senatus [88] populique consensum. non vnius Neruæ iudicium illud, illa electio fuit: nam qui vbique sunt homines, hoc idem votis expetebant; ille tantùm iure Principis occupauit, primusque fecit, quod omnes facturi erant. Nec hercule tantopere cunctis factum placeret, nisi placuisset antè quàm fieret.

[77] NON SOLVM SVCCESSOR.] *Id est, non Cæsarem te tantùm designauit, & filium fecit; sed Imperatorem appellauit, & Tribuniciæ potestatis collegam. Adeò de modestiâ tuâ confisus est, nec timuit ne his elatus, aliquid super ipsum, aut contra ipsum, velles.* [78] ETIAM SI NOLIS.] Nemo enim (*aiebat ille*) successorem suum tollit. [79] PATRICIO.] *Eutropius ait, Traianum* ex familiâ antiquâ magis, quàm clarâ natum. *Et sanè Patriciatus iste, in homine Hispano, non potuit nisi nouus esse: puto à Vespasiano, qui Patricias gentes allègit.* [80] CONSVLARI.] *Ita infrà*, Consularis viri triumphalisque filius. *Sed quando fuerit, haud liquet: & confusa res in consulibus tanto numero suffectis.* [81] TRIVMPHALI.] *Vbi meritus? Infrà lege:* Cùm puer admodum Parthicâ lauro gloriam patris augens. *Itaque dicat in Parthis rem gessisse, comite filio puero, & illinc triumphalia rettulisse. Enimuerò bella cum Parthis sub Nerone, duce Corbulone: ac pueritia Traiani incidit in illud tempus. Potest & in Iudæâ etiam meruisse, cum Tito; cui Legatus Prætorius fuit, legioni pugnacissimæ Decimæ præfectus. Iosephus lib. III. Iaphan ab eo captam narrat, & disertè* Τραϊανὸν τοῦ δεκάτου τάγματος ἡγεμόνα *appellat:* Decimæ legionis Præpositum, siue Legatum. [82] FORTISSIMVM, AMPLISSIMVM.] *Nam, vt addit, Germaniæ inferiori præsidebat: in quâ legiones quattuor, cum auxilijs suis, aliísque.* [83] GERMANIÆ.] *Nostræ huic, inferiori. Eutropius:* Imperator in Gallijs, apud Agrippinam ciuitatem factus. *Orosius:* Apud Agrippinam, Galliæ vrbem, insignia sumpsit imperij. *Sidonius:*

Vlpius inde venit, quo formidata Sicambris
Agrippina fuit.

Dio Cassius: ἦρχε δὲ τῆς Γερμανίας: Præfuit Germaniæ. *Ac diutius hic præfuisse, Claudianus indicat:*

Cedant Druse tui, cedant Traiane labores.
Vestra manus dubio quidquid certamine gessit,
Transcurrens egit Stilico: totidemque diebus
Edomuit Rhenum, quot vos potuistis in annis.

Monumenta eius sunt, Vlpia castra *haud longè à* Veteribus; *& ad Mœ-*

D num

num fluuium, Munimentum Traiani, *quod commemorat Ammianus initio libri* XVII. [84] GERMANICI NOMEN.] *Quod inter titulos imperij erat. eoq; vsi omnes, qui Germanicum Cæsarem sanguine vel adoptione contingerent: vt Caius, Claudius, Nero. posteà & Vitellius, etsi aliâ caussâ: item Domitianus, & nunc Traianus. Notaui aliquid ad locum Taciti* I. *Annalium:* In suum cognomentum adsciſci Imperatores. [85] HINC MISSVM.] *Nam ambitiosi Præsides, copijs subnixi, ipsi se Principes creabant. Ita Galba, Vitellius, cum successu: absque eo, Scribonius, & L. Antonius, conati.* [86] SVBIECTI ANIMO.] *Quia in ipso animo tuo imperare spernebas: fecisti tamen, sed quia iussus.* [87] EODEM ILLO.] *Malim*, illum. [88] POPVLIQVE CONSENSVM.] *Ita Galba magnificè, in Tacito:* Me deorum hominumque consensu ad imperium vocatum.

AT quo, dij boni, temperamento potestatem tuam fortunamque moderatus es? Imperator tu [89] titulis, & imaginibus, & signis: ceterùm [90] modestiâ, labore, vigilantiâ, Dux, & Legatus, & miles, cùm iam tua vexilla, tuas aquilas magno [91] gradu anteires: neque aliud tibi ex illâ adoptione, quàm filij pietatem, filij obsequium adsereres, longamque huic nomini ætatem, longam gloriam precarere. Iam te prouidentia deorum primum in locum prouexerat, tu adhuc in secundo resistere atque etiam senescere optabas: priuatus tibi videbaris, quamdiu Imperator & alius esset. Audita sunt vota tua, sed in quantum optimo illi & sanctissimo seni vtile fuit; quem dij [92] cælo vindicauerunt, ne quid post illud diuinum & immortale factum mortale faceret. Deberi quippe maximo operi hanc venerationem, vt nouissimum esset; auctoremque eius statim consecrandum, vt quandoque inter posteros quæreretur, an illud iam deus fecisset. Ita ille nullo magis nomine publicus parens, quàm quia tuus, ingens gloriâ, ingensque famâ, cùm [93] abundè expertus esset, quàm benè humeris tuis [94] sederet imperium, tibi terras, te terris reliquit; eo ipso carus omnibus ac desiderãdus, quòd prospexerat ne desideraretur. Quem tu lacrymis primùm, ita vt filium decuit, mox templis honestasti, non imitatus illos qui hoc idem, sed aliâ mente fecerunt. Dicauit cælo Tiberius Augustum, sed vt [95] maiestatis numen induceret: Claudium Nero, sed [96] vt irrideret: Vespasianum Titus, Domitianus Titum, sed ille vt dei filius, hic vt frater videretur. Tu sideribus patrem intulisti, [97] non ad metum ciuium, non in contumeliam numinum, non in honorem tuum; sed [98] quia deum

deum credis. Minus est hoc, cùm fit ab his, qui & sese deos putant. Sed licet illum aris, puluinaribus [99] flamine colas, non alio magis tamen deum & facis & probas, quàm quòd ipse talis es. In Principe enim qui electo successore fato concessit, vna itemque certissima diuinitatis fides est, bonus successor.

[89] TITVLIS, IMAGINIBVS, SIGNIS.] *Inscriptionibus, tabulis aut clypeis, statuis. Etsi verius fortasse,* Signa *referri ad militaria illa, quibus nomina inscripta Imperatorum, & imagines ex auro argentóque innexæ. Docui in* Militiâ Romanâ. [90] MODESTIA.] *Hysterologiâ, singula singulis sequentibus nectuntur. Modestiâ miles, labore Legatus, vigilantiâ Dux.*

[91] GRADV ANTEIRES.] *Pedibus, more Romano. Lucanus, de Catone:* — præcedit anheli Militis ora pedes. *Tacitus de Othone:* Nec illi segne, aut corruptum luxu iter, sed loricâ ferreâ vsus, & ante signa pedester. *Spartianus, de Hadriano:* Vicena millia pedibus armatum ambulasse.

[92] CÆLO VINDICAVERVNT.] *Splendidè loquitur, quia Nerua consecratus. Conatus Hadrianus hunc nuncium perferre, de quo ita Spartianus:* Traiano à Neruâ adoptato, ad gratulationem exercitus missus, in Germaniam superiorem translatus est. ex quâ festinauit ad Traianum, vt primus excessum Neruæ nunciaret. *Quod libentiùs noto, vt sciatur interuallum aliquod inter adoptionem & mortem fuisse (suprà à me notatum:) neu quem fallant hæc Pliniana,* auctoremque eius statim consecrandum: *& plura, coloratè & oratoriè dicta.* [93] ABVNDE EXPERTVS.] *Quomodo autem, nisi interuallum fuisset, vt dicimus?* [94] SEDERET IMPERIVM.] *Firmiter innixum. Sessio perpetuitatem notat.* [95] MAIESTATIS NVMEN.] *An* nomen, *an magis* crimen? *nam & hoc vltimum in quibusdam libris. Constat sub Tiberio* publicam pænè rabiem *(loquor cum prisco scriptore) fuisse accusandi: & pleraque crimina omnia, inscripta titulo Maiestatis. Quidquid dictum, factúmve, Augustum aut eius stirpem vel leuiter tangeret, crimen ἀσεβείας erat,* Impietatis, *vt Græci, siue Maiestatis, vt Latini.* [96] VT IRRIDERET.] *Palàm quidem. cùm &* Boletos, deorum cibum diceret; *& plura huic rei in Suetonij Nerone. cap.* XXXIII. [97] NON AD METVM.] *Vt Tiberius. sicut de* Contumeliâ, *quod sequitur, ad Neronem spectat: de* Honore, *ad Titum & Domitianum.* [98] QVIA DEVM CREDIS.] *Et virtutibus cælum meruisse. Seneca, de Clem.* Deum esse, non tanquam iussi credimus, bonum Principem Augustum. [99] FLAMINE COLAS.] *Proprio sacerdote. Vide notata nobis ad* I. *Annalem Taciti.*

NVM ergo tibi ex immortalitate patris aliquid arrogantiæ accessit? num hos proximos, diuinitate parentum desides ac superbos, potiùs, quàm illos veteres & antiquos æmularis? qui hoc ipsum imperium peperere, quod modò [100] hostes inuaserat con-

tempferantque.[101*] cuius pulsi fugatique, non aliud magis habebatur indicium, quàm [102] si triumpharetur. Ergo sustulerāt animos & iugum excusserant, nec iam nobiscum de suâ libertate, sed de nostrâ seruitute certabāt: ac ne inducias quidem,[103] nisi æquis conditionibus, inibant, legesque vt acciperent, dabant. At nunc redijt omnibus [104] terror & metus, & votum imperata faciendi. [105] Vident enim Romanum ducem, vnum ex illis veteribus & priscis; quibus Imperatorium nomen addebant contecti cędibus campi, & infecta victorijs maria. Accipimus obsides ergo, [106] nō eminus, nec [107] ingentibus damnis immensisque muneribus paciscimur, vt vicerimus. [108] rogant, supplicant; largimur, negamus, vtrumque ex imperij maiestate. agunt gratias qui impetrauerunt, non audent queri quibus negatum est. An audeant? qui sciant [109] te adsedisse ferocissimis populis, eo ipso tempore, [110] quod amicissimum illis, difficillimum nobis: cùm Danubius [111] ripas gelu iungit, duratusque glacie ingentia tergo bella transportat: cùm feræ gentes, non telis magis, quàm [112] suo cælo, suo sidere armantur. Sed vbi in proximo tu, non secus ac si mutatæ temporum vices essent, illi quidem [113] latibulis suis clausi tenebantur; nostra agmina percursare ripas, & alienâ occasione, si permitteres, vti, vltroque [114] hiemem suam barbaris inferre gaudebant.

[100] HOSTES INVASERANT.] *Daci, Sarmatæ, Sueui, Catti, sub Domitiano.*
[101*] CVIVS PVLSI.] *Ego verò hiatum esse video, & firmat etiam vetus codex (Io. Liuineio visus) qui lacunam præfert. Ille tamen mederi se putat, rescribendo:* quod modò hostis inuaserat contempseratque. cuius pulsi: *nempe, inquit, hostis. Parcite manes, alia mens longè Secundi. Tangit palàm Domitianum, cuius hæc demens vanitas, vt cùm malè pugnasset ipse aut Legati, tunc denique Romæ triumphum instrueret, quasi victor. De Cattis, Tacitus:* Proximisque temporibus (*Domitiani*) triumphati magis, quàm victi sunt *Idem, in Agricolâ:* Derisui fuisse falsum eius (*Domitiani*) è Germaniâ triumphum. *At de Dacis, Orosius:* Prauissimâ iactantiâ elatus, sub nomine superatorum hostium, de exstinctis legionibus triumphauit. *Dio similia habet, & nos aliquid infrà. Hæc igitur sententia, & pro eâ reformari posit:* cuius non pulsi. *Sed non placet, atque aliquid omnino delinquit.* [102] SI TRIVMPHARETVR.] *Nempe Romæ, à Domitiano. At alij libri,* si ab illis triumpharetur: *falsò, magisque tunc,* de illis. [103] NISI ÆQVIS CONDITIONIBVS.] *Hócne ergo adeò iniquum, si* æquis? *Ita, quia dignatio Romana & potentia maior, quàm vt barbari æquarentur. Neque malè tamen alterutrâ*

voculâ reiectâ legeris: ac ne inducias quidem æquis conditionibus; *vel,* inducias quidem, nisi conditionibus. *Dispice. & fateberis fortiùs sic efferri, magisque indignanter. Atque adeò sequentia dicunt, nec æquas conditiones fuisse, sed quas ijs lubitum imponere.* [104] TERROR ET METVS.] *Quid? vtne hostes nos terreant? minimè. sed terror à nobis ad ipsos venit, habéntque, & vnà metum. Sic infrà iungit:* Neque enim adhuc ignauiâ cessauimus: terror & metus monebant à rep. animos auerteremus. *Alioquin labebar legere,* omnibus terris & metus &c: *sed puto, labebar.* [105] VIDENT ROMANVM DVCEM.] *Ista & Martialis versibus amplexus, in Traiani popularis sui laudem:*

Terrarum dea gentiumque Roma,
Dixit Præside gloriosa tali:
Parthorum proceres, ducesque Serum,
Thraces, Sauromatæ, Getæ, Britanni,
Possum ostendere Cæsarem, venite.

[106] NON EMIMVS.] *Factum Domitiano, qui & falsos captiuos emit, ad instrumentum triumphi. Tacitus Agricolâ:* Emptis per commercia, quorum habitus & crines in captiuorum speciem formarentur. [107] INGENTIBVS DAMNIS.] *Pecuniarijs. Sed hæc, priora, & subiuncta lucem accipiant à Dionis loco, qui in Fuluianis Fragmentis publicatus. Ait, me vertente:* Domitianus victus à Marcomannis & fugatus, misit illicò ad Decebalum Dacorum regem, eumque ad pacem inuitauit. Quam ille suscepit, nec sic tamen vt ipse ad Domitianum veniret: sed Diegem quendam misit, qui arma pauca & viros, quasi captiuos, traderet. Eoque facto, Domitianus, vt verè victor, diadema Diegi imposuit *(nempe illi, sed in vicem noménque absentis Decebali)* tanquam & ipse regem Dacis dare posset: & militibus coronas, & dona pecuniaria, diuisit. Romam etiam quasi victor, cùm alia misit, tum & Legatos, vt à Decebalo, & epistolam ab eodem (quam ipse tamen ferebatur confinxisse:) & pompam triumphalem splendidè adornauit. non ex ijs sanè, quæ ipse ab hostibus cepisset (nam omnia aliter erant. atque adeò multam pecuniam ad pacem hâc emendam & statim effudit, & in posterum etiam daturum se promisit; prætereà artifices & operarios omne genus, vel paci vel bello vtiles Decebalo donauit:) non, inquam, ex hostium spolijs, sed ex Principalibus tributis instruxit. *En pacem à Domitiano emptam, en mimicos triumphos! Atque ab his principijs (ô Romani, quò iuistis?) passim posteà Barbari auro redempti & adstricti. Attila rex facetè id obiecit & sugillauit, narratiunculâ veteris scriptoris, apud Suidam:* Cùm Mediolanum, *inquit,* cepisset, vidissetque ibi in picturâ, Romanos Principes solio aureo insidentes, Scythas autem ijs ad pedes iacentes; ipse contrà, sese iussit pingi, solio sublimem, Romanos autem Imperatores sacculos humeris baiulare, & aurum effundere ad eius pedes. *Hæc Suidas, in κόρυκος.* [108] ROGANT, SVPPLICANT.] *Dio in Fragmentis:* ὅτι πλεῖσαι ὅσαι πρεσβεῖαι πρὸς Τραϊανὸν παρὰ βαρβάρων ἄλλων τε καὶ Ἰνδῶν ἀφίκοντο: Quòd varij multique Legati, cùm ab alijs Barbaris,

 tum

tum &ab Indis ad Traianum venerint. *Etsi hæc magis posteà gesta: sicut & illud, quod in Dionis compendio est,* Traianum grauatum darepecuniam, quam Daci annuá capiebant, ad bellum se parasse, timente Decebalo: qui rem sibi fore, non cum Domitiano, sed cum populo Romano, & Principe iustitiâ, robore, & militiâ claro videbat. *Nam id bellum, anno post hæc Pliniana, cœpit. Porrò similia istis, sed in viro dissimili, Stilicone suo, iactat Claudianus:*

Illi terribiles, quibus otia vendere semper
Mos erat, & fœdâ requiem mercede pacisci,
Natis obsidibus pacem, tam supplice vultu
Captiuoque rogant, quàm si post terga reuincti
Tarpeias pressis subeant ceruicibus arces.

[109] TE ADSEDISSE.] *Castra & prætenturas habuisse, in fluminum ripâ. Quia enim ibi firmiter & adsiduè, ipsa castra etiam* Sedes *posteriore isto æuo dicta.* [110] QVOD AMICISSIMVM ILLIS.] *Claudianus, diligens Plinij lector, & imitator:*

— quòd gentibus illis
Frigore consuetis fauet inclementia cæli.

[111] RIPAS GELV IVNGIT.] *Sic & pontibus iungi dicuntur, cùm scilicet commeare licet & adire, vt iunctas. De re ipsâ, & immani hoc frigore, copiosè Herodianus libro* VI. *quem vide. Ait, inter alia,* vtrumque fluuium, & Rhenum & Danubium, per hiemem sic gelascere, vt camporum in morem perequitentur. Esse autem adeò solidam firmamque glaciem, vt non pedibus modò vngulisque hominum & equorum subsistat; sed qui hausturi aquam sunt, non tam vrnas aut vasa secum afferant, quàm secures & dolabras, vt excisam aquam, quasi lapidem, sine vllo vase, asportet. *Quæ postrema tangere Catonem in fragmento Originum, quod apud Nonium est, scio:* Qui aquatum, vt lignatum, videntur ire. securim atque lorum ferunt, gelum crassum excidunt, eum loro colligatum auferunt. *De Rheno, opinor, dixit.* [112] SVO CÆLO.] *In Taciti Germaniâ:* Mattiaci, ipso adhuc terræ suæ solo & cælo acriùs animantur. *Sidus autem, Arctöum certum est capi.* [113] LATIBVLIS.] *Subterraneis suis specubus, quos contra hiemem aperiunt: Tacitus.* [114] HIEMEM SVAM INFERRE.] *Poëticôtera sunt hæc omnia, & floridè tumentia. Dicit, milites paratos vti occasione hiemis & glaciei, ac transire fluuium: quod anteà illi in nos solent.*

HAEC tibi apud hostes veneratio, quid apud milites? quam admirationem, quemadmodum comparasti? cùm [115] tecum inediam, tecum ferrent sitim; cùm in illâ [116] meditatione campestri militaribus turmis imperatorium puluerem sudoremque miscerес, nihil à ceteris nisi robore ac præstantiâ differens; cùm [117] libero Marte nunc cominus tela librares, nunc [118] vibrata susciperes. alacer virtute militum & lętus, quoties aut cassidi tuæ aut clypeo

peo grauior ictus incideret: (laudabas quippe ferientes, hortabarisque vt auderent, & audebant iam;) cùm spectator moderatorque ineuntium certamina virorum, arma componeres, tela tentares, ac si quod durius accipienti videretur, ipse vibrares. Quid cùm solatium fessis, [119] ægris opem ferres? Non tibi moris tua [120] inire tentoria, nisi commilitonum antè lustrasses, nec requiem corpori, nisi post omnes, dare. Hac mihi admiratione dignus Imperator non videretur, si inter Fabricios, & Scipiones, & Camillos talis esset. tunc enim illum imitationis ardor, semperque melior aliquis, accenderet. Postquam verò studium armorum [121] à manibus ad oculos, [122] ad voluptatem à labore translatum est; postquam exercitationibus nostris non veteranorum aliquis, cui decus, muralis aut ciuica, sed [123] Græculus magister assistit; quàm magnum est vnum ex omnibus [124] patrio more, patriâ virtute lætari, & sine æmulo ac sine exemplo secum certare, secum contendere; ac sicut imperat solus, solum ita esse qui debeat imperare?

[115] TECVM INEDIAM.] *Præcipit Honorio ita pater Theodosius, apud Claudianum:*

Inuentis vtare cibis. solabere partes
Æquali sudore tuas.

[116] MEDITATIONE CAMPESTRI.] *Exercitio in campo,* μελέτῃ. *De istâ eiúsque modis, scripsi affatim lib.* v. De militiâ. [117] LIBERO MARTE.] *Sine tui reuerentiâ. cùm quasi miles in militem esses compositus.* [118] NVNC VIBRATA.] *Imò* librata. [119] AEGRIS OPEM.] *Ars Imperatoria, valde ad beniuolentiam parandam. Velleius, de Tiberio:* Per omne belli Pannonici tempus, nemo è militibus, cuiuscumque gradus, imbecillus fuit; cuius salus & valetudo non ita sustentaretur Cæsaris curâ, tanquam distractissimus ille tantorum operum mole, huic vni negotio vacaret animus. Erat desiderantibus paratum iunctum vehiculum, lectica eius publicata: cuius vsum cùm alij, tùm ego sensi. Iam medici, iam apparatus cibi, iam in hoc solum importatum instrumentum balnei, nullius non succurrit valetudini. *At de nostro Traiano, Dio in compendio: cuius tamen verba pluria & meliora leguntur in Suidâ, istæc:* Τραϊανὸς ὁ βασιλεὺς τοὺς ἐν πολέμῳ τετρωμένους ἐθεράπευεν. ἐπιλειπόντων δὲ σφᾶς τῶν ἐπιδέσμων, οὐδὲ τῆς ἑαυτοῦ ἐσθῆτος ἐφείσατο, ἀλλ' εἰς τὰ λαμπάδια αὐτὴν κατέτεμε πᾶσαν: Traianus Princeps milites in prælio vulneratos curabat. cùm autem fasciæ & volumina deficerent, nec suæ quidem vesti pepercit, sed eam totam in ligamenta & fomenta discidit. *O factum (quid enim altius possim?) verè Traiani! quod tamen & fæmina simile, ante eum, vsurparat Agrippina, Germa-*

nici

nici vxor. in Tacito: Sed fæmina ingens animi, munia ducis per eos dies induit, militibusque, vt quis inops aut saucius, vestem & fomenta dilargita est. *Macte & tu, alio patre & patruo, quàm Tiberio digna.* [120] INIRE TENTORIA.] *Ausonius, de Gratiano:* Vidi te circumire tentoria; Satin' saluæ? quærere; tractare vulnera sauciorum, & vt salutiferæ apponerentur medelæ instare. [121] A MANIBVS AD OCVLOS.] *Quas manus non in pugnâ, sed in theatris Circísque mouemus. Ibi gladiatores, ibi bestiarios depugnantes oculis vsurpamus: & in Stadiis, athletas.* [122] AD VOLVPTATEM.] *Siue ob caussam iam dictam: siue quia tangit gymnasia, Græcorum ritu vsurpata.* [123] GRÆCVLVS MAGISTER.] *Progymnastes, vel aliptes, Græcis item vocibus. Nam* proh facinus (*ait Seneca in istâ re*) ne Romanis quidem vitijs laboramus: *nempe in ceromate dediti & haphe. Enimuerò Plutarchus, etsi Græcus, fatetur* Palæstram effæminasse corpora, & ad mollitiem deduxisse specie exercendi. [124] PATRIO MORE.] *Quid ergo? quid à te disco Plini? Traianum è Romanis aut Italis esse? Victoris epitoma hoc etiam dicat, in quâ scribitur;* Vlpius Traianus, ex vrbe Tudertinâ. *Atqui* Tuder *in Italiæ Vmbriâ est. Si tamẽ hoc; quid fiet Dioni, qui disertè scribit,* ὅτι ἴβηρ ὁ Τραϊανὸς, οὔτε ἰταλὸς, οὔτε ἰταλιώτης ὤν: quòd Hispanus esset Traianus, & nec Italus, nec quidem Italicus. *Potéstne clariùs Hispanum asserere, & nec Italum, nec Italo patre natum? Et addit:* μηδεὶς πρόσθεν ἀλλοεθνὴς τὸ τῶν ῥωμαίων κράτος ἐσχήκει: Nemo anteà alienigena & exterus Romanum imperium est adeptus. *Et pondus lapidis accedit, quod non amoliare, sic insculpti:*

IMP. CAES. NERVAE. TRAIANO. AVG. GERMANIC.
DACIC. PARTHIC. PONT. MAX. TR. POT. XV. COS. VI. P. P.
DE. ROMANO. IMPERIO. DE. PATERNA. ET. AVITA
HISP. PATRIA. ET. DE. OMNI. HOMINVM. GENERE. MERITISS.
POPVLARES. PROVINC. AREVATVM. OPTIMO. PRINCIPI.

Et verò origine Hispanâ fuisse, patrémque talem, nihil ambigo: de ipso, suspendit me ipse lapis, dum scrutor. Nam nominat Hispaniam, paternam & auitam *eius patriam: cur non* eius *simpliciter, si ibi natus? Considera, & momentum hoc est ad inclinandum: sicut & Victor alter* ortum *dicit* Italicâ, *non etiam natum. Sed nec Panegyricus satis apertè, qui Theodosio dictus:* Hæc (*Hispania*) Traianum illum, hæc Hadrianum dedit imperio. *Imò si ita intellegit datum, vt Hadrianum: profectò origine tantùm Hispanus sit, non etiam natiuitate. Nam ille* (*in Spartiano*) *parentes quidem ab Italicâ Hispaniæ habuit,* natus tamen Romæ. *Hoc iterum si verum: quid Dionis superior assertio, nónne concutitur ab ipso Dione, qui in Hadriano scribit,* πολίτην Τραϊανοῦ, *id est,* ciuem & ex eâdem vrbe *fuisse? Ergo vterque Romanus. Contrà tamen, liquidò Eutropius, & ex eo Eusebius vt solet,* natum Italicæ in Hispaniâ, *adfirmant. Distrahi me fateor. & quod ad Victorem, parata correctiuncula erat,* ex vrbe Turdetanâ: *etsi lapis tum etiam turbat, qui* Areuates (*Ptolomæo* Areuacas) populares *Traiani facit, aut certè videtur: illi autem in diuerso Hispaniæ tractu, & prope* Cluniam, *in eius meditullio, ponuntur. O in viro tam illustri pudendas tenebras! Vbi estis Græci Latiníque,*

qui

qui vitam & res huius Principis scripsistis? supra decem fuisse scio, sed (ô dolor) fuisse. Pergamus in Plinio: qui aut verè Romanum eum habet, aut callidè vbique dissimulat Hispanum fuisse.

NONNE incunabula hæc tibi, Cæsar, & rudimenta, cùm puer admodum [125] Parthicâ lauro gloriam patris augens, nomenque Germanici iam tum mererere? cùm ferociam superbiamque Parthorum ex proximo auditus magno terrore cohiberes, Rhenumque & Euphratem admirationis tuæ famâ coniungeres? cùm orbem terrarum non pedibus magis, quàm laudibus peragrares, apud eos semper maior & clarior, quibus posteà cõtigisses? & necdum Imperator, necdum dei filius eras. [126] *Germaniamque cùm plurimæ gentes, ac propè infinita vastitas interiacentis soli, [127] tum Pyrenæus, Alpes, immensique alij montes nisi his compararentur, muniunt dirimuntque. Per hoc omne spatium cùm legiones duceres, seu potiùs (tanta velocitas erat) raperes: [128] non vehiculum vnquam, non equum respexisti. leuis hic, non subsidium itineris, sed decus, & cum ceteris subsequebatur: vt cuius nullus tibi vsus, nisi cùm die statiuorum proximum campum alacritate, discursu, puluere attolleres. Initium laboris mirer, an finem? multum est quòd perseuerasti, plus tamen quòd non timuisti, ne perseuerare non posses. Nec dubito quin [129] ille qui te inter illa Germaniæ bella ab Hispaniâ vsque, vt validissimum præsidium, exciuerat, iners ipse alienisque virtutibus tunc quoque inuidus Imperator cùm ope earum indigeret, tantam admirationem tui non sine quodã timore conceperit: quantam ille genitus Ioue, post labores duraque imperia, [130] regi suo indomitus semper indefessusque referebat, cùm alijs super alias expeditionibus [131] itinere illo dignus inuenireris.

[125] PARTHICA LAVRO.] *Nihil hac de re lêgi: comitem patri fuisse, id appâret. Mox velim scribi,* augeres. [126] *GERMANIAMQVE.] *Defectum aliquem video, sed leuem.* [127] TVM PYRENÆVS.] *Itáne Pyrenæus inter Germaniæ terminos? ita, sed latè illius sumpta, vt Gallias etiam comprehendat. Nec id nouum est: & sicut* Celtas *eos prisci Græci communiter vocarunt, sic Latini modò* Germanos, *modò* Gallos *alternant. Plura exempla sunt: sed hoc Senecæ huc aptißimum, Consolat. ad Heluiam:* Pyrenæus Germanorum transitus non inhibuit: *vbi de gentium migratione agit. Ergo Germani in Hispaniam? non, quod sciam: sed Galli, id est Celtæ, à quibus & Celtiberia nomen habet.* [128] NON VEHICVLVM.]

 Nota

Nota duritiem & perpeßionem laboris in Principe. de quâ etiam Dio: Ἐβάδιζεν ἀεὶ μετὰ παντὸς τοῦ στρατοῦ πεζῇ, τούς τε ποταμοὺς, ὅσους γε ἐκεῖνοι, πεζῇ διέβαινε: Pedibus ibat, iuxta ac totus exercitus: & quoſcumque fluuios illi, etiam ipſe pedeſter tranſibat. *At Velleius in Tiberij laudibus ponit, quòd* ſolus ſemper equo vectus ſit, *in bello Germanico: quo colore aut cauſsâ? Quòd molliores Principes vehiculo ſemper aut lecticâ, & durior eſt equus. Suetonius de Domitiano:* In expeditione & agmine, equo rariùs, lecticâ aſſiduè vectus eſt. *Neque omnes ſanè Traiani fuerunt. cuius factum ore qui ſubſannat, animo miretur.* [129] ILLE QVI TE.] *Domitianus, dum bella parum proſpera cum varijs Germaniæ gentibus habet. Sed accitum ait,* ab Hiſpaniâ. *Vnde nunc ergo, aut quare, illìc? Exiſtimo poſt Conſulatum (quem geßit ſub Domitiano, anno* DCCCXLIII.) *miſſum in Hiſpaniæ aliquam partem, vt præſideret. Illinc nunc cum legionibus excitum.* [130] REGI SVO.] *Euryſthæo, qui talia imperabat.* [131] ITINERE ILLO.] *Tam longo, difficili. Sed magis arridet, quod libri alij,* munere alio *habent. Per munera & Præfecturas, quas ſuſtinebas, gerendo probabas te alijs maioribúsque ſufficere.*

TRIBVNVS verò, diſiunctiſſimas terras, [132] teneris adhuc annis, viri firmitate luſtraſti: iamtunc [133] præmonente fortunâ, vt diu penitùs perdiſceres, quæ mox præcipere deberes. Neque enim proſpexiſſe caſtra, breuemque militiam quaſi tranſiſſe contentus: ita egiſti tribunum, vt eſſe ſtatim dux poſſes, nihilque diſcendum haberes tempore docendi. Cognouiſti [134] per ſtipendia decem [135] mores gentium, [136] regionum ſitus, opportunitates locorum, & diuerſam [137] aquarum cælique temperiem, vt patrios fontes patriumque ſidus, ferre conſueuiſti. Quoties equos, quoties emerita arma mutaſti? Veniet ergo tempus quo poſteri viſere, viſendum tradere minoribus ſuis geſtient, quis ſudores tuos hauſerit [138] campus, quæ [139] refectiones tuas arbores, quæ [140] ſomnum ſaxa prætexerint, quod denique tectum [141] magnus hoſpes [142] impleueris: vt tunc ipſi tibi ingentium ducum ſacra veſtigia, iiſdem in locis, monſtrabantur. Verùm hæc olim. in præſentia quidem, quiſquis paulò vetuſtior miles, hic te commilitone cenſetur. quotus enim quiſque, cuius tu non antè commilito, quàm Imperator? Inde eſt, quòd [143] propè omnes nomine appellas; quòd ſingulorum fortia facta commemoras: nec habent [144] adnumeranda tibi pro rep. vulnera, quibus ſtatim laudator & teſtis contigiſti.

[132] TENERIS ADHVC ANNIS.] *Nam Tribuni, illo æuo, adolescentes fiebant. Hadrianus demùm instituit*, neminem Tribunum, nisi plenâ barbâ, fieri. *Spartianus.* [133] PRÆMONENTE FORTVNA.] *Lego*, præmuniente, *vel* præmoliente. *Nam Deus, inquit, iamtunc disposuit & præstruxit, vt adolescens disceres, quæ exercenda aut iubenda Princeps haberes.* [134] PER STIPENDIA DECEM.] *Totius militiæ? non puto, sed Tribunatus. Nam si puer admodum (ita Plinius) militiæ Parthicæ interfuit, si* à teneris annis Tribunus militum; *si denique anno* XLII. *ad imperium venit: quomodo probabile, decem tantùm annos militasse? At Polybius ita de Equitibus. Scimus: sed hoc quoque, licuisse & receptum fuisse, vt vltrà; & denique hoc æuo, illa Polybiana in obliuionem & situm abisse.* [135] MORES GENTIVM.] *Cum illo Vlysse,* — ὃς μάλα πολλὰ Πλάγχθη: *&*, Πολλῶν δ' ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα, καὶ νόον ἔγνω: — qui per sola multa Iactatus ——

Multorumque hominum mores atque opida nouit. *Cassiodorus:* Interdum expedit patriam negligere, vt sapientiam quis possit acquirere. Vlysses Ithacus nisi hoc fecisset, in laboribus (*scribe*, laribus) proprijs forsitan latuisset. [136] REGIONVM SITVS.] *Quod vtilissimum futuro Duci. Plutarchum in Philopœmene vide.* [137] AQVARVM CÆLIQVE.] *Cur de aquis? quia Romani milites aquam aceto mixto, vulgò bibebant.*

[138] CAMPVS.] *In quo te exercuisti.* [139] REFECTIONES TVAS ARBORES.] *Pro Rustico & militari item ritu, qui cibos capiebant,*

Propter aquæ riuos, sub ramis arboris altæ.

[140] SOMNVM SAXA.] *Credemúsne? credamus, & res est: duces milítesque olim, non in culcitis, sed in terrâ aut gramine, & (vt magnum) in antro aut specu, saxo impendente ac tegente, dormisse. Marius in Sallustio:* At illa multo optima edoctus sum, hiemem & æstatē iuxtà pati, humi requiescere. [141] MAGNVS HOSPES.] *Claudianus:*

—— stat pallidus hospite magno Pastor. [142] IMPLEVERIS.] *Aut magnitudine (nam & corpore talis) aut certè maiestate.*

[143] PROPE OMNES NOMINE APPELLAS.] *Mirum, tam hercules quàm in Cyro, qui milites in numeroso exercitu omnes nomine compellasse dicitur. Sed hoc studium in togâ & militiâ Romanis, hac comitate erga inferiores vti, & sic deuincire. Mox infrà.* [144] ADNVMERANDA TIBI.] *Non opus recenseant, aut suggerant: cùm tu plerisque factis præclaris interfueris. His rebus effectum, vt milites vnicè amarent Traianum,* neque vnquam (*Dioni scriptum*) contemptus aut seditio eum militaris exceperit.

SED tanto magis prædicanda [145] moderatio tua, quòd innutritus bellicis laudibus pacem amas: nec quia vel pater tibi triumphalis, vel adoptionis tuæ die dicata Capitolino Ioui laurus, idcirco ex occasione omni quæris triumphos. Non times bella, nec prouocas. Magnum est, Imperator Auguste, magnum est, stare in Danubij ripâ, si transeas, certum triumphi, nec decer-

tare cupere cum recuſantibus: quorum alterum fortitudine, alterum moderatione efficitur. Nam vt ipſe nolis pugnare, moderatio; fortitudo tua præſtat, vt neque hoſtes tui velint. Accipiet ergo aliquando Capitolium, [146] non inaneis currus, nec falſæ [147] ſimulacra victoriæ, [148] ſed Imperatore veram ac ſolidam gloriam reportante, pacem, tranquillitatem, & tam confeſſa hoſtium obſequia, vt vincendus nemo fuerit. Pulchrius hoc omnibus triumphis. neque enim vnquam, niſi ex contemptu imperij noſtri factum eſt, vt vinceremus. Quòd ſi quis [149] barbarus rex eò inſolentiæ furoriſque proceſſerit, vt iram tuam indignationemque mereatur; nę ille, ſiue interfuſo mari, ſeu fluminibus immenſis, ſeu [150] præcipiti monte defenditur, omnia hæc tam prona tamque cedentia virtutibus tuis ſentiet, vt ſubſediſſe montes, flumina exaruiſſe, [151] interceptum mare, illataſque ſibi non claſſes noſtras, ſed [152] terras ipſas arbitretur. Videor iam cernere non ſpolijs prouinciarum, & [153] extorto ſocijs auro, ſed hoſtilibus armis, captorumque [154] regum catenis, triumphum grauem. Videor ingentia ducum nomina, [155] nec indecora nominibus corpora noſcitare. Videor intueri immanibus auſis barbarorum [156] onuſta fercula, & ſua quemque facta [157] vinctis manibus ſequentem; mox ipſum te ſublimem, inſtantemque curru domitarum gentium tergo; ante currum autem clypeos, quos ipſe perfoderis. Nec tibi opima defuerint, ſi quis regum venire in manus audeat; nec modò telorum tuorum, ſed etiam oculorum, minarumque coniectum toto campo, totoque exercitu oppoſito, perhorreſcat. Meruiſti [158] proximâ moderatione, vt quandocunque te vel inferre, vel propulſare bellum coëgerit imperij dignitas, non ideò viciſſe videaris, vt triumphares, ſed triumphare, quia viceris.

[145] MODERATIO TVA.] *Item Dioni laudata*. Εἰ δὲ καὶ φιλοπόλεμος ἦν, ἀλλὰ τῇ τε κατορθώσει, καὶ τοῦ ἐχθίστου μὲν καθαιρίσει, τοῦ οἰκείου δὲ αὐξήσει ἠρκεῖτο: Etſi autem militaris gloriæ cupidus erat, tamen victoriâ contentus, & hoſtes depreſſiſſe, ſocios ſubleuaſſe, ſatis habebat. [146] NON INANES CVRRVS.] *Iterum hæc in Domitianum*. Inanes *autem, ſpolijs vacuos. Propertius:*

Quâ videam ſpolijs onerato Cæſaris axe,
Ad vulgi plauſus ſæpe reſiſtere equos.

Poſſis & vniuersè referre ad currus, qui cum ſpolijs ſolent præire, grandi numero.

mero. Vide Plutarchum in Aemilio. 147 SIMVLACRA VICTORIÆ.] *Imagines & iconismi pugnarum, quæ in ferculis.* 148 SED IMPERATORE.] *Malim,* Imperatorem, *& mox,* reportantem, *distinctiunculis mutatis leuiter.*

149 BARBARVS REX.] *Decebalus, cum quo bellum iam in opinione, & anno sequenti incohatum.* 150 PRÆCIPITI MONTE.] *Hoc quoque ad ipsum. Nam Dacia montana, & ibi in prærupto arces: Dio Cassius:* ὁ δὲ Τραϊανὸς ὄρη τε ἀντιτετειχισμένα ἔλαβε: Traianus montes (*Dacorum*) emunitos cepit. *Et Statius:*

Quæque suum Dacis donat clementia montem.

151 INTERCEPTVM.] *E medio sublatum.* 152 TERRAS IPSAS.] *Quasi Italia iam (exempli caussâ) contigua Africæ aut Illyrico esset.* 153 EXTORTO SOCIIS AVRO.] *Omnia in Domitianum. Aurum porrò* Coronarium *in'ellegit, quod prætextu victoriæ acerbè exigebant, nec vt collationem (ita olim) sed vt tributum. Vide me in* Admirandis, *lib.* II. 154 REGVM CATENIS.] *Sollenne, ad pompam & speciem. Ouidius:*

Vinclaque captiuâ reges ceruice gerentes,
Ante coronatos ire videbis equos.

Albinouanus Pedo:

Aspiciam regum liuentia colla catenis,
Duraque per sæuas vincula nexa manus.

Vopiscus Aureliano: Incedebat etiam Zenobia gemmis ornata, catenis aureis, quas alij sustentabant. *Adeò graues scilicet catenæ istæ, vt supportandæ essent. Vetus planè mos, & Dionysius in triumpho T. Quinctij Cincinnati:* τόν τε ἡγεμόνα τῶν πολεμίων, καὶ τοὺς ἄλλους ἐπιφανεῖς ἄνδρας, ἁλύσεσι δεδεμένους ἦγε: Ducem hostium, aliosque illustrium, catenis vinctos ante se egit. 155 NEC INDECORA CORPORA.] *Nomina magna, & in famâ omnium, & corpora item magna respondebant. An* nomina magna, *longa & polysyllaba? vt* Decebalus, *& talia Barbarorum.* 156 ONVSTA FERCVLA.] *Id est, in ipsis ferculis expressa facinora audacia Barbarorum. Nam ibi flumina, vrbes, pugnæ, quidquid singulare, populo ostendebatur. Tacitus* II. *Annal. de Germanici triumpho:* Vecta spolia, captiui, simulacra montium, fluminum, præliorum. *Propertius:*

— & titulis opida capta legam. *Claudianus:*

Hi famulos traherent reges, hi facta metallis
Opida, vel montes, captiuaque flumina ferrent.

Metallis *ait facta, id est auro vel argento, sed & ebore, citro, aut siquid aliud carum vel rarum. Vide Suetonium Iulij cap.* XXXVII. *Dionem* XLIII. *qui hæc* Fercula πομπεῖα *vertit, ijsq; imponit* ἔργων εἰκόνας, factorum imagines: *sed ante omnes Iosephum, in Iudäico triumpho, qui* Pegmata *ea dicit.* 157 VINCTIS MANIBVS SEQVENTEM.] *Nota morem triumphalem. Facta ipsa in ferculis, auctores præcipui eorum iuxta ea sequebantur. Aut etiam in ipso ferculo impositi, sublimes ita monstrabantur. Iosephus clarè:* τέτακτο δὲ ἐφ' ἑκάστῳ τῶν πηγμάτων ὁ τῆς ἁλισκομένης πόλεως στρατηγός: Impositus erat in vnoquoque pegmatum dux vrbis captæ. *Seneca, De vitâ beatâ:*

beatâ: In alienum imponar ferculum, exornaturus victoris feri pompam: *Propertius:* Et subter captos arma sedere duces. *Nam habitu ita mæsto & supplice repræsentabantur.* [158] PROXIMA MODERATIONE.] *Cùm ad Danubium sederes, certus victoriæ, si transisses.*

ALIVD ex alio mihi occurrit. quàm speciosum est enim, quòd disciplinam castrorum lapsam extinctamque resouisti, depulso prioris sæculi malo, inertiâ & contumaciâ, & [159] dedignatione parendi? Tutum est reuerentiam, tutum caritatem mereri: nec ducum quisquam, [160] aut non amari à militibus, aut amari timet. & inde offensæ gratiæque pariter securi, [161] instant operibus, [162] adsunt exercitationibus, arma, [163] mœnia, viros aptant. Quippe non is Princeps, qui sibi imminere, sibi intēdi putet, quod in hostes paretur: quæ persuasio fuit illorum, qui hostilia cùm facerent, timebāt. Eodem ergo tempore militaria studia, nec animos modò, sed & corpora ipsa languescere, gladios etiam incuriâ hebetari retundique gaudebant. Duces porrò nostri, non tam regum exterorum, quàm suorum [164] Principum insidias; nec tam hostium, quàm commilitonum manus ferrumque metuebant. Est hæc natura sideribus, vt parua & exilia validiorum exortus obscuret: similiter Imperatoris aduentu [165] Legatorum dignitas inumbratur. Tu tamen maior omnibus quidem eras, sed sine vllius diminutione maior. eandem auctoritatem præsente te quisque, quàm absente retinebat: quin etiam plerisque ex eo reuerentia accesserat, quòd tu quoque illos reuerebare. Itaque perinde summis atque infimis carus, sic Imperatorem commilitonemque [166] miscueras, vt studium omnium laboremque, & tanquam exactor intenderes, & tanquam particeps sociusque releuares. Felices illos, quorum fides & industria, non per internuncios & interpretes, sed ab ipso te, nec auribus tuis, sed oculis probabantur! Consecuti sunt, vt absens quoque de absentibus, nemini magis, quàm tibi crederes.

[159] DEDIGNATIONE PARENDI.] *Quod malum ipsi Principes augebant, quibus nec gratum, nimis audientes Ducibus milites esse. Imò nec tutum erat, vt addit, reuerentiam mereri.* [160] AVT NON AMARI.] *Acutè. Securi duces nunc, inquit, vel in odio militum, vel in amore. Cur in odio? quia delationibus non apud te locus. In amore? quia nec tuæ virtuti ab alienâ times.*

[161] INSTANT OPERIBVS.] *Quæ res odia gignere solet, si duces rigidi operum & munium exactores; præsertim æuo & militiâ iam molliore. At sub Traiano faciebant, disciplinam & morem veterem instaurantes.* [162] AD-

SVNT

SVNT EXERCITATIONIBVS.] *Nam & eæ sub Tyrannis omissæ, aut remissæ, cùm segnitia pro sapientiâ esset.* [163] MOENIA.] *Castrorum, aut vrbium in limitibus. An* munia *placet legi? Inde* Munifices *milites, qui facere ea cogebantur;* Immunes, *qui exempti. Nam quòd vir doctus* armamenta *iunctim hîc legit, cui docto probabit?* [164] PRINCIPVM INSIDIAS.] *Qui vel per calumnias in Senatu, vel per submissos percussores in castris tollebant. Ideò subiungit,* commilitonum manus timuisse: *& est in Tacito, de sublato Ciuicâ, struente Domitiano, exemplum. Quid, quòd ipse Agricola veneno sublatus à suspicioso atque inuido Principe putabatur? At Traianus noster liber purúsque horum scelerum: qui, vt Dio ait,* οὔτε ἐφθόνει, οὔτε καθῄρει τινὰ, ἀλλὰ καὶ πάνυ πάντας τοὺς ἀγαθοὺς ἐτίμα καὶ ἐμεγάλυνε: neque inuidit cuiquam, neque occidit, sed planè omnes bonos & honestabat, & dignitate augebat. [165] LEGATORVM.] *Hîc* Consulares *intellegit, & prouincijs copijsq. præfectos. Nam* Legati *isto æuo duplices:* Consulares, *iam dicti, loco Præsidum; &* Prætorij, *minores, qui sub illis, singulis legionibus Præfecti. Sunt ista ab ordinatione Augusti, quæ Dioni optimè expressa in Oratione Mæcenatis, lib.* LII. [166] MISCVERAS.] *Auctoritate, & comitate. tum etiam, quòd exigebas opera siue exercitia, & idem obibas.*

IAM te ciuium desideria reuocabant, amoremque castrorum superabat caritas patriæ. Iter inde placidum ac modestum, vt planè à pace redeuntis. Nec verò ego in laudibus tuis ponam, quòd aduentum tuum [167] non pater quisquam, non maritus expauit. affectata alijs castitas, [168] tibi ingenita & innata, interque ea [169] quæ imputare non possis. Nullus in [170] exigendis vehiculis tumultus, nullum circa hospitia fastidium; [171] annona, quæ ceteris. Ad hoc comitatus [172] accinctus, & parens. diceres magnum aliquem ducẽ, ac te potissimùm, ad exercitus ire: adeò nihil aut certè parum intererat, inter Imperatorem factum, & futurum. Quam dissimilis nuper alterius Principis transitus? si tamen transitus ille, non populatio fuit, cùm [173] abactus hospitum exerceret, omniaque dextrâ læuaque perusta & attrita, vt si [174] vis aliqua, vel ipsi illi Barbari, [175] quos fugiebat, inciderent. persuadendum prouincijs erat illud iter Domitiani fuisse, non Principis Itaque nõ tam pro tuâ gloriâ, quàm pro vtilitate communi, [176] edicto subiecisti, quid in vtrumque vestrûm esset impensum. Adsuescat Imperator cum imperio calculum ponere; sic exeat, sic redeat, tanquam rationem redditurus; edicat quid absumpserit. ita fiet vt non absumat, quod pudeat edicere. Præterea futuri Principes velint nolint, sciant [177] tanti tuum constat:

propo-

propositisq; duobus exemplis, meminerint perinde coniecturam de moribus suis homines esse facturos, prout hoc vel illud elegerint. Nónne his tot tantisque meritis, nouos aliquos honores, nouos titulos, merebare? At tu etiam nomen Patris patriæ recusabas. Quàm longa nobis cum modestiâ tuâ pugna? quàm tardè vicimus? Nomen illud quod [178] alij primo statim principatus die vt Imperatoris & Cæsaris receperunt, tu vsque eò distulisti, donec tu quoque beneficiorum tuorum parcissimus æstimator, iam te mereri fatereris. Itaque soli omnium contigit tibi, vt Pater patriæ esses, antè quàm fieres. eras enim in animis, in iudicijs nostris, nec publicæ pietatis intererat quid vocarere; nisi quòd ingrata sibi videbatur, si te Imperatorem potiùs vocaret & Cæsarem, cùm patrem experiretur. Quod quidem nomen quâ benignitate, quâ indulgentiâ exerces? vt cum ciuibus tuis, quasi cum liberis parens, viuis? Vt reuersus Imperator, qui priuatus exieras, [179] agnoscis, agnosceris? eosdem nos, eundem te putas, par omnibus, & hoc tantum ceteris maior, quò melior.

[167] NON PATER.] *Qui filiæ suæ timeret:* NON MARITVS, *qui vxori.* [168] CASTITAS TIBI INGENITA.] *Excipe, quòd* περὶ μειράκια ἐσπουδάκει, *vt ait ille:* circa puerorum amores hæsit. [169] QVÆ IMPVTARE NON POSSIS.] *Vt benè facta, aut virtutes. Vix enim iudicio vsurpas, sed naturæ instinctu.* [170] EXIGENDIS VEHICVLIS.] *Quæ etsi publicè per vias disposita: non tamen comitatui Principis sufficiebant. Erat itaque Palatinum munus in hanc rem, vt in lapide:* M. VLPIVS. AVG. L. CRESCENS. AB. VEHICVLIS: *fueritq; profectò huius Vlpij Traiani. Est & in Neruæ nummis inscriptio:* VEHICVLATIONE. ITALIÆ. REMISSA: *sed ea ad publicum cursum spectat, cuius onus in se transtulit (quod ad Italiam attinet) Princeps.* [171] ANNONA; QVÆ CETERIS.] *Spartianus in Hadriano:* Libenter cibis castrensibus in propatulo vtebatur, hoc est, larido, caseo, poscâ, exemplo Scipionis Æmiliani, & Metelli, & auctoris sui Traiani. *Auctorem vocat, quia Hadrianum Principem fecit, & quasi condidit: ipsius eius (vt hodie loquimur) creatura.* [172] ACCINCTVS.] *Metaphora. non fluens aut solutus, verè adstrictus, & vt milites tuos decebat.* [173] ABACTVS HOSPITVM.] *Quomodo? hospites abegit, an res atque animantes eorum? fortasse & seruos, aut liberos, hostilem in morem.* [174] VIS ALIQVA.] *Hostilis, an & cælestis?* [175] QVOS FVGIEBAT.] *Adde quæ suprà, de falsis eius victorijs. Acerbè enim & hæc in Domitianum, totâ hac oratione materiem ictibus Plinianis, & sagittis scopum.* [176] EDICTO SVBIECISTI.] *Quod edictum reuersus proposuit in publico, de hostibus pacatis, limite defenso: & deinque*

denique in imo (*hoc est*, subiecisti) *de impendijs via.* [177] TANTI TVVM.] *Rectum est, nec patienter audio qui conantur*, tanti itum. *Quis finis Criticæ pruriginis? Rectum & clarum est, vt dixi. sciant, inquit, posteri, tanti tuum iter constitisse; tanti, alterius.* [178] ALII PRIMO STATIM.] *Non omnes, ne hoc persuasurum te puta, Plini. Nam nec Augustus quidem, nisi serò recepit; & Tiberius oblatum, per modestiam distulit; Nero, per ætatem. quæ singula in Suetonio ita leges. Quin tamen plerique alij statim, non imus negatum, aut Plinio hoc ereptum. An non tamen Capitolinus, qui sic in Pertinace?* Primus sanè omnium, eâ die quâ Augustus est appellatus, etiam Patris patriæ nomen recepit. *Apertè, vt videtur, & nostri* * φιλαρχαῖοι *hîc obhærent. Expediam, fauete. Aio totum locum & concipiendum aliter, & ordinandum, hoc modo:* Eâdem die quâ Augustus est appellatus, & Flauia Titiana eius vxor Augusta est appellata, eis horis quibus ille in Capitolio vota soluebat: prima sanè omnium eâ die, quâ Augustus est appellatus. Etiam Patris patriæ nomen recepit. *Quàm leui aut nullâ mutatiunculâ, sententiam totam mutamus? & verè, quamuis audacter dico. Non de Augusto, sed Augustâ hoc adfirmat, primam eodem die hoc nomen sumpsisse, quo & maritus. Examina priorem historiam, ita reperies. Liuia illa, post mortem denique mariti,* testamento in nomen Augustæ adsumpta: *quod Tacitus & Dio adfirmant. Agrippina Claudij, longulè post nuptias* augetur cognomento Augustæ: *Tacitus. & Domitianus ille superbus, tamen suam* altero denique anno consalutauit Augustam: *Suetonius. Antoninus Pius, aliquamdiu post imperium,* Faustinam Augustam appellari à Senatu permisit. *Notes igitur hoc posteà, & ferè à Senatu factum. neque aliud Capitolinus voluit, quàm hunc gratificandi studio properum, dum Pertinax in Capitolio est, eum titulum accensuisse vxori.* [179] AGNOSCIS, AGNOSCERIS.] *Nihil in fastum mutatus, comiter appellas, salutas ciues; & ab ijs vicissim idem ille agnosceris, quod ad mores. Imperium accessit, modestia non abscessit.*

* *Amatores antiquitatum.*

AC primùm, [180] qui dies ille, quo exspectatus desideratusque vrbem tuam ingressus es? Iam hoc ipsum, quòd ingressus es, quàm mirum lætumque? nam priores inuehi, & importari solebant, non dico quadrijugo curru, & albentibus equis, sed [181] humeris hominum, quod arrogantius erat. Tu solâ corporis proceritate elatior alijs & excelsior, non de patientiâ nostrâ quendam triumphum, sed de superbiâ Principum egisti. Ergo non ætas quenquam, non valetudo, non sexus retardauit, quò minus oculos insolito spectaculo impleret. Te paruuli noscere, ostentare iuuenes, mirari senes. ægri quoque neglecto medentium imperio, ad cōspectum tui, quasi ad salutem sanitatemque prorepere. Inde alij se satis vixisse te viso, te recepto; alij, nunc magis esse viuendum, prædicabant. Feminas etiam tunc [182] fecundi-

cunditatis suæ maxima voluptas subijt, cùm cernerent cui Principi ciues, cui Imperatori milites peperissent. Videres [183] referta tecta, ac laborantia, ac ne eum quidem vacantem locum, qui non nisi [184] suspensum & instabile vestigium caperet; oppletas vndique vias, angustumque tramitem relictum tibi; alacrem hinc atque inde populum, vbique par gaudium paremque clamorem. Tam æqualis ab omnibus ex aduentu tuo lætitia percepta est, quàm [185] omnibus venisti: quæ tamen ipsa cum ingressu tuo creuit, ac prope [186] in singulos gradus adaucta est. Gratum erat cunctis, quòd [187] Senatũ osculo exciperes, vt [188] dimissus osculo fueras. gratum, quòd [189] equestris ordinis decora honore nominum, [190] sine monitore, signares. gratum, quòd tantum non vltrò clientibus salutatis, quasdam familiaritatis notas adderes. [191] gratius tamen, quòd sensim & placidè, & quantum [192] respectantium turba pateretur, incederes: quòd occursantium populus te quoque, te imò [193] maximè astaret; quòd primo statim die latus tuum crederes omnibus. Neque enim stipatus satellitum manu, sed circumfusus vndique nunc Senatus, nunc equestris ordinis flore, prout alterutrum frequẽtiæ genus inualuisset, [194] silentes quietosque lictores tuos subsequebare. nam [195] milites [196] nihil à plebe habitu, tranquillitate, modestiâ differebant.

[180] QVI DIES.] *Quem votis aduocat Martialis lib.* X. *epigr.* VI. *&* VII. [181] HVMERIS HOMINVM.] *Succollati in lecticis. Imitatur Pacatus, in Theodosianâ laude, vt plerosque eminentiores (semel monitum esto) locos:* Quin si quando in lucem venire, & diem ferre potuissent, lecticis thensisque subuecti, & densissimâ suprà circumque coöperti virorum armorumque testudine, sensim atque ad numerum mouebantur: *& plura, si fodes, adde vel cum Plinianis argutijs & Venere certantia. Porrò à nostro Domitianum præcipuè tangi, certum est.* [182] FECVNDITATIS SVÆ.] *Seneca, de felicitate sub bono Principe:* Tollere filios cupiunt, & publicis malis indicta sterilitas recluditur. [183] REFERTA TECTA.] *Supremæ ædium partes, vicinæ tectis. An & ipsa tecta propriè capis, quæ plana & constrata sæpe olim, ideóque apta insisti? Claudianus, Stiliconis ingressu:*

Nónne vides, & plebe vias, & tecta latêre
Matribus?

Iterùm, in Honorij:

— quantum licuit consurgere tectis
Vna replet turbæ facies, vndare videres
Ima viris, altas effulgere matribus ædes.

Itaque

Itaque altiora ædium feminis, in his spectaculis, dicata: vt & in theatris.
[184] SVSPENSVM ET INSTABILE.] *Vt in suggrundijs aut proiecturis parietum.* [185] OMNIBVS VENISTI.] *Nempe, æqualiter venisti. cuique ordini bonus, & benignus.* [186] IN SINGVLOS GRADVS.] *Tuos, nec aliter acceperis. Te procedente, magis magisq; ipse placuisti, & spectantium lætitia auxit. Nam semper aliqui radij virtutis aut comitatis sparsi.* [187] SENATVM OSCVLO.] *Pacatus, de Theodosio:* Ille cohonestatus affatu, ille mensâ beatus, ille osculo consecratus est. *Et digniores igitur osculo solent excipere: etsi praui aut superbi Principes fastidierunt. De Caligulâ Dio:* Paucissimos osculatus est, plerisque autem, etiam Senatorum, vel manum vel pedem præbuit osculandum. *De Nerone, Tranquillus:* Neque adueniens, neque proficiscẽs, quemquam osculo impertiuit. *Quid Domitianus? ille, necdum Princeps,* Cænidi patris concubinæ, osculum, vt solet, offerenti, manum præbuit. *Cogita, quid in Principatu. Nempe his talibus illud, apud Arrianum (lib.* IIII. *rerũ Alexandri) insederat:* Τοὺς μὲν ἀνθρώποις φιλεῖσθαι πρὸς τῶν ἀσπαζομένων· τὸ θεῖον δὲ ἄνω που ἱδρυμένον, καὶ οὐδὲ ψαῦσαι αὐτοῦ θέμις, ἐπὶ τῷδε ἄρα τῇ προσκυνήσει γεραίρεσθαι): Hominibus osculũ à salutantibus dari; at numina in alto posita, quia contingere non licet, adoratione coli. *Et isti profectò inter numina se censebant. De toto ritu plusculaègo.* II. *Electorum, suo capite.* [188] DIMISSVS OSCVLO] *Adhuc illis par, & pro communi more.*
[189] EQVESTRIS ORDINIS DECORA.] *Nota. non verò totũ ordinẽ (multa in eo millia) sed decora & apices. Et satis mirum de Nerone scribi, à Tranquillo:* Omnes ordines subinde, ac memoriter salutauit. *Trésne omnes ordines? populum, equitem, Senatum? infinitum sit, & nulla memoria fecerit. Sine cauillo igitur aut calumniâ acceperis,* Omnes, *quasi esset, singulos ordines, cùm res ferret, salutauit: aut vt expreßiùs dicã, omnes quidem ordines, sed non qui in ordinibus. Mens est, nec plebem quidem in salutationibus omissam. Sed vel sic magna & rara memoria. quæ in Augusto etiam laudabilis, quòd* patres in curiâ salutauerit, sedentes, & quidem nominatim singulos, nullo submonente. *Ita Suetonius de illo: sed* Patres *tantùm, qui ad* sexcentos tunc, *aut circà. Lusi igitur aliquando in priore loco, & tentaui:* Omnes S. ordine subinde. *quod esset, omnes Senatores, & ordine vti sedebant, Augusti exemplo. Sed, vt dixi, lusi. ipsius Traiani nónne insigne exemplum,* qui omnes prope milites nomine appellabat? *ita suprà noster.* [190] SINE MONITORE.] *Nomenclatore. qui inter necessaria officia claris olim viris apparebat.* [191] GRATIVS QVOD SENSIM.] *Similes affectus aperit Panegyristes Constantini:* Felices, qui te propiùs aspicerent, longiùs positi nominabant; quos prætericras, loci quem occupauerant, pœnitebat. *Et statim:* Ausi etiam quidam vt resisteres poscere, & pueri tam citò accessisse palatium: *& plura.* [192] RESPECTANTIVM TVRBA.] *Qui te antecedebant, per officij speciem. sed & ij cupidi videndi, identidem respectabant, &, vt solet, gradum suum tuúmque vnà, tardabant.* [193] MAXIME ADSTARET.] *Adsisteret in propinquo. Nam describit cupidè & improbè occursantes; qui propinqui gradum tunc firmabãt, & vtrimque Principi imminebant.* [194] SILENTES

QVIETOSQVE.] *Duo lictorum officia: Clamore & Virgâ monebant, aut submouebant. De illo, infrà etiam:* Sollennis ille lictorum & prænuncius clamor. *Quid prænunciant? Consulem aut magistratum venire, sollenni verbo,* Animaduertite. *De virgâ, quâ pellebant aut pulsabant, Panegyricus Theodosio:* Tum longè populus abigebatur, nec otiosa viatoris manus plebem verbere abigebat. *Plura in 1. Electorum, Capite* De Lictoribus. [195] NAM MILITES.] *Ij quoque stipabant Principem, & ferociter solent submouere. Non fecit Traianus: nec Pertinax quidem, de quo Herodianus:* Ἐκέλευσε τοὺς στρατιώτας παύσασθαι τῆς πρὸς τοὺς δήμους ὕβρεως, καὶ μήτε παίειν τινὰ τῶν παριόντων: Milites iussit abstinere ab omni contumeliâ in populum, & nec pulsare aliquem adeuntium. [196] NIHIL A PLEBE HABITV.] *Quiáne togati erant? Capitolinus, in M. Antonino:* In Italiam veniens togam & ipse sumpsit, & togatos iussit esse milites: nec vnquam sagati fuerunt sub eo. *Quod honori Italiæ & vrbis datum. in quâ ipsa custodia Principis togata. Tacitus:* Nec vna cohors togata defendit nunc Galbam, sed detinet.

VBI verò cœpisti [197] Capitolium ascendere, quàm læta omnibus adoptionis tuæ recordatio? quàm peculiare gaudium eorum, qui te primi eodem loco salutauerant Imperatorem? quin etiam deum ipsum tunc præcipuam voluptatem operis sui percepisse crediderim. Vt quidem [198] ijsdem vestigijs institisti, quibus parens tuus ingens illud deorum prolaturus arcanum, quæ circumstantium gaudia? [199] quàm recens clamor? quàm similis illi dies, qui hunc genuit diem? vt plena altaribus, [200] augusta victimis cuncta? vt [201] in vnius salutem collata omnium vota? cùm sibi se ac liberis suis intelligerent precari, quæ pro te precarentur. Inde tu in Palatium quidem, sed eo vultu, sed eâ moderatione, vt si priuatam domum peteres: ceteri ad penates suos quisque, iteraturus gaudij fidem, vbi nulla necessitas gaudendi est. Onerasset alium huiusmodi introitus, tu quotidie admirabilior & melior: talis denique, quales alij Principes futuros se tantùm pollicentur. Solum ergo te commendat augetque temporis spatium. iunxisti enim ac miscuisti [202] res diuersissimas, [203] securitatem olim imperantis, & incipientis pudorem. Non tu ciuium amplexus [204] ad pedes tuos deprimis, nec osculum [205] manu reddis. manet Imperatori [206] quæ prior humanitas, dexteræ verecundia. Incedebas pedibus? incedis. lætabaris labore? lætaris. [207] eademque omnia illa circa te, nihil ipso te fortuna mutauit. Liberum est ingrediente per publicum Principe subsistere, occurrere, comitari, præterire. Ambulas inter nos, [208] non quasi contingas: & copiam

copiam tui,[209] non vt imputes, facis.[210] Hæret lateri tuo quiſquis acceſſit, finemque ſermoni[211] ſuus cuique pudor, non tua ſuperbia facit. Regimur quidem à te, & ſubiecti tibi, ſed quemadmodum legibus ſumus. nam & illæ cupiditates noſtras, libidineſque moderantur; nobiſcum tamen, & inter nos, verſantur. Emines, excellis, vt honor, vt poteſtas, quæ ſuper homines quidem, hominum ſunt tamen. Ante te Principes, faſtidio noſtri & quodam æqualitatis metu, vſum pedum amiſerant. illos ergo[212] humeri, ceruiceſque ſeruorum[213] ſuper ora noſtra; te fama, te gloria, te ciuium pietas, te libertas ſuper ipſos Principes vehunt: te ad ſidera tollit humus,[214] ita communia & confuſa Principis veſtigia.

[197] CAPITOLIVM ASCENDERE.] *Priſcâ pietate & ritu; Dijs in abitu vota nuncupare, in reditu ſoluere.* [198] IISDEM VESTIGIIS.] *In ſuggeſtu aut editiore loco, vt ex Cedreno dixi in adoptione à Neruâ factum. Sed cur ille, hoc clarum: cur nunc Traianus? neque enim ibi concio. Puto alterutrum, ſiue vt Iouem eminentior, & conſpicuus omnibus, ſalutaret; ſiue vt populum ipſum. Nam & hunc venerari in publico Principes ſolent.* [199] QVAM RECENS CLAMOR.] *An* repens *& ſubitus? Sed nil muto. totâ nempe viâ clamauerant fauerántque; tamen nunc alacriter & fortiter iterùm, quaſi recentes.* [200] AVGVSTA VICTIMIS.] *Vt moris in aduentu & auſpicijs noui Principis, quem Dijs commendabant. Tacitus* II. *Hiſtor.* Exſtructis altaribus, cæſiſque victimis, regium in morem: *Vitellio ſcilicet aduentante. Quid, quod in Caligulæ, optatiſsimi (heu vanæ ſpes!) Principis initijs,* ſupra centum ſexaginta millia victimarum cæſa? *Suetonius tradit: & ego pluria, ad Taciti dictum locum.* [201] IN VNIVS SALVTEM.] *Infrà:* Non diſtringimus te *(Iupiter)* votis. ſimplex, cunctaque iſta complexum, vnum omnium votum eſt, Salus Principis. [202] RES OLIM DIVERSISSIMAS.] *Phraſi pari & acumine, Tacitus de Neruâ:* Res olim diſſociabiles miſcuit, Principatúm & Libertatem. *Pacatus de ſeſe:* Res diuerſiſſimas iunxi, metum & temeritatem. [203] SECVRITATEM.] *Qui diu imperarunt, fidunt iam ſibi, ac potentiæ ſuæ ſunt ſecuri: qui incipiunt, metum aliquem & pudorem, vt in re nouâ & arduâ, habent. At tu, inquit, vtrumque iungis & temperas: ſecurus, vt vetus regnandi; verecundus modeſtiúſque, vt tiro.* [204] AD PEDES.] *Vt Caligula, & eiuſmodi monſtra.* [205] MANV REDDIS.] *Infrà:* Cùm velut affixi curulibus ſuis, manum tantùm, & hanc cunctanter, & imputantibus ſimiles, promerent. [206] QVÆ PRIOR.] *Aliquid hîc altioris vulneris aut defectus, ſed ex Cuſpiniani libro ſupplendi. In illo eſt:* quæ prioris humanitas dexteræ verecundia. *Planè legendum:* quæ * prior oris humanitas, dexteræ verecundia. *Ad antecedentia hoc refer. Ore oſculum reddis; humanitas eſt. dexteram oſculandam non offers; verecundia eſt.* [207] EADEMQVE OMNIA ILLA.] *Vide ne argutius veriúſque:* eademque omnia.

* *Siue etiã* prius.

Ita circa te, nihil in ipso te fortuna mutauit. [208] NON QVASI CONTINGAS.] *Iterum melius:* inter nos, nos quasi contingas*: quasi vnus sis è nobis.* [209] NON VT IMPVTES.] *Vt quasi beneficium inscribas, in rationibus nostris ponas. Id est, ita hoc facis, tamquam faciendum sit: non quasi nouum aliquid aut magnum.* [210] HÆRET LATERI TVO.] *Quo nomine laudatur & Marcus Imp. ab Herodiano:* Παρεῖχε δὲ καὶ τοῖς ἀρχομένοις ἑαυτὸν ἐπιεικῆ καὶ μέτριον βασιλέα, τούς τε προσιόντας δεξιούμενος, καὶ κωλύων τοὺς περὶ αὐτὸν δορυφόρους ἀποσοβεῖν τοὺς ἐντυγχάνοντας: Exhibuit se subditis comem & commodum Principem, cùm quosuis accedentes exciperet, & vetaret stipatores quemquam aduenientem à se repellere. [211] SVVS CVIQVE PVDOR.] *Qui sermonem magnum breuémque faciat, vt ipse talis.*

[212] HVMERI CERVICESQVE.] *Nempe in lecticis. Sed quid? nónne vulgò ea in vsu? nónne, non dicam Senatores, sed equites, & omnes paulò honestiores ijs vecti? Factum, & docui I. Electorum. Quæ igitur hic superbia culpata? Quod vbi Princeps, & maior illa persona; itémque in publicis conuentibus, aut pompis; alij abstinerent à lecticis, & pedibus graderentur. At illi, vt eminerent, assumebant, & quod hic addit, super ora & capita aliorum ferebantur.* [213] SVPER ORA NOSTRA.] *Iuuenalis:*

— turba cedente vehetur
Diues, & ingenti curret super ora Liburno.

Seneca: Quos supra capita hominum lectica suspendit. [214] ITA COMMVNIA.] *Iamolim emendauimus:* ita communis: *de humo scilicet, quam tu Traiane nobiscum calcas, & vestigia cum nostris misces.*

NEC vereor P.C. ne longior videar, cùm sit maximè optandum, vt ea pro quibus aguntur Principi gratiæ, multa sint: quæ quidem reuerentius fuerit integra illibataque cogitationibus vestris reseruari, quàm carptim, breuiterque perstringi. quia ferè sequitur vt illa quidem, de quibus taceas, tanta quanta sunt, esse videantur. Nisi verò leuiter attingi placet, locupletatas tribus, datumque [215] congiarium populo, & datum totum, [216] cùm donatiui partem milites accepissent. An mediocris animi est his potiùs [217] repræsentare, quibus [218] magis negari potest? Quanquam in hac quoque diuersitate, æqualitatis ratio seruata est. æquati sunt enim populo milites, eò quòd partem, sed priores: populus militibus, quòd posterior, sed totum statim accepit. Enimuerò quâ benignitate diuisum est? quantæ curæ tibi fuit, ne quis expers liberalitatis tuę fieret? Datum est his qui post [219] edictū tuum, [220] in locum erasorum, subditi fuerant: æquatiq; sunt ceteris illi etiam, quibus nō erat promissum. Negotijs aliquis, valetudine alius, hic mari, ille fluminibus distinebatur; exspectatū est prouisumque,

ne

ne quis æger, ne quis occupatus, ne quis denique longè fuiſſet. veniret quiſque cùm vellet, veniret quiſq; cùm poſſet. Magnificum Cæſar, & tuũ, diſiunctiſſimas terras munificentiæ ingenio [221] velut admouere, immenſaque ſpatia liberalitate contrahere, intercedere caſibus, occurſare fortunæ: atque omni ope adniti, ne quis è plebe Romanâ dante congiarium te, hominem magis ſentiret fuiſſe, quàm ciuem. Aduentante congiarij die, obſeruare Principis egreſſum in publicum, inſidere vias examina infantium, futurusque populus ſolebat: labor parentibus erat oſtentare paruulos, impoſitosque ceruicibus adulantia verba blandaſque voces edocere: reddebant illi quæ monebantur. ac plerique irritis precibus ſurdas Principis aures adſtrepebant; ignarique quid rogaſſent, quid non impetraſſent, donec [222] planè ſcirent, differebantur. Tu ne rogari quidem ſuſtinuiſti. & quanquam lætiſſimum oculis tuis eſſet, conſpectu Romanæ ſobolis impleri, omnes tamen antequàm te viderent, adiréntve, recipi, [223] incidi iuſſiſti: vt iam inde ab infantiâ parẽtem publicum munere educationis experirentur. creſcerẽt de tuo, qui creſcerent tibi; alimentisque tuis ad ſtipendia tua peruenirent; tantumque omnes vni tibi, quantum parentibus ſuis quiſque, deberent.

[215] CONGIARIVM POPVLO.] *Id eſt plebi, nec niſi illi parti ferè (ita obſerues) quæ frumentum è publico capiebat. Martialis:*

Dat populus, dat gratus eques, dat thura Senatus.

Ita Popularia *in theatris, plebis loca:* & Populares, *homines è plebe. Suetonius voce* Populi *crebrò ſic vtitur, vel aſſiduè.* [216] CVM DONATIVI PARTEM.] *Hæc res ita fuit. Promiſerat congiarium plebi, donatiuum militi, eodem tempore (nam ſic ferè ſolet) Traianus. At cùm ærarium vtrique largitioni ſimul non ſufficeret, dimidium promiſſi militibus ſtatim dedit: populo, totum, ſed paullò ſeriùs. Ita illi in tempore prælati, hi in ſummâ.* [217] REPRÆSENTARE.] *Totum in præſenti ſoluere.* [218] MAGIS NEGARI POTEST.] *Quidni? aut quid à populo, præter voculas & querelas, timeas? Sed miles & facta addere poteſt: tamen illi totũ datum, huic negatum aut dilatum: quod magnitudinem animi iure interpretatur.* [219] EDICTVM TVVM.] *Quo proſcripſiſti, & pronunciaſti publicè, te daturum.* [220] IN LOCVM ERASORVM.] *In tabulis ciuium nomina, qui frumentum capiebant. Siqui morerentur, vel migrarent; eraſis nominibus alij ſubſtituebantur, vel per Annonæ Præfectum, vel per eius diuidendæ Curatores. Nunc igitur dicit, Siqui ſubſtituti poſteà & ſubſcripti; iure non ijs debebatur. neque enim promiſſum erat, niſi qui tunc eſſent. at Traianus tamen benignè, etiam hos admiſit. Aliter atque Auguſtus. qui,* cùm congiario propoſi-

proposito multos manumissos insertosque ciuium numero comperisset; negauit accepturos, quibus promissum non esset. [221] VELVT ADMOVERE.] *Quia absentes habiti pro præsentibus. & mox* intercedere casibus, *ad ægros spectat vel occupatos.* [222] DONEC PLANE SCIRENT.] *Quousque igitur? ad vndecimum annum, ex his Suetonij, in Augusto:* Congiaria populo frequenter dedit, ac ne minores quidem pueros præterijt, quamuis antè non nisi ab vndecimo ætatis anno accipere consuessent. *Maiores igitur pueri, sed tamen adhuc pueri capiebant.* [223] INCIDI.] *In tabulas. Seneca* IIII. *De Benefic.* Frumentum publicum tam fur quàm periurus accipiunt, & sine discrimine morum, quisquis ciuis est. *Aliquot ibi scripti libri*, quisquis incisus est.

RECTE Cæsar, quòd spem Romani nominis sumptibus tuis suscipis. nullum est enim magno Principe, immortalitatemque merituro, impendij genus dignius, quàm quod erogatur in posteros. Locupletes ad tollendos liberos [224] ingentia præmia, & pares pœnæ, cohortantur; pauperibus educandis vna ratio est, bonus Princeps. Hic fiducia sui procreatos, nisi largâ manu fouet, auget, amplectitur; occasum imperij, occasum Reipublicæ accelerat. frustraque proceres Princeps, plebe neglectâ, vt defectum corpore caput, nutaturumque instabili pondere, tuetur. Facile est coniectare, quod perceperis gaudium, cùm te parentum, liberorum, senum, infantium, puerorum clamor exciperet. Hæc prima paruulorum ciuium vox aures tuas imbuit, quibus tu [225] daturus alimenta, hoc maximum præstitisti, ne rogarent. Super omnia est tamen, quòd talis es, vt sub te liberos tollere libeat, expediat. Nemo iam parens filio, nisi fragilitatis humanæ vices horret, nec inter insanabiles morbos Principis ira numeratur. Magnum quidem est educandi incitamentum, tollere liberos in spem alimentorum, in spem congiariorum; maius tamen in spem libertatis, in spem securitatis. Atque adeò nihil largiatur Princeps, dum nihil auferat; non alat, dum non occidat: nec deerunt, qui filios concupiscant. Contrà, largiatur & auferat, alat & occidat; næ ille in tam breui tempore effecerit, vt omnes non posterorum modò, sed sui parentumque pœniteat. Quocircà nihil magis in tuâ totâ liberalitate laudauerim, quàm quòd congiarium das de tuo, alimenta de tuo: neque à te liberi ciuium, vt ferarum catuli, sanguine & cædibus nutriuntur. quodque gratissimum est accipientibus, sciunt dari sibi, quod nemini

est

eſt ereptum; locupletatisque tam multis, pauperiorem eſſe factum Principem tantùm. quanquam nec hunc quidem: nam cuius eſt quidquid eſt omnium, tantum ipſe, quantum omnes habet.

224 INGENTIA PRÆMIA.] *Ex lege Iuliâ & Papiâ: de quibus affatim III. Annalium Taciti.* 225 DATVRVS ALIMENTA.] *Atqui de Congiario dixit tantùm, quod ſanè diuerſum ab iſtis: & infrà bis terq; diſiungit:* In ſpem congiariorum, in ſpem alimentorum. *Iterum:* Congiarium das de tuo, alimenta de tuo. *Diuerſa hæc igitur. ſed opinari licet, quòd qui ad congiaria admiſſi, iÿdem ad frumenta. Nam ſic* Alimenta *interpretari Capitolinus videtur in Antonino:* Pueros & puellas nouorum hominum frumentariæ perceptioni adſcripſit: *vt puto, exemplo iſto Traiani, ſed & Hadriani, de quo Spartianus:* Pueris ac puellis, quibus etiam Traianus alimenta detulerat, incrementum liberalitatis adiecit. *Etſi haud negem, potuiſſe & in pecuniæ modo hæc alimenta finiri. Sed hæc nunc à Traiano Romæ: poſteà per Italiam hanc liberalitatem ſparſit. Quæ in eo tam benigna (verba Dionis)* ὥς καὶ ταῖς πόλεσι ταῖς ἐν Ἰταλίᾳ πρὸς τὴν παίδων τροφὴν πολλὰ χαρίσασθαι: vt etiam opidis Italiæ multa, ad puerorum alimenta, contulerit. *Hoc nummi* ita edunt: IMP. TRAIANO. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. V. PP. S. P. Q. R. OPTIMO. PRINCIPI: *parte versâ,* ALIM. ITAL. *cum figurâ viri alimenta in pueros diſtribuentis. Manſit inſtitutum, &* Cura alimentorum in Italiâ, *inter honeſtiſſima munera fuit, atque adeò poſt regimen Prouinciarum ſuſcepta. Vide in vitâ Pertinacis, & Iuliani.*

ALIÒ me vocat numeroſa gloria tua. aliò autem? quaſi verò iam ſatis veneratus miratusque ſim, quòd tantam pecuniam profudiſti, non vt flagitij tibi conſcius ab inſectatione eius 226 auerteres famam; nec vt triſtes hominum mœſtosque ſermones lætiore materiâ detineres. Nullam congiario culpam, nullam alimentis crudelitatem redemiſti; nec tibi benefaciendi fuit cauſſa, vt quæ malè feceras, impunè feciſſes: amor impendio iſto, non venia quæſita eſt, populusque Rom. obligatus à tribunali tuo, non exoratus receſſit. Obtuliſti enim congiarium gaudentibus gaudens, ſecurusque ſecuris: quodque anteà Principes ad odium ſui leniendum tumentibus plebis animis obiectabant, id tu tam innocens populo dediſti, 227 quàm populus accepit. Paullò minus P.C. 228 quinque millia ingenuorum fuerunt, quæ liberalitas Principis noſtri conquiſiuit, inuenit, adſciuit. hi ſubſidium bellorum, ornamentum pacis, publicis ſumptibus aluntur; patriamque non vt patriam tantùm, verùm vt altricem amare cõdiſcunt.

Ex his castra, ex his tribus replebuntur, ex his quandoque nascentur, quibus alimentis opus non sit. Dent tibi Cæsar ætatem dij, quam mereris, seruentque animum quem dederunt, & quanto maiorem infantium turbam iterùm atque iterùm iubebis incidi? Augetur enim quotidie & crescit, non quia cariores parentibus liberi, sed quia Principi ciues. dabis congiaria si voles, præstabis alimenta, si voles: illi tamen [229] propter te nascuntur.

[226] AVERTERES FAMAM.] *Vt Nero, qui sublato Britannico,* potissimos amicorum largitione auxit, *ait Tacitus; & post cædem matris, donatiua, congiaria, ludos dedit, frigerando rumori.* [227] QVAM POPVLVS ACCEPIT.] *Nam vt Claudianus cecinit:*

Non tibi vænales captant æraria plausus
Corruptura fidem. meritis offertur inemptus,
Purâ mente, fauor.

At in noxâ populus videtur, cùm noxioso, lucelli caussâ, blanditur & fauet.

[228] QVINQVE MILLIA INGENVORVM.] *Numerus haud grandis (pro opibus Romanis, aut copiâ aliâ frumentantium:) sed notandum, quòd* ingenuorum *dicit. Non passim conquisiuit liberos aut libertos; sed ingenuos dumtaxat, & sanguinis purioris. ex quibus miles, & alibi vtiles ciues, legerentur.*

[229] PROPTER TE NASCVNTVR.] *Inuitante fecunditatem virtute & liberalitate tuâ. sic suprà:* Fiduciâ tui procreatos*: itemq; fiduciâ boni status.*

[230] * INSTAR ego perpetui congiarij reor affluentiam annonæ. [231] Huius aliquando cura Pompeio non minus addidit gloriæ, quàm [232] pulsus ambitus campo, exactus hostis mari, Oriens triumphis, Occidensque lustratus. Nec verò [233] ille ciuiliùs, quàm parens noster, auctoritate, consilio, fide, reclusit vias, portus patefecit, itinera terris, [234] litoribus mare, litora mari reddidit, diuersasque gentes ita commercio miscuit, vt quod genitum esset vsquam, id apud omnes natum esse videretur. Nónne cernere datur, vt sine vllius iniuriâ omnis vsibus nostris annus exuberet? quippe non vt ex hostico raptæ, perituræque [235] in horreis messes, nequidquam quiritantibus socijs auferuntur. Deuehunt ipsi quod terra genuit, quod sidus aluit, quod annus tulit; nec [236] nouis indictionibus pressi, ad vetera tributa deficiunt. Emit fiscus, quidquid [237] videtur emere. inde copiæ, inde annona, de quâ inter licentem, vendentemque conueniat: inde hîc satietas, nec fames vsquam.

[230] * INSTAR EGO.] *Suspicor de hiatu aliquo, nec satis hærent. etsi fateor*

fateor tamen apposite Congiarijs Annonam subtexi, vt quæ pariter liberalitatem tangit: sed verba aliqua absunt, quibus decorè eò transierit.
[231] HVIVS CVRA POMPEIO.] *Cn. Pompeius, anno vrbis* DCXCVI. *Præfecturam annonæ in quinquennium accepit, cum* XV. *Legatis attributis, & imperio in maria, portus, insulas, vt bello Piratico habuerat. Id* SC. *factum in sententiam Ciceronis, recenter ab exsilio reducti, cùm plebem timerent, annonæ prætextu, motus turbásque daturam.* [232] PVLSVS AMBITVS.] *In tertio eius Consulatu, cùm legem de Ambitu pertulit, & iudicia ea seueriter exercuit.* [233] ILLE CIVILIVS.] *Diligentiâ enim & auctoritate, non armis, copia annonæ parta. Factum eius, quod laudem plausúmque meruit, scriptores ita narrant. Missis Legatorum alijs aliò, ipse in Siciliam, Sardiniam, Africam iuit. ac magnâ iam vi frumenti, naues conscendit, soluíque iussit. Timentibus & cunctantibus gubernatoribus, ob vim venti (turbido ita atque infesto mari:) ipse primus oram soluit, & animosè exclamauit,* Nauigare necesse est, viuere necesse non est. *Nauigauit, appulit, horrea frumento, omnes gaudio impleuit.* [234] LITORIBVS MARE.] *Quia terræ videbantur sine mari iam esse, cuius vsum fructúmque non habebant. Nihil enim inferebatur.* [235] IN HORREIS.] *Quæ Romani in prouincijs passim habebant, vbi frumenta conderent, & militares annonas. Sed & Romæ horrea, per omnes regiones vrbis sparsa (vt in Victore videas) ad publicum hoc frumentum.* [236] NOVIS INDICTIONIBVS.] *Propriè. Asconius:* Omne genus pensitationum in hoc capite positum est, Canonis, Oblationis, Indictionis. *Et Canon, est ordinarium tributum; Oblatio, voluntarium; Indictio, nouum & superadditum.* [237] VIDETVR EMERE.] *Vera, & non imaginaria emptio est fisci. Quomodo imaginaria? Apronius ille Tullianus docuerit, Frumētariâ in Verrem. Cogebāt socios alteras Decumas addere, sed emendas ex* SC*to. Ipsis pecunia cedebat, socijs ludibrium, & titulo emendi rapiebāt. Vide, sodes, Oratorem dictum. Nihil hic tale, ait noster: fides vbique & veritas. Aberrant mente (Plinij, dico) qui* iubetur *hic emendant.*

ÆGYPTVS, [238] alendis augendisq; seminibus, ita gloriata est, vt [239] nihil imbribus [240] cæloq; deberet. siquidē proprio semper amne perfusa, nec alio genere aquarū solita pinguescere, quàm quas ipsa deuexerat, tantis segetibus [241] induebatur, vt cum feracissimis terris quasi nunquam cessura certaret. hęc inopinâ siccitate vsque in iniuriam sterilitatis exaruit: quia [242] piger Nilus cunctanter alueo sese ac languidè extulerat, ingētibus quoq; tunc quidem ille fluminibus, fluminibus tamen, cōferendus. Hinc pars magna terrarū, mergi palanti amne cōsueta, alto puluere incanduit. Frustra tūc Ægyptus nubila optauit, [243] cęlumq. respexit, cùm ipse fecūditatis parēs contractior & exilior, ijsdem vbertatē eius anni angustijs, quibus abundantiā suam cohibuisset. Neq; enim solū vagus

ille, [244] expanditor amnis, intra vſurpata ſemper collium ſubſtiterat atque hæſerat, ſed [245] ſupino etiam ac detinenti ſolo non placido ſe molliq́ue lapſu refugum abſtulerat, & necdum ſatis humentes terras addiderat arentibus. Igitur inundatione, id eſt, vbertate, regio fraudata, ſic opem Cæſaris inuocauit, vt ſolet amnem ſuum: nec longius illi aduerſorum fuit ſpatium, quàm dum nunciat. Tam velox Cæſar potentia tua eſt, tamq́ue in omnia pariter intenta bonitas & accincta: vt triſtius aliquid ſæculo tuo paſſis, ad remedium ſalutemq́ue ſufficiat, vt ſcias. Omnibus equidem gentibus fertiles annos, grataſq́ue terras precor: crediderim tamen, per hunc Ægypti ſtatum, tuas fortunam vires experiri, tuamq́ue vigilantiam [246] exſpectare voluiſſe. Nam cùm omnia vbique ſecunda merearis, nónne manifeſtum eſt, ſi quid aduerſi cadat, tuis laudibus, tuiſq́ue virtutibus, materiem campumq́ue præſterni? cùm ſecunda felices, [247] aduerſa magnos probent.

[238] ALENDIS AVGENDISQVE.] *Duo in Aegypto laudat, quòd benè alat & producat ſemina; alterùm, quòd augeat, & cum* centeſimo *ſæpe (ita alter Plinius) fructu reddat.* [239] NIHIL IMBRIBVS.] *Notum, hodieq́; certum, in eâ regione non pluere, ſtillare interdum roris inſtar; cetera fluuio irriganti deberi. Claudianus in Epigrammatis:*

Ægyptus ſine nube ferax, imbreſq́ue ſerenos
Sola tenet, ſecura poli, non indiga venti,
Gaudet aquis quas ipſa vehit, Niloque redundat.

Vbi imbres ſerenos *dicit ipſam irrigationem fluuialem, quæ ſereno, & in æſtate.* [240] CAELOQVE.] *Neque enim hîc, vt ille canit,* pluuio ſupplicat herba Ioui. *& vt alter:*

Terra ſuis contenta bonis, nihil indiga mercis
Aut Iouis. in ſolo tanta eſt fiducia Nilo.

[241] INDVEBATVR.] *Audacter ſatis & poëticè. terra ſegetibus tegi, & quaſi veſtiri videtur.* [242] PIGER NILVS.] *Non aſſurgens & exſpatians, vt ſolet. cuius* iuſtum incrementum *Plinius eſſe ſcribit,* cubitorum XVI. Minores aquas, non omnia rigare; ampliores, detineri tardiùs recedendo. *Diodorus, atque alij videndi.* [243] CAELVMQVE RESPEXIT.] In Ægypto *(ait Seneca)* nemo aratorum aſpicit cælum. [244] EXPANDITOR AMNIS.] *Vim verbi capio, ipſum vix admitto. Nouum durumq́; eſt: & an non magis* exſpatiator? *aut ſiquis Vulcanus magis affabrè aliquid effingit.* [245] SVPINO ETIAM AC DETINENTI.] *Supinum ſolum dicit, molliter altum pendulumq́; & fortaſſe aptius cum eâ voce,* detumenti *hîc iungas. Etſi* detinenti *capere licet, ſolum iacens aut planum, quod ſolet aquas diutius tenere.*

[246] EXSPE-

[246] EXSPECTARE VOLVISSE.] *Vide an,* ſpectari. [247] ADVERSA MAGNOS.] *Seneca De Prouidentiâ:* Magnus es vir. ſed vnde ſcio, ſi tibi fortuna non dat facultatem exhibendæ virtutis? *& toto eo libello (certè aureo) argumentum hoc pertractat.*

[248] PERCREBVERAT antiquitus, vrbem noſtram, niſi opibus Ægypti ali ſuſtentarique non poſſe. Superbiebat [249] ventoſa & inſolens natio, quòd victorem quidem populum, paſceret tamen; quodque in ſuo flumine, in ſuis manibus, vel abundantia noſtra, vel fames eſſet. Refudimus Nilo ſuas copias, recepit frumenta quæ miſerat, deportataſque meſſes reuexit. Diſcat igitur Ægyptus, credatque experimento, non alimenta ſe nobis, ſed tributa præſtare: ſciat ſe non eſſe populo R. neceſſariam, [250] & tamen ſeruiat. Poſt hæc, ſi volet, Nilus amet alueum ſuum, & fluminis modum ſeruet: nihil hoc ad vrbem, ac ne ad Ægyptum quidem. niſi vt inde nauigia inania & vacua, & ſimilia redeuntibus, hinc plena & onuſta, & qualia ſolent venire, mittantur: [251] conuerſoque munere maris, hinc potiùs [252] venti ferentes, & breuis curſus optentur. Mirum Cæſar, videretur, ſi deſidem Ægyptum, ceſſantemque Nilum, [253] non ſenſiſſet vrbis annona. quæ tuis opibus, tuâ curâ vſque illuc redundauit, vt ſimul probaretur, & nos Ægypto poſſe, & nobis Ægyptum carere non poſſe. Actum erat de fecundiſſimâ gente, ſi libera fuiſſet. pudebat ſterilitatis inſolitæ, nec minùs erubeſcebat fame, quàm torquebatur; cùm pariter à te neceſſitatibus eius pudorique ſubuentum eſt. Stupebant agricolæ plena horrea, quæ non ipſi referſiſſent; quibuſque de campis illa ſubuecta meſſis, quáve in Ægypti parte [254] alius amnis. Ita beneficio tuo [255] nec maligna tellus, & obſequens Nilus, Ægypto quidem ſæpe, ſed [256] gloriæ noſtræ nunquam largior fluxit. Quàm nunc iuuat prouincias omnes in fidem noſtram ditionemque veniſſe, poſtquam contigit Princeps terrarum, qui fecunditatem nunc huc, nunc illuc, vt tempus & neceſſitas poſceret, transferret referretque! qui diremptam mari gentem, vt partem aliquam populi plebiſque Romanæ, aleret ac tueretur! Et cælo quidem nunquam benignitas tanta, vt omnes ſimul terras vberet, foueatque: hic omnibus pariter, ſi non ſterilitatem, at mala ſterilitatis exturbat. hic ſi non fecunditatem, at bona fecunditatis importat. hic [257] æternis commeatibus Orientem Occi-

dentemque connectit: vt quæ vbique feruntur, quæque expetuntur, omnes gentes inuicem capiant; & discant, quanto [258] libertate discordi seruientibus sit vtilius, vnum esse, cui seruiant. Quippe discretis quidem bonis omnium, sua cuiusque ad singulos mala: sociatis autem atque permixtis, singulorum [259] mala ad neminem, ad omnes omnia bona pertinent. Sed siue [260] terris diuinitas quædam, siue aliquis [261] amnibus Genius; & solum illud & flumen ipsum precor, vt hac Principis benignitate cõtentum, molli gremio semina recondat, multiplicata restituat. Non equidem reposcimus fœnus, putet tamen esse soluendum: fallacemque vnius anni fidem, omnibus annis, omnibusque posteà sæculis, tanto magis, quia non exigimus, excuset.

[248] PERCREBVERAT ANTIQVITVS.] *Et sanè benè antiquitus, opem illinc à Romanis reperio petitam. In Polybianis fragmentis:* Οἱ Ῥωμαῖοι πρεσβευτὰς ἐξαπέστειλαν πρὸς Πτολεμαῖον, βουλόμενοι σίτῳ χορηγηθῆναι· διὰ τὸ μεγάλην εἶ) παρ' αὐτοῖς σπάνιν: Romani legatos ad Ptolomæum miserunt, petentes frumenti sibi copiam fieri, cuius inopiâ premebãtur. *Hoc factum bello Punico secundo, cùm Italia tota vasta ab Annibale fuit. Factum & aliàs: sed Plinij tamen hic dictio, spectat Augusti tempora maximè, & deinceps, cùm publica instituta frumentatio fundum & fundamentum haberet in Africâ & Ægypto.* [249] VENTOSA NATIO.] *Ipso illo verbo Vopiscus, in Saturnino:* Ægyptij, viri ventosi, furibundi, iactantes, iniuriosi, vani. *Atque alij passim, haud splendidè super ipsâ gente loquuntur, etsi de terrâ.* [250] ET TAMEN SERVIAT.] *Ingeniosè Liuineius*, tantùm seruiat. [251] CONVERSOQVE MVNERE.] *Quia mare iam non adfert plenas illinc naues, sed nos illuc mittimus.* [252] VENTI FERENTES.] *A puppe, & qui impellunt prouehúntque. Seneca:* Sic illum afficiunt diuitiæ, vt nauigantem secundus ac ferens ventus. *Virgilius:*

Exspectet facilemque fugam, ventosque ferentes.

[253] NON SENSISSET VRBIS ANNONA.] *Quia, vt Iosephus lib. II. Excidij notat,* Ægyptus quattuor mensium annonam vrbi suppeditabat, Africa autem octo. [254] ALIVS AMNIS.] *Nilus, fecunditatis auctor. Sed verior lectio,* annus: *alius alibi prouentus, & messis.* [255] NEC MALIGNA TELLVS.] *Tu fecisti videri terram fertilem, & Nilum euagantem. nam habuerunt quæ illa & ille dare solent, sed beneficio tuo.* [256] GLORIÆ NOSTRÆ.] *Traianus sanè hoc in suâ posuit, & nummos cudit, qui exstant;* IMP. CAES. NERVA. TRAIANVS. AVG. *parte in alterâ:* S. P. Q. R. OPTIMO. PRINCIPI. NILVS. *Picta effigies Nili recubantis, cum crocodilo suo & hippopotamo.* [257] ÆTERNIS COMMEATIBVS.] *An,* alternis *etiam. & deinde,* feruntur *malim.* [258] LIBERTATE DISCORDI SERVIENTIBVS.] *Pugna in verbis videtur. si enim in libertate, quomodo seruiunt? Sed nempe vel*

sic regimen aliquod & imperium paucorum, vel plurium: & semper subiectio ac parientia. Libertas dumtaxat respectu magis arctæ seruitutis dicitur. Non tamen displicuit aliquando, sæuientibus *legi: quod ferè assiduum in libertate, vt pars partem premat, & pellant inter se aut sæuiant.* [259] MALA AD NEMINEM.] *Intellege, neminem alium: manent apud eum, quem primò premunt & tangunt. Totius periodi acumen hoc est: in magno & communi imperio, bona fiunt communia, & quidquid vsquam est, vbique est, translatione & commercio; non ita in malis, quæ manent apud possessorem.* [260] TERRIS DIVINITAS.] *A quâ opinione* Terra mater, *siue* Ops, & Rhea, *inter deas: sed & singulas regiones, vt Galliam, Aegyptum, Italiam, pingebant habebántque deas.* [261] AMNIBVS GENIVS.] *Item opinio prisca, fluuios & fontes minores Deos, id est Genios, censentium.*

SATIS factum, quà ciuium, quà sociorum vtilitatibus. visum est spectaculum inde non eneruc, nec fluxum, nec quod animos virorum molliret & frangeret, sed quod ad [262] pulchra vulnera contemptumque mortis accenderet: cùm in [263] seruorum etiam noxiorumque corporibus amor laudis, & cupido victoriæ cerneretur. Quam deinde [264] in edendo liberalitatem, quam [265] iustitiam exhibuit? [266] omni affectione, aut intactus, aut maior. Impetratum est [267] quod postulabatur, oblatum quod non postulabatur: [268] institit vltrò, & vt concupisceremus, admonuit. Ac sic quoque plura inopinata, plura subita. Iam quàm libera [269] spectantium studia, quàm securus fauor? [270] Nemini impietas, vt solebat, obiecta, quòd [271] odisset gladiatorē. nemo spectator [272] spectaculum factus, miseras voluptates [273] vnco & ignibus expiauit. Demens ille, veríque honoris ignarus, qui crimina maiestatis in arenâ colligebat, ac se despici & contemni, nisi etiam gladiatores eius veneraremur; sibi maledici in illis, suam diuinitatem, suum numen violari interpretabatur: cùm se [274] idem quod deos, idem gladiatores quod se putabat.

[262] PVLCHRA VVLNERA.] *Gladiatores intellegit,* quibus delectatum Traianum fuisse, *Dio scribit. Hic autem color, quo tuebantur Gladiatores: quasi ea spectatio ad militiam ac robur faceret, & vulnera assiduè visa ac mortes, contemptum inducerent vtriusque. Cicero ita dixit,* fortissimam hanc esse contra dolorem & mortem disciplinam. [263] SERVORVM ETIAM NOXIORVMQVE.] *Duo enim genera hominum ad hos ludos, Serui aut Noxij. Illi, vel bello capti, vel pretio à lanistis empti: isti, qui ob facinus aut scelus damnati in hos ludos. Ego fusiùs de vtrisq.,* II. *Saturn. cap.* III. [264] IN EDENDO LIBERALITATEM.] *Refersne ad copiā & numerū largiter præbitum?*

præbitum? an ad missilia & dona interiecta? Vtrumque potest. Traianus quidem ita largus in istis, vt aliquando ad decem millia (*Dionis assertio est*) gladiatorum dederit, in vnis ludis, *etsi hoc post victorias de Barbaris partas, & ex ijs plerosque fuisse opinamur. De missilibus autem, nimis etiam res nota: quæ in cuneos spectatorum spargebant, ingenti pecuniarum iacturâ.*

[265] IVSTITIAM.] *Vt leges Arenæ seruaret: itemq́ præmia promissa fideliter præstaret: sed nec in hos aut illos (ita subdit) affectum inclinaret.*

[266] OMNI AFFECTIONE.] *Vide. rarum est, vbi certamen & commissio, vt editor aut spectator non det se in partes. Hæc est inclinatio humani ingenij, pugnare, aut pugnantibus fauere. Itaque non dicam vulgus, sed Principes ipsi huic aut illi generi (puta Threcibus, aut Myrmillonibus) fauebant, & vincere illos iure vel iniuriâ volebant: atque fraude adeò, vel imperio, rem eò trahebant. Suetonius in Tito, cap.* VIII. *ostendit, & in Domitiano, vt dicam.*

[267] QVOD POSTVLABATVR.] *Liberalitas laudata est, & iustitia: addit comitatem. Quidquid turba petebat, fiebat, & eorum voluntati sese aptabat. Volebant hos & illos notos, vel Aulicos, gladiatores? veniebant. Illos dimitti, hunc iugulari? impetrabant. Adi me, de* Postulaticijs gladiatoribus, *lib.* II. *cap.* XVI. *& de Populi petitionibus, cap.* XXII. [268] INSTITIT VLTRO.] *Planè, vt olim Titus. de quo Tranquillus:* Populum tantâ comitate tractauit, vt proposito gladiatorio munere, non ad suum, sed ad spectantium arbitrium, se editurum professus sit. Et planè ita fecit. nam neque negauit quidquam petentibus; & vt quæ vellent peterent, vltrò adhortatus est. *Sunt non gemina, sed eadem, his nostris.* [269] SPECTANTIVM STVDIA.] *Quæ metu, clamore, sponsione indicabant. Vide me,* II. *Satur. cap.* XXIIII. [270] NEMINI IMPIETAS.] *Quod sub Caio, & Domitiano, factum ibidem notaui. Quare autem* impietas? *quia contra studium Principis fauebant: atque ita læsa maiestas. quod* Impietatem *appellant (& Græci passim ἀσέβειαν) quia publicus ille parens violatus; vel quia & diuinitas, quam sibi duo iam dicti vindicabant.* [271] ODISSET GLADIATOREM.] *Tale genus, Principi carum.*

[272] SPECTACVLVM FACTVS.] *Qui spectabat, spectandus datus, & in Arenam productus. Id quoque duo dicti: ego, loco dicto.*

[273] VNCO ET IGNIBVS.] *Nam occisi aut læsi grauiter gladiatores, vnco impacto in Spoliarium trahebantur. In acclamationibus Senatorijs, post Commodi mortem:* Gladiatoris cadauer vnco trahatur. Gladiatoris cadauer in spoliario ponatur: *vbi vulgus & pueri illudebant. De* Ignibus *autem ita habuit. adhibebant eos, vel in principio pugnæ, cùm timidius in ferrum irent, & à tergo flagellis aut facibus exstimulabant: vel in fine, cùm mortui iam, aut iacentes in mortuum, ignibus & ferro explorabantur. Simulabant enim quidam mortem, vt sic efferrentur, & subducerentur morti. Tertullianus:* Risimus inter meridianorum crudelitates, Mercurium mortuos cauterio examinantem. *Quod scilicet aptatum ad poëticam etiam fabulam fuit. Subit & de* Ignibus *posse accipi, vt ipsi ad stipitem affixi arserint in arenâ: quod item scimus factum.* [274] IDEM QVOD DEOS.] *Palàm de Domitiano, qui Deus censeri & audire voluit.*

At

AT tu Cæſar, quàm pulchrum ſpectaculum pro illo nobis execrabili reddidiſti? vidimus delatorum [275] agmen inductum, quaſi graſſatorum, quaſi latronum. non ſolitudinem illi, non iter, [276] ſed templum, ſed forum inſederant. [277] nulla iam teſtamenta ſecura, [278] nullius ſtatus certus, non orbitas, [279] non liberi proderant. Auxerat hoc malum Principum auaritia. Aduertiſti oculos, atque vt [280] antè caſtris, ita poſteà pacem foro reddidiſti: excidiſti inteſtinum malum, & prouidâ ſeueritate cauiſti, ne fundata legibus ciuitas, [281] euerſa legibus videretur. Licet ergo cùm fortuna, tum liberalitas tua viſenda nobis præbuerit, vt præbuit, nunc ingentia robora virorum, & pares animos; nunc immanitatem [282] ferarum, [283] nunc manſuetudinem incognitam; nunc ſecretas illas & arcanas, ac ſub te primùm [284] communes opes: nihil tamen gratius, nihil ſæculo dignius, quàm quod contigit [285] deſuper intueri delatorum [286] ſupina ora, retortaſque ceruices. Agnoſcebamus & fruebamur, cùm velut [287] piaculares publicæ ſolicitudinis victimæ, ſupra ſanguinem [288] noxiorum, ad lenta ſupplicia [289] grauioresque pœnas ducerentur. Congeſti ſunt in nauigia [290] raptim conquiſita, ac tempeſtatibus dediti. abirent, fugerentq; vaſtatas delationibus terras: ac ſi quem fluctus ac procellæ ſcopulis reſeruaſſent, hic nuda ſaxa & inhoſpitale litus incoleret: ageret duram & anxiam vitam, relictaque poſt tergum totius generis humani [291] ſecuritate, mœreret.

[275] AGMEN INDVCTVM.] *In Amphitheatrum, & per arenam mediam traductum: exemplo Titi. de quo Suetonius*: Delatores mandatoreſque in foro fuſtibus & flagellis cæſos, nouiſſimè traductos per Arenam, partim ſubijci ac vænire imperauit, partim in aſperrimas inſularum auehi.

[276] SED TEMPLVM.] *Quod illud? Curiam? an ærarium? De iſto magis placeat, quod in æde Saturni; & circa pecuniam, grandis vel præcipua materia calumniarum.* [277] NVLLA IAM TESTAMENTA.] *Dixíne de pecunijs? en exempla. Delationes aut calumniæ circa teſtamenta primùm: & audi Suetonium, in Domitiano.* Confiſcabantur alieniſſimæ hereditates, vel exſiſtente vno qui diceret, audiſſe ex defuncto cùm viueret, heredem ſibi Cæſarem eſſe. [278] NVLLIVS STATVS CERTVS.] *Et hic calumniæ, cum lucro. nam liberi in ſeruitutem, ingenui in libertinitatem trahebantur, bono fiſci.* [279] NON LIBERI.] *Ex legibus Papijs, orbitas damnoſa: at liberi prodeſſe debebant, præſertim terni. Omnia autem nunc ſub vnam, quod dicitur, Myconum: & crimen, vbi opes.* [280] ANTE CASTRIS.] *Diſciplinâ correctâ* [281] EVERSA LEGIBVS.] *Tacitus, de Papiâ hac ipsâ, ſemper calumnia-*

rum segete: Omnes domus delatorum interpretationibus subuertebantur; vtq; antehac flagitijs, ita tunc legibus laborabatur. [282] FERARVM.] *Venationes. quas ipsas ita largiter præbuit, vt aliquando* (*in Dione*) mille feræ cæsæ, interdum ad decem millia fuerint. *Ego, cùm talia ista, & sæpius sub vno Principe, aßiduè sub varijs lego: admiratione cunctor & hæreo, vnde hæc copia ferarum parari potuerit? nec videtur vna aut triplex Africa, cum Asiâ & Europâ, suffecisse.* [283] NVNC MANSVETVDINEM.] *Nam & ea spectaculo. atque assuefaciebant feras, præter ingenium, vel parcere paratæ prædæ, vel iugum ferre, ac talia, quæ per naturam vetabantur. Ita in Martiali pluscula epigrammata de Leone in Arenâ, qui lepusculos ferebat, non dicam prætercurrentes, sed insultantes, sed in apertum os, vt in caueam, se condentes. Sic & vno epigrammate feras aliquot domitas, ac verè subiuges, comprehendit, lib. I.*

Picto quòd iuga delicata collo
Pardus sustinet, improbæque tigres
Indulgent patientiam flagello:

& adiungit Ceruos, Leones, Apros, Bisontes: *quid nisi, vt ipse dicit*, spectacula deorum? *Ac plura eiusmodi nouitia aßiduè in Arenam producta.*

[284] COMMVNES OPES.] *Opes Palatinas. quas theatris vulgauit, & templis dedicauit Traianus. Idem Martialis lib.* XII.

Quidquid Parrhasiâ nitebat aulâ,
Donatum est oculis, deisque nostris.
Miratur Schyticas virentis auri
Flammas Iupiter, & stupet superbas
Regis delicias, grauesque luxus.
Omnes cum Ioue nunc sumus beati:
At nuper, pudet ac piget fateri,
Omnes cum Ioue pauperes eramus.

Est ipsum hoc, quod tangit Plinius. sed primò scilicet in ludis hæc ostensa, tum denique consecrata. [285] DESVPER INTVERI.] *E spectaculorum gradibus, cùm ij per arenam ducerentur.* [286] SVPINA ORA.] *Vt conspici ab omnibus, & agnosci possent. Sic milites* Vitellium erigere os, & præbere contumelijs coëgerunt, *vt breuiter Tacitus: vt Suetonius quasi interpretans*, reducto comâ capite, ceu noxij solent, atque etiam mento mucrone gladij subrecto, vt visendam præberet faciem. *Nam in ignominiâ & supplicio, naturâ os oculósque submittimus: erigebant igitur*, reducto comâ capite (*vt Suetonius*) *id est, capillo manu arrepto, & retrorsum cum capite tracto.*

[287] PIACVLARES.] *Victimæ sic dicuntur, quæ ob culpam, & ad piandum purgandumq; dantur. Noster lib.* III. *epist.* IX. Ne potentissimi, vilissimo quoque quasi piaculari dato, elaberentur. *Plautus:* Men' piacularem oportet fieri ob stultitiam tuam? *Victimæ igitur tales aliena mala excipiebant, & in pœnam succedebant. Ita isti, ad expianda scelera præterita, & detergendam solicitudinem omnium, in mare mittebantur.* [288] NOXIORVM.] *Super cadauera aut vestigia gladiatorum.* [289] GRAVIORESQVE POENAS.]

Nam

Nam gladiatores breui morte defuncti; ipsi intabescere pœnis suis destinati. [290] RAPTIM CONQVISITA.] *Ergo parua aut praua.* [291] SECVRITATE.] *Quæ sub bonis Principibus. & ideò num ni plures inscripti,* SECVRITAS. PVBLICA. *Abeant igitur, & ceteris securis quos inquietabant, soli mæreant.*

MEMORANDA facies, delatorum classis permissa omnibus ventis, coactaque vela tempestatibus pandere, iratosque fluctus sequi, quoscunque in scopulos detulissent. Iuuabat prospectare statim à portu sparsa nauigia, & apud illud ipsum mare agere Principi gratias, qui clementiâ suâ saluâ, vltionem hominum terrarumque dijs maris commendasset. Quantum diuersitas temporum posset, tum maximè cognitum est: cùm ijsdem quibus antea [292] cautibus innocentissimus quisque, tunc nocentissimus adfigeretur; cumque insulas omnes, quas modò Senatorum, iam delatorum turba compleret. quos quidem non in præsens tantùm, sed in æternum repressisti mille pœnarum [293] indagine inclusos. Ereptum alienas pecunias eunt? perdant quas habent. expellere penatibus gestiunt? suis [294] exturbentur. neque, vt anteà, [295] exsanguem illam & ferream frontem, ne quidquam conuulnerandam præbeant [296] punctis, & [297] notas suas rideant: sed spectent paria præmio damna, nec maiores spes quàm metus habeant, timeantque quantum timebantur. Ingenti quidem animo diuus [298] Titus securitati nostræ vltionique prospexerat, ideoque numinibus æquatus est: sed quanto tu quandoque dignior cælo, qui tot res [299] illi adiecisti, propter quas illum [300] deum fecimus? Id hoc magis arduum fuit, quòd Imperator Nerua te filio, te successore dignissimus, perquàm magna quædam [301] edicto Titi adstruxerat, nihilque reliquisse tibi videbatur: qui tam multa excogitasti, vt si ante te nihil esset inuentum. Quæ singula quantum tibi gratiæ dispensata adiecissent? at tu simul omnia profudisti: [302] vt sol & dies non parte aliquâ, sed statim totus, nec vni aut alteri, sed omnibus in cōmune profertur.

[292] CAVTIBVS.] *Scopulis, siue insulis saxosis. vt Gyarus, Seriphus, similes: quibus exsules solent includere.* [293] INDAGINE INCLVSOS.] *Variarum legum laqueis retibusque cinctos, vt feras, ne possint perrumpere.* [294] EXTVRBENTVR.] *In exsilium pellantur. Martialis:* Et delator habet, quod dabat, exsilium. *Apparet ex istis, parem pœnam delatoribus positam, quam ibant irrogatum. Quod Theodosius & Honorius statuerunt, vel restituerunt, lege latâ:* Quisquis crimen intendit, non impunitã fore nouerit licẽtiam

 mentien-

mentiendi, cùm calumniantes ad vindictam poscat similitudo supplicij. *Origo autem ab Augusto videtur. qui* diuturnorum reorum nomina aboleuit, conditione propositâ, vt siquis quem repetere vellet, par periculum pœnæ subiret: *Suetonius, cap.* XXXII. [295] EXSANGVEM.] *Sine rubore, cuius caussa sanguis.* [296] PVNCTIS.] *Litteris, stigmate inustis. Nam vetus pœna calumniatorum à lege Rhemmiâ fuit, frontem inuri* K. *litterâ, quæ* Kalumniam *(ita olim scribebant) notat. Cicero pro Roscio Amerino apertè: & Papiniano*, homo integræ frontis, *opponitur* calumniæ damnato.

[297] NOTAS SVAS.] *Stigmata, vt dixi. An eadem nota intellecta Capitolino, cùm scribit in M. Antonino:* Calumnijs quadruplatorum intercessit, appositâ falsis delatoribus notâ? *an infamiæ notam magis est accipi? Nam & ea delatores sequebatur, vt Valens ac Valentinianus Impp. rescribunt.*

[298] TITVS.] *Tangit Suetonius in Tito, cap.* VIII. [299] ILLI ADIECISTI.] *Commodius*, illis. [300] DEVM FECIMVS.] *Atqui antè dixit à Domitiano Deum factum, vt ipse* Dei frater videretur: *hîc à Senatu. Pro insigni pugnâ hæc habet vir doctus: quam ego nullam video, aut stili huius breui motu componam. Domitianus Deum dici voluit & curauit, sed ob suum finem: Senatus censuit & libens paruit, quia meritus erat, & maximè ob securitatem hanc Senatui bonisq́ partam.* [301] EDICTO.] *De calumniatoribus. Apud Dionem aliquid in Neruâ:* Seruos eum & libertos punisse, qui dominis aut patronis periculum fecissent; néve in posterum liceret. Item nequis impietatis aut ritus Iudaici (*Christianismi etiam, opinor*) accusaretur. [302] VT SOL.] *Apta imago, & similis in Symmachi epist.* I. *libri* IX. Sicut omnibus in hac vitâ positis ac locatis communis est cæli spiritus, lux diei: ita clementiam maximi Principis sentiant vota & facta cunctorum.

QVAM iuuat cernere ærarium [303] silens & quietum, & quale ante delatores erat? nunc [304] templum illud, nunc verè [305] deus, non [306] spoliarium ciuium, cruentarumque [307] prædarum sæuum receptaculum: ac toto in orbe terrarum adhuc [308] locus vnus, in quo, optimo Principe, boni malis impares essent. Manet tamen honor legum, nihilque ex publicâ vtilitate conuulsum: nec pœna cuiquam remissa, sed [309] addita est vltio, solumque mutatum quòd iam non delatores, sed leges timentur. At fortasse non eâdem seueritate fiscum, quâ ærarium cohibes. imò tanto maiore, quanto plus tibi licere de tuo, quàm de publico credis. Dicitur [310] actori atque etiam [311] Procuratori tuo, in ius veni, sequere ad tribunal. nam tribunal quoque [312] excogitatum [313] cruciatu est [314] par ceteris, nisi illud [315] litigatoris amplitudine metiaris. [316] Sors & vrna fisco iudicem assignat. Licet [317] reijcere, licet exclamare, hunc nolo, timidus est, & [318] bona sæculi

patum.

parum intelligit: illum volo, quia Cæsarem [319] fortiter amat. Eodem foro vtuntur, Principatus & libertas. [320] Quæ præcipua tua gloria est, sępiùs vincitur fiscus: cuius [321] mala caussa nunquam est, nisi sub bono Principe. Ingens hoc meritum, maius illud, quòd eos Procuratores habes, vt plerumque ciues tui non alios iudices malint. liberum est autem disceptanti dicere, nolo eum eligere: neque enim vllam necessitatem [322] muneribus tuis addis, vt qui scias hanc esse beneficiorum Principalium summam gratiam, si illis & [323] non vti licet.

[303] SILENS.] *Sine strepitu, sine litibus. Nam & apud Præfectos ærarij querelæ, & caussæ.* [304] TEMPLVM.] *Ergo suprà benè interpretatus sum,* Templum insedisse *delatores: nempe hoc ipsum.* [305] DEVS.] *Saturnus, in cuius tutelâ ærarium.* [306] SPOLIARIVM.] *Locus in Amphitheatri parte, vbi vestes occisorum & arma deponebantur, atque alia ornamenta. Vide Saturnalia nostra, lib.* I. *cap.* XVIII. [307] PRÆDARVM.] *Quæ ciuibus occisis partæ. Claudianus similia in Honorij laudibus:*

Nullæ nobilium cædes, non crimina vulgò
Texuntur, patriâ mæstus non truditur exsul.
Non infelices tabulæ, non hasta refixas
Vendit opes, auidusque emptor non voce citatur,
Nec tua priuatis crescunt æraria damnis.

[308] LOCVS VNVS.] *Mirifica laudatio, & arguta. In toto orbe vnum hoc ærarium est, sub bono Principe, in quo boni à malis vincuntur. Quid hoc est? istud. qui boni & iusti sunt, volúntque patrocinari ærario, impares sunt malis & fraudatoribus, aut etiam triconibus: quia, vt mox addit:* sæpius vincitur fiscus. *Sanè salubris imperij signum, lienem hunc in corpore non crescere. Nisi hæc sententia loci, alius me aliósque doceat.* [309] ADDITA EST.] *Pœna manet, siquis in leges fiscales peccat; sed additum hoc (ne temerè exigatur) vt vlcisci liceat delatores. Quomodo? talione, vt opinor.* Ereptum meas pecunias eunt? perdent, quas habent: *suprà. Itaque vltio addita in calumniantes, pœna tamen manente in sontes.* [310] ACTORI.] *Actor in familijs, qui res rationésque heri administrat: idem in republicâ, qui &* Actor publicus *Tacito dicitur* II. *Annalium, atque ibi explicaui.* Actor Cæsaris, *de quo hic, differt ab illo, & in lapidibus etiam nominatur: qui res & patrimonium Cæsaris curat.* [311] PROCVRATORI.] *Nondum autem* Aduocatus fisci, *quem primus instituit Hadrianus.* [312] EXCOGITATVM.] *Ab ipso te. nouitatem ostendit.* [313] CRVCIATV.] *Obiter olim dixeram,* curâ tuâ: *sed neque tunc perplacuit, & nunc sperno. In melioribus libris,* cruciatui: *puto verum,* Principatui. *Ita statim:* Eodem foro vtuntur Principatus & libertas. [314] PAR CETERIS.] *In quo eadem omnia alijs iudicijs. Ammianus lib.* XXV. *Iulianum sic laudat, quòd sub eo* æquata fisci iurgia cum priuatis. [315] LITIGATORIS.] *Cæsaris. nam eius ibi res, sed & nomen, versatur.*

[316] SORS ET VRNA.] *Quod iam olim in omnibus ferè iudicijs. Itaque nemo subornatus, & fautor Cæsaris. Quid si talis? licet inquit* [317] REIICERE.] *Nam & id moris prisci, vt sortitione factâ, & cùm iudices iam sedissent; accusator & reus, quisque sibi suspectos, possent reijcere, & iubere surgere. In eorum locum alios subsortiebantur. Lex Pompeia huic rei modum & numerum dedit.* [318] BONA SÆCVLI.] *Quanta libertas sit sub optimo Principe.* [319] FORTITER.] *Non tenerè aut timidè, vt adulantes, aut metuentes offendere. Seneca De Prouidentiâ:* Patrium habet Deus erga bonos viros animum, & illos fortiter amat. [320] QVÆ PRÆCIPVA.] *Malim,* quæque præcipua. [321] MALA NVNQVAM.] *Transscripsit Cassiodorus, lib.* I. *epist.* XXII. *ad Fisci aduocatum:* Tunc fama nostra proficit, quando se commoditas iniusta subducit. Quapropter fit interdum caussa mala fisci, vt bonus Princeps esse videatur. [322] MVNERIBVS.] *Inter quæ, & boni Administri.* [323] NON VTI.] *Quod haud ita sub Tyranno: qui* munus suum fastidire te (*ait Seneca*) iniuriam iudicaturus est.

ONERA imperij pleraque vectigalia institui, vt pro vtilitate communi, ita [324] singulorum iniurijs coëgerunt. [325] His [326] Vigesima reperta est, tributum [327] tolerabile & facile heredibus dumtaxat [328] extraneis, domesticis graue. Itaque illis irrogatum est, his remissum. videlicet quòd manifestum erat, quanto cum dolore laturi seu potiùs non laturi homines essent, destringi aliquid & abradi bonis, quæ sanguine, gentilitate, [329] sacrorum denique societate meruissent; quæque nunquam vt aliena & speranda, sed vt sua semperque possessa, ac deinceps proximo cuique transmittenda cepissent. Hæc mansuetudo legis [330] veteribus ciuibus seruabatur: [331] noui, seu [332] per Latium in ciuitatem, seu [333] beneficio Principis venissent, nisi simul [334] cognationis iura impetrassent, alienissimi habebantur quibus coniunctissimi fuerant. Ita maximum beneficium vertebatur in grauissimam iniuriam, ciuitasque Romana instar erat odij, & discordiæ, & [335] orbitatis, cùm carissima pignora, saluâ ipsorum pietate, distraheret. Inueniebantur tamen, quibus tantus amor nominis nostri inesset, vt Romanam ciuitatem non Vigesimæ modò, verùm etiam affinitatum damno bene compensari putarent: sed his maximè debebat gratuita contingere, à quibus tam magno æstimabatur. Igitur pater tuus sanxit, vt quod ex matris ad liberos, ex liberorum bonis peruenisset ad matrem, etiam si cognationũ iura non recepissent, cùm ciuitatem adipiscerentur, eius Vigesimam ne darent. Eamdem immunitatem in paternis bonis filio tribuit, si

modò

modò [336] reductus esset in patris potestatem: ratus improbè & insolenter, ac pœnè impiè, his nominibus inseri [337] publicanum, nec sine piaculo quodam sanctissimas necessitudines velut intercedente Vigesimâ scindi. nullum esse tanti vectigal, quod liberos ac parentes faceret extraneos.

[324] SINGVLORVM INIVRIIS.] *Id est, in commune bonum, sed cum noxâ & detrimento priuatorum. Aufertur enim ijs aliquid & abraditur: quæ iniuria aut eius species, vtilitate publicâ rependitur.* Dissolutio enim imperij sequitur (*verba Taciti*) si fructus quibus respublica sustinetur, diminuantur: *quid, si tollantur?* [325] HIS.] *Oneribus.* [326] VIGESIMA.] *Vulgò & plenè dicta,* Vigesima hereditatium: *cui Augustus inuentor ad Aerarium militare. De quâ ego in* Admirandis *nuper, lib.* II. *cap.* III. *& olim ad* XIII. *Annalem Taciti.* [327] TOLERABILE.] *Quidni? cum gaudio enim semper fructúque iunctum. Et vbi largiter, sæpe inopinatò, acquirebas; quid acerbi aliquid detrahi? Mihi sæpe mirum hodie, cùm tam multa quærantur, odiosa magis, fructuosa minùs; hoc tam promptum & obuium vsqueadhuc neglectum.* [328] EXTRANEIS.] *Nam Augustus ipse etiam exceperat τοὺς πάνυ συγγενεῖς, ἢ καὶ πένητας,* planè coniunctos sanguine, aut pauperes. [329] SACRORVM SOCIETATE.] *Nam & sacra priuata sua familijs erant, atque ea pro notâ, & vinculo. Inde* Transire in gentem & sacra*: itemq́;,* Hereditas cum sacris, *aut* sine sacris *in Plauto.* Sine *inquam, cùm in gentem adoptione non transitur.* [330] VETERIBVS.] *Qui, tempore eius tributi inuecti, fuissent.*

[331] NOVI.] *Deinceps facti.* [332] PER LATIVM.] *Quibus Latinitas data, vt plerisque colonijs, ij plenè ciues fieri poterant tribus ferè modis. vel si magistratum domi gessissent; siue stirpe domi relictâ, Romam migrassent; siue denique naue, pistrino, ædificio. Nam de lege Seruiliâ, vt euentu iã raro, omitto. Qui igitur, inquit Plinius, ex Latio ciues facti erant, ij non fruebantur hoc indulto.* [333] BENEFICIO PRINCIPIS.] *Nam iam olim liberâ rep. Imperatores ciuitatem dabant, sed vt populus firmaret: quî nõ magis nunc Princeps? Crebrũ erat, & Plinij aliquot epistolæ sunt lib.* X. *quib us ciuitatem amicis aut clientibus suis petit à Traiano, impetratq́;.* [334] COGNATIONIS IVRA.] *Quia illâ transitione in ciuitatem diuulsi à suis videbantur, qui nondum ciues: atque ita alieni extraneiq́; habebãtur, nisi Princeps seorsim tribuisset.* [335] ORBITATIS.] *Quia pater à filijs, filij à patre abiungebantur, nec cognati censebantur.* [336] REDVCTVS ESSET.] *Exierat enim, si ipse donatus ciuitate; siue etiam, si pater. Nam deminutione hac capitis, id est status, ciuilis illa potestas soluebatur. Festus:* Deminutus capite appellatur, qui ciuitate mutatus est.

[337] PVBLICANVM.] *Nota per eos igitur exactum collectumq́; hoc vectigal.*

HACTENVS ille, parciùs fortasse quàm decuit optimum Principem, sed non parciùs quàm optimum patrem. qui optimum adoptaturus, hoc quoque parentis indulgentissimi fecit, quòd

quòd delibasse quædam seu potiùs demonstrasse contentus, largam ac propè intactam benefaciendi materiam filio reseruauit. Statim ergo muneri eius liberalitas tua astruxit, vt quemadmodum in patris filius, sic in hereditate [338] filij pater esset immunis, nec eodem momento quo pater esse desisset, hoc quoque amitteret [339] quod fuisset. Egregiè Cæsar, quòd lacrymas parentum [340] vectigales esse non pateris. Bona filij pater sine diminutione possideat, nec socium hereditatis accipiat, [341] qui non habet luctus: nemo recentem & attonitam orbitatem ad computationem vocet, cogatque patrem quid reliquerit filius scire. Augeo P. C. Principis munus, cùm ostendo liberalitati eius inesse rationem: ambitio enim, & iactantia, & effusio, & quiduis potiùs quàm liberalitas existimanda est, cui ratio non constat. Dignum ergo Imperator mansuetudine tuâ, minuere orbitatis iniurias, nec pati quemquam filio amisso insuper affici alio dolore. Sic quoque abundè misera res est, pater filio solus heres: quid si coheredem non [342] à filio accipiat? Adde, quòd cùm diuus Nerua sanxisset, vt in paternis bonis liberi necessitate Vigesimæ soluerentur, congruens erat eamdem immunitatē parentes in liberorum bonis obtinere. Cur enim posteris amplior honor, quàm maioribus haberetur? cúrve non retrò quoque recurreret æquitas eadem? Tu quidem Cæsar illam exceptionem remouisti, si modò filius in potestate patris fuisset, intuitus opinor vim legemque naturæ, quæ [343] semper in ditione parentum esse liberos iussit, nec vti inter pecudes, sic inter homines potestatem & imperium valentioribus dedit. Nec verò contentus primum cognationis gradum abstulisse Vigesimæ, secundum quoque exemit, cauitque vt in sororis bonis frater, & contra in fratris soror, vtque auus, auia in neptis nepotisque, & inuicem illi, seruarentur immunes. His quoque, quibus [344] per Latium ciuitas Romana patuisset, idem indulsit: omnibusque inter se cognationum iura commisit, simul & pariter, & more naturæ; quæ [345] priores Principes à singulis rogari gestiebant, non tam prestandi animo, quàm negandi. Ex quo intelligi potest quantæ benignitatis, quanti spiritus fuerit [346] sparsas, atque, vt ita dicam, laceras gentilitates colligere atque connectere, & quasi renasci iubere: deferre quod negabatur, atque id præstare cunctis, quod sæpe singuli

guli non impetrassent: postremò ipsum sibi eripere tot beneficiorum occasiones, tam numerosam obligandi [347] imputandiq́ue materiam. Indignum credo ei visum, ab homine peti, quod dij dedissent. Sorores estis & frater, auus & nepotes: quid est ergo, [348] cur egetis? vt sitis, vobis estis. [349] Qui pro cetera sua moderatione, non minùs inuidiosum putat [350] dare hereditatem, quàm auferre. Læti ergo [351] adite honores, capessite [352] ciuitatem, neminem hoc necessitudinis [353] abruptum, [354] velut truncum amputatumq́ue destituet: ijsdem omnes quibus antè pignoribus, sed [355] honestiores perfruentur. Ac ne remotus quidem iamq́ue deficientis affinitatis gradus, [356] à qualibet quantitate Vigesimam inferre cogetur. statuit enim communis omnium parens summam, quæ publicanum pati possit. Carebit onere Vigesimæ parua & exilis hereditas: & si ita gratus heres volet, tota sepulchro, tota funeri seruetur. nemo obseruator, nemo castigator adsistet. [357] Cuiuscumque modi ea pecunia ex hereditate alicuius obuenerit, securus habeat quietusq́ue possideat. Ea lex Vigesimæ dicta est, vt ad periculum eius perueniri, nisi opibus non possit. conuersa est iniquitas in gratulationem; iniuria in votum: [358] optat heres vt Vigesimam debeat. Additum est, vt qui eiusmodi ex caussis in diem edicti Vigesimam deberent, nondum tamen intulissent, non inferrent. At in præteritum subuenire, [359] ne dij quidem possunt. tu tamen subuenisti cauistique, vt desineret quisque debere, quod non esset [360] posteà debiturus. [361] Idem fecisti ne malos Principes habuissemus: quo ingenio, si natura pateretur, quàm libenter tot spoliatis, tot trucidatis sanguinem & bona refudisses? Vetuisti exigi, quod deberi [362] non tuo sæculo cœperat. Alius, vt contumacibus, irasceretur, tarditatemq́ue [363] soluendi dupli, vel & quadrupli irrogatione mulctaret: tu nihil referre iniquitatis existimas, exigas quod deberi [364] non oportuerit, an constituas, vt debeatur.

[338] FILII PATER.] *Cur non autem hoc etiam Nerua? ille naturæ ordinem vidit secutusq́ est, ex quâ magis iustum, certè votiuum, filium patri succedere quàm contrà. Itaque quia hoc & rarius, nec ita ex naturæ ordine; id neglexit.* [339] QVOD FVISSET.] *Traianus naturæ vinculum intuitus, quod putauit ciuili constitutione non solui. Itaque etsi ciuiliter desinebat pater esse, attamen quia antè ciuiliter fuerat, & nunc quoque naturaliter erat, habuit*

buit immunem. [340] VECTIGALES.] *Subiectas vectigali, obnoxias Vicesimæ.*

[341] QVI NON HABET.] *An,* quem non habet? *Nam potest sanè in filij morte consortes habere luctus, etsi non Fiscum.* [342] A FILIO.] *Nec testamento eius datum, nec ei iunctum. qualis est Fiscus, quem lex ingerit.*

[343] SEMPER.] *Etiam grandes & adultos. etiam patre digniores, potentiores. Huc enim sequens comparatio spectat.* [344] PER LATIVM.] *Non solùm, qui beneficio Principis. An hoc dicit, qui tantùm Latini ciues?* [345] PRIORES PRINCIPES.] *Suetonius in Tito:* Cùm ex instituto Tiberij, omnes dehinc Principes beneficia à superioribus concessa Principibus, non aliter rata haberent, quàm si eadem ijsdem & ipsi dedissent; primus præterita omnia vno cõfirmauit edicto, nec à se peti passus est. [346] SPARSAS.] *Transitione hac in ciuitatem.* [347] IMPVTANDI.] *Vt suprà, inscribendi beneficij. demerendi.* [348] CVR EGETIS.] *Omnino verum,* cur rogetis, *Liuineio quoque visum. Distingue autem,* cur rogetis, vt sitis? vobis estis. *Quasi dicat, & estis fratres, & vobis estis tantùm; non fisco, qui nil iam decerpit.* [349] QVI PRO.] *Lego,* Quin. [350] DARE.] *Nouâ petitione, quam sustulit, & semel vniuersè dedit.* [351] ADITE HONORES.] *In colonijs vestris. Hoc enim ad Latinos pertinet, qui (vt dixi) ciuitatem Romanam adipiscebantur, domi honoribus gestis.* [352] CIVITATEM.] *Nostram.* [353] ABRVPTVM.] *Abruptio & disiunctio. Dissociabantur enim, qui ciuitatem mutabant.* [354] VELVT TRVNCVM.] *Tanquam à patre iam abscisum, aut contrà à filio patrem. Hærent & manent tales, interpretatione Traiani.* [355] HONESTIORES.] *Ciuitate aucti.*

[356] A QVALIBET.] *Altera moderatio Traiani, qui non in gradibus solùm dispensauit, sed in modo Hereditatis. Si ea modica, & intra talem summam (non est expressa vspiam:) nihil delibatur.* [357] CVIVSCVMQVE MODI.] *Quidam libri,* Cuiuscumque modica pecunia. *quod amplector, statim tamen legendo* alicui, *pro* alicuius. *Sententia est: Cuiuscumque ea parua pecunia fuerit, agnati vel extranei, non refert: nihil pendit.*

[358] OPTAT.] *Nec enim dabit, nisi diues.* [359] NE DII QVIDEM.] *Plinius auunculus:* Ne Deum quidem posse omnia. namque nec reuocare defunctos, nec facere vt qui vixit, non vixerit; qui honores gessit, non gesserit: nullumque habere in præterita ius, præterquam obliuionis. *Agathon Comicus, apud Aristotelem:*

> Μόνου γὰρ αὐτοῦ καὶ θεὸς στερίσκεται,
> Ἀγένητα ποιεῖν ὅσ' ἂν ᾖ πεπραγμένα:
> Vnum hoc nec ipse præpotens habet Deus,
> Quæ facta sunt, infecta posse reddere.

[360] POSTEA.] *Post diem tui edicti.* [361] IDEM.] *Liuineius,* id est: *rectè, etsi sequentia non benè ordinat.* [362] NON TVO SÆCVLO.] *Vno verbo, remisit reliqua eius vectigalis, in caussis dictis. Hoc est, quod Ausonius in Laudatione Gratiani tangit:* Vel illud vnum cuiusmodi est, de condonatis residuis tributorum? Quis vnquam Imperatorum hoc prouincijs suis vberiore te indulgentiâ dedit? Fecerat & Traianus olim: sed partibus retentis. Non habebat tantam oblectationem concessi debiti portio, quanta

suberat

ſuberat amaritudo ſeruati. *Omnino huc faciunt, nec de aliâ Traiani remiſſione legas. Qui enim è nummis adferunt:* RELIQVA. VETERA. HS. NOVIES. MILL. ABOLITA: *falli credo, nec Traiani, ſed Traiani Hadriani (ita coniunctim dicitur) nummos iſtos ego vidi. Ita enim exſtant hodiéque in Conſulatu eius* III. *Et inſcriptio Romæ:* IMP. CAESARI. DIVI. TRAIANI. PARTHICI. F. TRAIANO. HADRIANO. AVG. PONT. MAX. TR. POT. II. COS. II. QVOD. OMNIVM. PRINCIPVM. ET. SOLVS. REMITTENDO. HS. NOVIES. MILLIES. CENTENA. MILLIA. N. DEBITVM. FISCI. NON. PRAESENTES. MODO. SED. ET. POSTEROS. SVOS. PRÆSTITIT. HAC. LIBERALITATE. SECVROS. *Ea remiſſio grandis, & noſtra æſtimatione & locutione valeat*, viginti duos milliones Philippicorum & ſemis. *At Traiani liberalitas minor, &* in partibus *tantùm, vt dixit Auſonius.* [363] SOLVENDI DVPLI.] *Ita. nam pœna etiam moræ ſolet adÿci. quo ſenſu Victor, de Neruâ:* Quidquid anteà pœnæ nomine tributis acceſſerat, indulſit. *Itaque exemplum aliquod à paternâ indulgentiâ habuit, etſi ſuperauit.* [364] NON OPORTVERIT.] *Illud vetus, in cauſſis quas abrogaſti edicto. Aequè iniquum cenſes, exigere talia iam debita, & conſtituere vt debeantur.*

FERES Cæſar curam & ſolicitudinem [365] Conſularem. nam mihi cogitanti eumdem te [366] collationes remiſiſſe, donatiuum reddidiſſe, congiarium obtuliſſe, delatores abegiſſe, vectigalia [367] temperaſſe, interrogandus videris, ſatíſne computaueris imperij redditus? an tantas vires habeat frugalitas Principis, vt [368] tot impendijs, tot erogationibus ſola ſufficiat? Nam quid eſt cauſſæ, cur alijs quidem cùm omnia [369] raperent, & rapta retinerent, vt ſi nihil rapuiſſent, nihil detinuiſſent, defuerint omnia? tibi cùm tam multa largiaris, & nihil auferas, omnia ſuperſint? Nunquam Principibus defuerunt, qui fronte graui & triſti ſupercilio, vtilitatibus fiſci contumaciter adeſſent: & erant Principes ipſi ſuâ ſponte auidi & rapaces, & qui magiſtris non egerent: plura tamen ſemper à nobis contra nos didicerunt. ſed ad tuas aures, cùm ceteris omnibus, tum vel maximè auaris adulationibus obſtructus eſt aditus. Silent ergo & quieſcunt, & poſtquam non eſt cui ſuadeatur, qui ſuadeant non ſunt. quò euenit, vt tibi cùm plurimum pro tuis, plus tamen pro [370] noſtris moribus debeamus. Locupletabant & fiſcum & ærarium non tam [371] Voconiæ & [372] Iuliæ leges, quàm Maieſtatis ſingulare & [373] vnicum crimen eorum, qui crimine vacarent. huius tu metum penitus ſuſtuliſti, contentus magnitudine: quâ nulli magis caruerunt, quàm qui ſibi maieſtatem vindicabant.

Reddita est [374] amicis fides, [375] liberis pietas, obsequium [376] seruis: verentur, & parent, & dominos habent. non enim iam serui Principis nostri amici, sed nos sumus; nec pater patriæ alienis se mancipijs cariorem, quàm ciuibus suis credit. omneis accusatore domestico liberasti, vnoque [377] salutis publicæ [378] signo illud, vt sic dixerim, [379] seruile bellum sustulisti. In quo non minus seruis, quàm dominis præstitisti: hos enim securos, illos bonos fecisti. Non vis intereà laudari, [380] nec fortasse laudanda sint; grata sunt tamen recordantibus [381] Principem illum in capita dominorum seruos subornantem, monstrantemque crimina, quæ tanquam delata puniret. magnum & ineuitabile, ac toties cuique experiendum malum, quoties quisque similes Principi seruos haberet.

[365] CONSVLAREM.] *Quia ego iam Consul, curare reip. debeo.* [366] COLLATIONES REMISISSE.] *Spectat cùm alia prouincialium in auspicijs Imperij dona, tum* * Coronarium aurum *maximè, quâ specie Collationis exhauriebantur. Itaque boni Principes remittebant. vt hîc Traianus: vt Iulianus, inter cuius liberalitatis testimonia Ammianus recenset,* Coronarium indultum, & remissa debita multâ diuturnitate congesta. [367] TEMPERASSE.] *Istud* Vigesimæ, *ad modum iam dictum.* [368] TOT IMPENDIIS.] *In milites, magistratus, ludos, opera: atque alia, quorum specimen in nostris* Admirandis, *libro II.* [369] RAPERENT.] *Ad Domitianum pertinent. Adi Suetonium, cap.* XII. [370] NOSTRIS MORIBVS.] *Qui bonos nos facis, qui ab adulationibus sic arces.* [371] VOCONIÆ.] *Lex Voconia vetus, nequis heredem feminam, vel vnicam etiam filiam faceret, vltra quadrantem hereditatis.*

* Vide II. Admir. cap. IX.

[372] IVLIÆ LEGES.] *Multæ sunt ab Augusto, hoc nomine: sed nunc* Iuliam de maritandis ordinibus, *quæ* Papiæ *iungi aut cum eâ misceri solet, ipsasq; Papias intellegi clarum est. Nam has Augustus, vt Tacitus loquitur,* ærario augendo sanxerat, *ob multiplices ibi mulctas.* [373] VNICVM CRIMEN.] *In Tacito passim docetur. vbi quibus nihil obijci potest, Maiestatis crimen impingitur. Nero etiam statuit,* vt lege maiestatis, omnia dicta factaque, quibus modò delator non deesset, tenerentur. [374] AMICIS.] *Qui nunc amicum non deferunt.* [375] LIBERIS.] *Qui & ipsi armabantur in parentes.* [376] SERVIS.] *Passim in dominos insurgebant, & territabant accusaturi Maiestatis.* [377] SALVTIS PVBL.] *Velut formula erat, in laudem honorum Principum: & in nummis passim insculpitur,* SALVS. PVBLICA.

[378] SIGNO.] *Quasi hac tesserâ datâ & editâ.* [379] SERVILE BELLVM.] *Allusum ad vetera Seruilia bella, cùm manus in Dominos armarunt: at hîc linguas. Traianus autem hæc ista sustulit, aut sublata à Neruâ patre comprobauit. Nam de eo Dionis compendium:* τούς τε δούλους καὶ τοὺς ἐξελευθέρους τοὺς τοῖς δεσπόταις σφῶν ἐπιβουλεύσαντας, πάντας ἀπέκτεινε, καὶ τοῖς μὲν τοιούτοις οὐδ'

ἀλλά

ἄλλό τι ἔγκλημα ἐπιφέρειν ἐπὶ τοὺς δεσπότας ἐφῆκε: Seruos & libertos, quicumque insidiati dominis fuissent, omnes interfecit; atque ijs nec aliud quoduis crimen inferre, aut accusare dominos permisit. [380] NEC FORTASSE.] *Extra culpam enim dumtaxat sunt; at laudis finem non attingunt.*
[381] PRINCIPEM.] *Domitianum.*

IN eodem genere ponendum est, quòd testamenta nostra secura sunt: nec vnus omnium [382] nunc, quia scriptus heres. Non tu [383] falsis, non tu [384] iniquis tabulis aduocaris: nullius ad te [385] iracundia, nullius [386] impietas, nullius [387] furor confugit: nec quia offendit alius nuncuparis, sed quia ipse meruisti. Scriberis [388] ab amicis, ab ignotis præteriris: nihilque inter priuatum & Principem interest, nisi quòd nunc [389] à pluribus amaris: nam & plures amas. Tene Cæsar hunc cursum, & probabitur experimento, sítne feracius & vberius non ad laudem modò, sed ad pecuniam Principi: si herede illo mori homines velint, quàm si cogantur. Donauit [390] pater tuus multa, & ipse donasti: [391] cesserit [392] parum gratus; manent tamen ij, qui [393] bonis eius fruantur, nihilque ex illis ad te nisi gloria redit. nam liberalitatem iucundiorem debitor gratus, clariorem ingratus facit. Sed quis ante te laudem istam pecuniæ prætulit? quotusquisque Principum ne id quidem in patrimonijs nostris suum duxit, quod esset de suo? nónne vt regum, ita Cæsarum munera, illitos cibis hamos, opertos prædâ laqueos, æmulabantur? cùm priuatis facultatibus velut [394] hausta & multiplicata, retrò secum quidquid attigerant referrent.

[382] NVNC QVIA SCRIPTVS.] *Obscura, nec mihi recta. Inflecto:* nec vnus omnium, nunquam scriptus heres. *Acutè & verè, aut fallor. Non tu, inquit, omnium heres nunc es, vt ille Domitianus; qui falsò talem se gerebat nec cogitatum, nec scriptum.* [383] FALSIS.] *Mendacibus & confictis.*
[384] INIQVIS.] *Vbi propior aut suus heres est.* [385] IRACVNDIA.] *Puta liberti, qui patrono offensus. & vt illum iure successionis priuaret, Principem scribebat.* [386] IMPIETAS.] *Patris, aut filij. Nam, vt Tacitus in Agricolâ,* à bono patre non scribitur heres, nisi malus Princeps. [387] FVROR.] *Aliquis parum sanæ mentis, qui spretis suis ad Principem vertit.* [388] AB AMICIS.] *Pro more, & iure. Atque ita Augustus professus,* viginti proximis annis, * quaterdecies millies HS. ex testamentis amicorum percepisse: *Suetonius.* [389] A PLVRIBVS.] *Ergo & à pluribus scriberis.* [390] PATER TVVS.] *Nerua.* Qui & bona omnia, quæ exstabant, & Domitianus iniquè abstulerat, dominis reddidit: & plebi Romanæ agros emit, ac diuisit:

* *Sunt* trigintaquinque milliones, *nobis.*

uisit: *Dio. Factum eiusdem liberale & memorabile, in Zonarâ & Philostrato scriptum. Reppererat Herodes Atticus, Sophistæ pater, domi suæ ingentem thesaurum. Calumnias veritus, ad Principem scripsit, & indicauit. Ille rescripsit,* Vtere. *Sed Atticus nec sic securus, iterum scripsit:* At enim thesaurus priuati hominis conditionem superat. *Nerua iterum animosè,* Ergo abutere. [391] CESSERIT.] *Lego,* ceperit, *& sententia liquet. Nisi vis tamen pro* Decesserit *accipere: id esset, Age, mortuus ex illis aliquis parùm gratus.* [392] PARVM GRATVS.] *Qui te heredem non fecerit. Nam quos promouissent aut ditassent, ab ÿs suo iure gratitudinem exigebant. Ita Caligula (in Suetonio)* Primipilarium testamenta, qui neque Tiberium, neque se, heredem fecissent, vt ingrata, rescidit: *quia nempe Principum beneficio ad gradum opésque venissent.*

[393] BONIS EIVS.] *Neruæ. quia tamen & de ipso Traiano præiuit, melius fortasse,* bonis eis. [394] HAVSTA.] *Legendum* aucta, *si tamen sequens vox* multiplicata *sedeat. Pro quâ alÿ libri,* implicita: *& mihi non displiceat, aptiúsque ita ad* Hamos Laqueosque *referas. Bona illa Cæsaris velut* hausta & absorpta *(vt piscibus hami) priuatis facultatibus, ÿsdémque* implicita *& innexa (vt feris laquei:) trahuntur vnà cum istis ad Principem, specie illâ gatitudinis in testamentis.*

QVAM vtile est, ad vsum secundorum [395] per aduersa venisse? Vixisti nobiscum, periclitatus es, timuisti: [396] quæ tunc erat innocentium vita. scis & expertus es, quantopere detestentur malos Principes, etiam qui [397] malos faciunt. meministi quæ optare nobiscum, quæ sis queri solitus. Nam [398] priuato iudicio Principem geris, meliorem imò te præstas, quàm tibi [399] alium precabare. Itaque sic imbuti sumus, vt quibus erat summa votorum, melior pessimo Princeps: iam non possimus, nisi optimum, ferre. Nemo est ergo [400] tam tui, [401] tam ignarus sui, vt locum istum post te concupiscat. facilius est, vt esse aliquis successor tuus possit, quàm [402] vt velit. Quis enim curæ tuæ molem sponte subeat? quis comparari tibi non reformidet? Expertus & ipse es, quàm sit onerosum succedere bono Principi: & afferebas excusationem, [403] adoptari. An prona paruaque sunt ad æmulandum, quòd nemo incolumitatem [404] turpitudine rependit? Salua est omnibus vita, & [405] dignitas vitæ: nec iam [406] consideratus ac sapiens, qui ætatem [407] in tenebris agit. Eadem quippe sub Principe virtutibus præmia, quæ in libertate: nec benefactis tantùm [408] ex conscientiâ merces. Amas constantiam ciuium, rectosque ac [409] viuidos animos non, vt alij, contundis ac deprimis;

primis; sed foues & attollis. Prodest bonos esse, cùm sit satis abundeque, si non nocet. His honores, his sacerdotia, his prouincias offers: hi amicitiâ tuâ, hi iudicio florent: [410] acuuntur isti integritatis & industriæ pretio: similes, dissimiles alliciuntur. nam [411] præmia bonorum malorumque, bonos ac malos faciunt. Pauci adeò [412] ingenio valent, vt non turpe honestumque, prout bene ac secus cessit, expetant fugiántve: ceteri, vbi laboris inertiæ, vigilantiæ somno, frugalitatis luxuriæ merces datur; eadem ista, quibus alios artibus assecutos vident, consectantur: qualesque sunt illi, tales esse & videri volunt; & dum volunt, fiunt.

[395] PER ADVERSA.] *Pindarus enim verè:* ὁ πονήσαις τε νόῳ, καὶ προμάθειαν φέρει: qui animo exercitus fuit & laborauit, prudentiam fructum tulit. [396] QVÆ TVNC.] *Sub Domitiano.* [397] MALOS FACIVNT.] *Adulantes, & subseruientes.* [398] PRIVATO.] *Clarius, si,* priuati, *legas. Sed sensus ille; Tu ita geris Principem, vti priuatus indicabas esse gerendum. Quod plerumque aliter. & qui extra fortunam, benè de eâ iudicamus; cùm in ipsâ, abripimur & ferenti vento nos damus.* [399] ALIVM PRECABARE.] *Tacitus in oratione Galbæ:* Vtilissimus idem ac breuissimus bonarum malarumque rerum dilectus, cogitare quid aut nolueris sub alio Principe, aut volueris. [400] TAM TVI.] *Virtutis summæ tuæ, & Prudentiæ.* [401] TAM SVI.] *Qui ad te non potest accedere.* [402] VT VELIT.] *Sapiens quidem. nam succedere aliquis potest, & debet: par esse aut similis etiam, non potest.* [403] ADOPTARI.] *Id est, excusatior tibi successio, quia non sponte neque vltrò venisti, sed adoptione adscitus, & quasi coactus. At qui se ingerit, minùs excusatur, nisi parem se præbeat.* [404] TVRPITVDINE REPENDIT.] *Id est, nemo hoc ipso saluus, quòd virtutem non habeat saluam. Sub malis, ea in odio; & qui grati aptique Aulæ esse volunt, eiurant probitatem. Exempla etiam, vbi obscœnitas & professa turpitudo saluti fuerint: in Suetonij Nerone, cap.* XXIX. *& Domitiani* X. [405] DIGNITAS VITÆ.] *Licet etiam in dignitate & luce viuere.* [406] CONSIDERATVS.] *Quod sub improbis Principibus; & sapientia tum, latêre. Seneca, de Vatiâ:* In hac villâ ille Prætorius diues, nullâ re aliâ quàm otio notus, consenuit: & ob hoc vnum felix habebatur. Nam quoties aliquos Asinij Galli amicitia, aut Seiani odium, deinde amor, merserant; exclamabant homines, O Vatia, solus scis viuere. [407] IN TENEBRIS.] *Ouidij monito:*

Viue tibi, quantumque potes prælustria vita,
Sæuum prælustri fulmen ab arce venit.

[408] EX CONSCIENTIA.] *Vt virtutem habeas, sine famæ aut honoris præmio. Et sanè eò Philosophi, atque etiam poëta iste vocat, Theognis:*

Εὖ ἔρ-

Εὖ ἔρδων, εὖ πράττε. τί δ' ἄγγελον ἄλλον ἰάλλεις;
Τῆς εὐεργεσίης ῥηιδίη ἀγγελίη.
Si benè agis, benè ſit tibi. quid præconia quæris?
Virtuti facilis promptaque fama venit.

[409] VIVIDOS.] *Altius ſpirantes. quod genus non dicam minutis, ſed modicis Principibus parum grati ſunt: qui* pares rebus *quærunt, non qui* vltrà ſint. [410] ACVVNTVR ISTI.] *Imò* iſto, *meo iudicio. & ſententia eſt, qui vident ſic attolli à te virtutem, magis acuuntur & ſtimulantur, boni quidem eam perſequi; & qui non boni, flectere ſe & ſequi.* [411] PRÆMIA.] *Salluſtius:* Gloriâ induſtria alitur. vbi eam dempſeris, ipſa per ſe virtus amara atque aſpera eſt. *Idem:* Vbi malos præmia ſequuntur, haud facilè quiſquam gratuitò bonus eſt. *Liuius:* Nihil non aggreſſuri ſunt homines, ſi magna conatis magna præmia proponantur. [412] INGENIO VALENT.] *Tam validâ ſolidáque mente ſunt; vt virtutem aut vitium à ſeſe, non à ſucceſſu aut mercede pendant.*

ET priores quidem Principes, excepto patre tuo, præterea [413] vno aut altero (& [414] nimis dixi) vitijs potiùs ciuium, quàm virtutibus lætabantur. primùm, quòd in alio ſua quemque natura [415] delectat; deinde, quòd [416] patientiores ſeruitutis arbitrabantur, quos non deceret eſſe niſi [417] ſeruos. [418] Horum in ſinum omnia cõgerebant: bonos autem otio aut ſitu abſtruſos, & quaſi ſepultos, non niſi delationibus & [419] periculis in lucem ac diem proferebant. Tu amicos ex optimis legis: & hercule æquum eſt eſſe eos cariſſimos bono Principi, qui inuiſi malo fuerint. ſcis, vt ſicut [420] diuerſa natura dominatio & Principatus; ita non alijs eſſe Principem gratiorem, quàm qui maximè dominum grauentur. Hos ergo prouehis & oſtentas, quaſi ſpecimen & exemplar, quæ tibi ſecta vitæ, quod hominum genus placeat: & ideò non [421] Cenſuram adhuc, non [422] Præfecturam morum recepiſti: quia tibi [423] beneficijs potiùs, quàm remedijs, ingenia noſtra experiri placet. & alioquin, neſcio an plus moribus conferat Princeps, qui bonos [424] eſſe patitur, quàm [425] qui cogit. Flexibiles quamcumque in partem ducimur à Principe: atque, vt ita dicam, ſequaces ſumus. huic enim cari, huic probari eſſe cupimus: quod fruſtra ſperauerint diſſimiles. eoque obſequij continuatione peruenimus, vt propè omnes homines [426] vnius moribus viuamus. porrò non tam ſiniſtrè conſtitutum eſt, vt qui malum Principem poſſumus, bonum non poſſimus imitari. Perge modò Cæſar, & vim effectumque Cenſuræ,

ſuræ, tuum propoſitum, tui actus obtinebunt. Nam vita Principis, Cenſura eſt: eaque perpetua. ad hanc dirigimur, ad hanc conuertimur: [427] nec tam imperio nobis opus eſt, quàm exemplo. quippe [428] infidelis recti magiſter eſt metus. meliùs homines [429] exemplis docentur, quæ in primis hoc in ſe boni habent, quòd [430] approbant, quæ præcipiunt fieri poſſe.

[413] VNO AVT ALTERO.] *Auguſto & Tito.* [414] NIMIS DIXI.] *Corrigit ſe, nec fruſtrà fortaſſe in Auguſto: qui recta aut certè erecta non nimis amabat. Suos etiam ludis & voluptatibus molliri atque inflecti, in bono tutóque habebat.* [415] DELECTAT.] *Ex notiſſimo verbo*, Simile amicum ſimili. [416] PATIENTIORES.] *Malos & molles, quibus honeſti æquiq; nec amor, nec cura eſt.* [417] SERVOS.] *Nam mali digniſſimi ſeruitute, & qui meliorum imperijs coërceantur, aut emendentur.* [418] HORVM IN SINVM.] *Iuuenalis:*

Criminibus debent hortos, prætoria, menſas.

[419] PERICVLIS.] *Noti, non niſi per mala ſua, fiebant.* [420] DIVERSA NATVRA.] *Tiberij dictum eâ mente:* Dominum ſe ſeruorum, Imperatorem militum eſſe, Principem ceterorum. *Princeps igitur, liberorum.*

[421] CENSVRAM.] *Vt Claudius, vt Veſpaſianus, Domitianus.* [422] PRÆFECTVRAM.] *Quo titulo C. Cæſar, ſi memini, vſus. & Auguſtus (in Suetonio)* recepit morum & legum regimen perpetuum, ſine honore Cenſuræ. [423] BENEFICIIS.] *Leniter ad bona ducere, & benè faciendo; potiùs quàm cenſendo, mulctando, puniendo.* [424] ESSE PATITVR.] *Inopinata & mira ſententia: ſed, vt hic multa, ex abditis prudentiæ & naturæ. Seneca huic aſſertor & interpres, De Clementiâ 1. cap.* XXII. Conſtituit bonos mores ciuitati Princeps, & vitia eius faciliùs compeſcit, ſi patiens eorum eſt, non tanquam probet, ſed tanquam inuitus, & cum magno tormento ad caſtigandum veniat. [425] QVI COGIT.] *Panegyricus Pacati, ad Theodoſium:* Vitijs corrigendis curam adieciſti, idque moderatè; vt ſuadere potiùs honeſta, quàm cogere videreris. [426] VNIVS MORIBVS.] *Principis, quem omnes, vt Solem, ſpectant, & ab eo colorantur.* [427] NEC TAM IMPERIO.] *Idem Pacatus:* Sic eſt enim, ſic eſt. exaſperat homines imperata correctio, blandiſſimè iubetur exemplo. *Plura huic rei ego, in Politicis, lib. 11.* [428] INFIDELIS.] *Simili gnome Tullius:* Malus diuturnitatis cuſtos, eſt metus. [429] EXEMPLIS DOCENTVR.] *Fabius*: Quantum Græci præceptis valent, tantum Romani (quod eſt maius) exemplis. [430] APPROBANT.] *Re oſtendunt.*

ET quis terror valuiſſet efficere, quod reuerentia tui effecit? [431] Obtinuit aliquis, vt ſpectaculũ [432] pantomimorum populus Ro. tolli pateretur? ſed non obtinuit [433] vt vellet. Rogatus es tu, quod cogebat alius: cœpitque eſſe beneficium, quod neceſſitas

fuerat. neque enim à te minore [434] concentu, vt tolleres pantomimos; quàm à patre tuo, vt restitueret, exactum est. Vtrumque rectè. nam & restitui oportebat, quos sustulerat [435] malus Princeps; & [436] tolli restitutos. In his enim quæ à malis benè fiunt, hic tenendus est modus, vt appareat [437] auctorem, non displicuisse factum. Idem ergo populus ille, aliquando [438] scænici Imperatoris spectator & applausor, nunc in pantomimis quoque auersatur & damnat effæminatas artes, & indecora [439] sæculo studia. Ex quo manifestũ est, Principum disciplinam capere etiam vulgus: cùm rem, si [440] ab vno fiat, seuerissimam, fecerint omnes. Macte hac grauitatis gloriâ Cęsar, quâ consecutus es, vt quòd anteà vis & imperium, [441] nunc mores vocarentur. Castigauerunt vitia sua [442] ipsi, qui castigari merebantur: ijdemque emendatores, qui emendandi fuerunt. Itaque nemo de seueritate tuâ queritur, & liberum est queri. Sed cùm ita comparatum sit, vt de nullo minùs Principe querantur homines, quàm de quo maximè licet: [443] tamen in sæculo nihil est, quo non omne hominum genus lætetur & gaudeat. Boni prouehuntur, mali (qui est tranquillissimus status ciuitatis) [444] nec timent, [445] nec timentur. Mederis erroribus, sed [446] implorantibus: omnibusque, quos bonos facis, hanc astruis laudem, [447] ne coëgisse videaris.

[431] OBTINVIT ALIQVIS.] *Et Tiberius olim, qui* histriones Italiâ pepulit: *& Nero, qui* factiones Pantomimorum vnà cum ipsis relegauit: *& Domitianus denique*, qui interdixit histrionibus scænam, intra domum quidem exercendi artem iure concesso. *De isto eum sentire, sequentia docent.* [432] PANTOMIMORVM.] *Qui gestu, & saltatione motúque corporis, omnia exprimunt & imitantur: vnde Græcum nomen. Latini* Histriones, *&* Saltatores, *&* Gesticulatores *reddunt.* [433] VT VELLET.] *Animo non assensit, etsi factis Principi non dissensit.* [434] CONCENTV.] *Harmonico clamore, vt suprà notaui: an hîc magis verum* Consensu? [435] MALVS.] *Domitianus.* [436] TOLLI.] *A te iterùm.*

[437] AVCTOREM.] *Vt Lacedæmonij, qui bonam sententiam ab improbo homine in Senatu dictam, iusserunt à bono iterum dici, eiq; inscribi: Agellius, & Plutarchus.* [438] SCAENICI.] *Neronis.* [439] SAECVLO.] *Huic tuo virili, & honesta.* [440] AB VNO.] *Principe.* [441] NVNC MORES.] *Seneca:* Desinit esse remedio locus, vbi quæ fuerant vitia, mores sunt. *Mores autem, id est, peruulgata iudicia aut facta, & vno verbo, Sæculum.*

[442] IPSI, QVI.] *Nempe, ipse populus. Non enim Caius, aut Nero, vt quidam explicat.* [443] TAMEN.] *Liuineius* tum, *ex veteri libro: fortasse,* tuo.

444 NEC TIMENT.] *Hócne probas Plini? malos solutos metu esse? Ita, sed nempe magno metu, qui ad res nouas facilè impellit. Tutius meliusq́, vbi iam multi mali, paullatim pati emendare & ad frugem se recipere; quàm acribus pœnis concitare. Vt in humano corpore vitiosi humores non impetu purgantur, nisi cum periculo: ita in republicâ. Significat igitur, bonis amicum & bonum Traianum fuisse; nec malis quidem nimis asperum, & meliores exemplo & morâ fecisse.* 445 NEC TIMENTVR.] *A bonis, quia vires non habent.* 446 IMPLORANTIBVS.] *Cùm ipsi qui emendandi, volunt emendari. Qui festinat, & qui aliter; quid nisi* intempestiuis remedijs delicta accendit? 447 NE COEGISSE.] *Ita Agricola, apud Tacitum, cùm Britanniæ præsideret,* rarissimâ moderatione maluit videri inuenisse bonos, quàm fecisse. *Denique quid in totâ hac re sit, pulchrè Apuleius:* Neminem Proconsulem prouincia Africa magis reuerita est, minùs verita: nullo, nisi tuo, anno ad coërcenda peccata plus pudor valuit, quàm timor. Nemo te alius, pari potestate, sæpiùs profuit, rariùs terruit.

QVID vitam? quid mores iuuentutis? quàm 448 principaliter formas? quem honorem 449 dicendi magistris? quam dignationem sapientiæ doctoribus habes? vt 450 sub te spiritum, & sanguinem, 451 & patriam receperunt studia: quæ priorum temporum immanitas exsilijs puniebat? cùm sibi vitiorum omnium conscius Princeps, inimicas vitijs artes, non odio magis, 452 quàm reuerentiâ, relegaret. At tu easdem artes in complexu, oculis, auribus habes. præstas enim quæcumque præcipiunt, tantumq́ue eas diligis, quantum ab illis 453 probaris. An quisquam studia humanitatis professus, non cùm omnia tua, tum vel in primis laudibus ferat 454 admissionum tuarum facilitatem? Magno quidem animo parens tuus, hanc 455 ante vos Principes arcem, 456 publicarum ædium nomine inscripserat: frustra tamen, nisi adoptasset, qui habitare vt in publicis posset. Quàm bene cum titulo isto moribus tuis conuenit? quamq́ue omnia sic facis, tanquam 457 non alius inscripserit? Quod enim forum, quæ templa, tam reserata? non Capitolium, ipsáque illa adoptionis tuæ sedes, magis publica, magis omnium. Nullæ obices, nulli 458 contumeliarum gradus: superatisq́ue iam 459 mille liminibus, vltrà semper aliqua dura & obstantia. Magna ante te, magna post te, iuxta tamen maxima quies. 460 tantum vbique silentium, tam altus pudor, vt ad paruos penates & larem angustum, ex domo Principis, modestiæ & tranquillitatis exempla referantur.

448 PRINCIPALITER.] *Siue, vt decet Principem; siue eximiè, & ἐξόχως. Habes hanc curam inter principes.* 449 DICENDI MAGISTRIS.] *Rhetoribus. Victor de Traiano:* Eruditissimos, quamuis ipse parcæ esset scientiæ, moderateque eloquens, diligebat. *Et Dio:* παιδείας μὲν γὰρ ἀκριβοῦς, ὅση ἐν λόγοις, οὐ μετέσχε, τό γε μὴν ἔργον αὐτῆς καὶ ἠπίστατο καὶ ἐποίει: Doctrinæ accuratæ, quæ in verbis consistit, particeps non fuit: at quæ præcipiuntur, ea & nouit & fecit. *Summa est, summè doctum in litterarijs artibus non fuisse; at in Philosophicis & moralibus, maximè. Quis enim hoc negauerit, qui vel Plutarchum cogitauerit, eius doctorem? Exstat epistola viri, quam misit ad Traianum iam recenter Principem, digna quæ apud ipsum legatur.* 450 SVB TE SPIRITVM.] *Hanc laudem & alij tribuunt Traiano. Iuuenalis:*

Et spes & ratio studiorum in Cæsare tantùm.

In epistolis, noster: Studijs, quæ propè exstincta refouentur. *Argumentum & à viris doctis, quibus æuum illud claruit: & à* Bibliothecâ Vlpiâ, *quam ijs liberaliter struxit, atque instruxit.* 451 ET PATRIAM.] *Nam exsulauerant, vt addit. & Suetonius de Domitiano:* Philosophos omnes vrbe Italiaque submouit. 452 QVAM REVERENTIA.] *Vt Tacitus, in eodem Domitiani facto,* nequid vsquam honesti oculis occurreret. *Et qui illud non amant, aut non habent: quomodo has ament, famæ aut infamiæ publicas tubas?* 453 PROBARIS.] *Nam sermonibus aut scriptis honestant & laudant te totum hoc genus.* 454 ADMISSIONVM.] *Officium erat Palatinum,* Ab admissionibus, *&* Admissionales: *per quos aditus ad Principem erat. Ij sæpe duri, molles mitesque sub miti hoc Traiano.* 455 ANTE VOS.] *Te & Neruam. Sententia est, Palatium hoc anteà arx quædam & velut regia; sub vobis facta est communis quædam domus, atque adeò à Neruâ sic inscripta.*

456 PVBLICARVM ÆDIVM.] *Factum Neruæ caussam etiam aliam habuit (imò primitùs aliam) ab hac quam Orator tangit. Nam Principes Romani, quatenus Pontifices Maximi, in publico habitare debebant. Dio in Augusto notat, lib.* LV. cùm domum ædificasset, totam eam publicasse, quòd Pontifex max. esset. *Ipsum hoc dicit, libro* LIIII. *post Lepidi mortem: vide. Facit huc quod in Dionis M. Antonino est:* ἡμεῖς γὰρ, ἔφη πρὸς τὴν βουλὴν λέγων, οὕτως οὐδὲν ἴδιον ἔχομεν, ὥστε καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ οἰκίᾳ οἰκοῦμεν: Nos, inquit Antoninus ad Senatum, adeò nihil proprij habemus, vt etiam in vestris ædibus habitemus. *Ergo palatium iam ab Augusto publicum: & iterum fecit scripsitque Nerua.* 457 NON ALIVS.] *Ipse tu, non Nerua. adeò elogium hoc verum præstas.* 458 CONTVMELIARVM GRADVS.] *Vt alij primo ostio admitterentur, interioribus excluderentur: alij, nec primo. Siue, quòd ægrè & superbè excepti à ianitoribus, iterùm iterúmque (vt plura erant limina) hæ contumeliæ subeundæ.* 459 MILLE LIMINIBVS.] *Satis hoc laxum, de* mille liminibus: *sed oratoriâ nempe, an poëticâ superlatione. Tamen multa hæc ostia, ex more, diuitibus. Seneca, De Benef.* VI. *cap.* XXXIII. Vt gradum intra domum ponas, in quâ deinceps multa sunt ostia, quæ receptos quoque excludunt: *de ipsis istis salutationibus.* 460 TANTVM VBIQVE

SILEN-

SILENTIVM.] *O pulchrè! & hoc nomine barbara illa Turcarum natio laudanda, quibus in ſuâ Portâ, inter mille Ianitzaros aliúmque confluxum, ſilentium eſt pænè ſolitudinis.*

IPSE autem vt excipis omnes, [461] vt exſpectas? vt magnam partem dierum, inter tot imperij curas, [462] quaſi per otiũ tranſigis? Itaque non [463] vt aliâs attoniti, nec vt periculum capitis adituri [464] tarditate, ſed ſecuri & hilares, cùm commodum eſt, conuenimus: & admittente Principe, interdum eſt aliquid, quod nos domi quaſi magis neceſſarium teneat. excuſati ſemper tibi, nec vnquam excuſandi ſumus. Scis enim [465] ſibi quemque præſtare, quòd te videat, quòd te frequentet: ac tanto liberaliùs ac diutiùs voluptatis huius copiam præbes. Nec [466] ſalutationes tuas [467] fuga & vaſtitas ſequitur. remoramur, reſiſtimus, vt in communi domo: quam nuper illa immaniſſima [468] bellua plurimo terrore munierat. cùm velut quodam ſpecu incluſa, nunc [469] propinquorum ſanguinem lamberet, nunc ſe ad clariſſimorum ciuium ſtrages cædeſque proferret. Obuerſabantur foribus horror & minæ, & par metus [470] admiſſis & [471] excluſis. Ad hæc, ipſe occurſu quoque [472] viſuque terribilis. ſuperbia in fronte, [473] ira in oculis, fæmineus pallor in corpore, in [474] ore impudentia multo rubore ſuffuſa. Non adire quiſquam, non adloqui audebat, tenebras ſemper [475] ſecretumque captantem: nec vnquam ex ſolitudine ſuâ prodeuntem, niſi vt [476] ſolitudinẽ faceret. Ille tamen, quibus ſibi [477] parietibus & muris ſalutem ſuam tueri videbatur, [478] dolum ſecum & inſidias, & vltorem ſcelerum Deum incluſit. dimouit perfregitque cuſtodias pœna, [479] anguſtoſque per aditus & obſtructos, non ſecus ac per apertas fores & inuitantia limina, irrupit: [480] longeque tunc illi diuinitas ſua, longè arcana illa cubilia [481] ſæuique ſeceſſus, in quos timore, & ſuperbiâ, & odio hominum, agebatur. Quanto nunc tutior, quanto ſecurior eadem domus, [482] poſtquam eius non crudelitatis, ſed amoris excubijs, non ſolitudine & clauſtris, ſed ciuium celebritate defenditur? Ecquid ergo diſcimus experimento, fidiſſimam eſſe cuſtodiam, Principis ipſius innocentiam? hæc arx inacceſſa, hoc [483] inexpugnabile munimentum, munimento non egere. Fruſtra ſe terrore ſuccinxerit, qui [484] ſeptus caritate non fuerit. [485] armis enim arma irritantur.

461 VT EXSPECTA ?] *Non excipis solùm comiter, sed in limine velut obuium te das: aut certè inuitas, & vacuum te ostentas.* 462 QVASI PER OTIVM.] *Vulgando te, audiendo, alloquendo, vt solent feriati.* 463 VT ALIAS.] *Antè, sub malis Principibus. Sed quidam libri,* non alij & attoniti: *quod magis probo. Id est, non colore vultuq́; alio, & à prioribus demutantes: vt est facies metus.* 464 TARDITATE.] *Quasi periclitaturi, si tardè veniremus. Ideò Satyricus:* — raptâ properabat abollâ Pegasus. *Sic explicant: at mihi rescribi placeat,* tardè ad te. *Non, inquit, trepidè & cunctanter te adimus: sed hilares & securi, quia libet, & cùm libet.* 465 SIBI QVEMQVE.] *Non tuâ caussâ, nec vt velut officium præstemus: sed in nostram voluptatem, & vt te fruamur.* 466 SALVTATIONES TVAS.] *Illas sollennes & matutinas, quas & Principi ferebant. Tacitus:* Cn. Nouius, in cœtu salutantium Principem. 467 FVGA ET VASTITAS.] *Quia iussi statim recedere, nec subsistere ibi fas, aut morari.* 468 BELLVA.] *Seneca:* Non, tãquam malum aliquod aut noxium animal è cubili prosilierit, diffugiunt.

469 PROPINQVORVM.] *Nam Flauios Clementem, & Arretinum, patrueles suos occidit.* 470 ADMISSIS.] *Ne verbo aut gestu offenderent.* 471 EXCLVSIS.] *Ne iam offendissent.* 472 VISVQVE TERRIBILIS.] *Tacitus:* Cùm tot hominum palloribus denotandis sufficeret sæuus ille vultus 473 IRA IN OCVLIS.] *Nihil Suetonius. tantùm,* grandibus oculis *fuisse.* 474 ORE IMPVDENTIA.] *Tacitus:* Rubor, quo se contra pudorem muniebat. *Apparebat igitur verecundus, non erat.* 475 SECRETVMQVE.] *Cottidie horarium, vt Suetonius cap. III. scribit. etsi malè ibi distinctũ, quasi* inter initia Principatus *tantùm. Ille verò assiduè hoc fecit: & ea verba ad superius Caput ac periodum pertinent, de Tito. Qui legis, attende.* 476 SOLITVDINEM.] *Occidendo, pellendo. nam ad sæuitiam exercendam prodibat. Non displiceat tamen* solicitudinem *legi, aptâ allusione, & sententiâ veriore.* 477 PARIETIBVS.] *Quos etiam* Phengite lapide distinxit, vt quidquid à tergo fieret, peruideret, *insidiarum metu: Suetonius.* 478 DOLVM SECVM.] *Insidiatores ipsos domesticos, & è cubiculo.* 479 ANGVSTOSQVE.] *Aedificij ratione tales, an custodum frequentiâ?* 480 LONGEQVE TVNC ILLI.] *Latij quidam idiotismus, quo significatur, hoc aut illud nil iuuare aut prodesse. Nam quæ præsentia, auxilio esse solent: longinqua, frustrà implores. Itaque &* Adesse *dixerunt, pro iuuare & patrocinari. Illa phrasis, in Virgilio:* Longè illi dea mater erit. *In Cæsare:* Longè ijs fraternum nomen populi Rom. futurum. *In Floro:* Longè illi triplex murus, totidemque arces. 481 SÆVIQVE SECESSVS.] *Vbi sæua & tristia machinabatur. Tacitus:* Quodque sæuæ cogitationis indicium erat, secreto suo satiatus. 482 POSTQVAM EIVS.] *Legendum,* postquam ea: *aut vocula deest,* dominus eius, *talisve: an placet,* herus *legi?* 483 INEXPVGNABILE.] *Seneca:* Vnum est inexpugnabile munimentum, amor ciuium. 484 SEPTVS CARITATE.] *Ex Cicerone, in Antonium:* Caritate & beniuolentiâ ciuium septum oportet esse, non armis. 485 ARMIS ENIM.] *Homerus hoc voluit:* — ἕλκει δ᾽ ἐπὶ ἄνδρα σίδηρος — visusque virum trahit ensis.

NVM

NVM autem [486] ſerias tantùm partes dierum, in oculis noſtris cœtuq́ue, conſumis? num [487] remiſſionibus tuis eadem frequentia, eademq́ue illa ſocialitas, intereſt? Non tibi ſemper in medio cibus, ſemperq́ue menſa communis? non ex cõuictu noſtro mutua voluptas? non [488] prouocas reddisq́ueſermones? non ipſum tempus epularum tuarum, cùm [489] frugalitas contrahat, extendit humanitas? Non enim [490] ante medium diem diſtentus [491] ſolitariâ cœnâ, ſpectator [492] adnotatorq; conuiuis tuis [493] immines: nec ieiunis & inanibus plenus ipſe [494] eructans, non tam apponis quàm obijcis cibos, quos dedigneris attingere; ægreq́ue perpeſſus ſuperbam illam conuictus ſimulationem, rurſus te ad clandeſtinam ganeã, occultumq́; luxum, refers. Ergo nõ aurum nec [495] argentum, nec exquiſita ingenia cœnarum, ſed ſuauitatẽ tuam iucunditatemq́; miramur. quibus nulla ſatietas adeſt; quando ſincera omnia, & vera, & [496] ornata grauitate. Neq; enim aut [497] peregrinæ ſuperſtitionis myſteria, aut [498] obſcœna petulãtia menſis Principis [499] oberrat: ſed benigna [500] inuitatio, & liberales ioci, & [501] ſtudiorum honor. Inde tibi parcus & [502] breuis ſomnus, nullumq́; amore noſtri anguſtius tẽpus, quàm quod ſine nobis agis.

[486] SERIAS TANTVM.] *Matutinas, & meridianas. nam poſteà exercitijs & curæ corporis ſe dabant.* [487] REMISSIONIBVS TVIS.] *Dio Caſſius, ſuper iſtis:* Ἀγαπητὸς μὲν πᾶσι, φοβερὸς δὲ μηδενὶ, πλὴν πολεμίοις. καὶ γὰρ θήρας, καὶ συμποσίων, ἔργων τε καὶ βουλευμάτων, σκωμμάτων τε συμμετεῖχε σφίσι, καὶ πολλάκις καὶ τέταρτος ὠχεῖτο: Amabilis omnibus, nulli, præterquam hoſtibus, formidandus. Venationibus, conuiuijs, deliberationibus actionibusq́ue amicorum intererat, atque etiam iocis & dicterijs: & ſæpe vel quartus vehebatur. *Eutropius planè eadem:* Gloriam militarem ciuilitate & moderatione ſuperauit: Romæ, & per prouincias, æqualem ſe omnibus exhibens: amicos ſalutandi cauſsâ frequentans, vel ægrotantes, vel cùm feſtos dies habuiſſent. Conuiuia cum ijſdem indiſcreta viciſſim habens: ſæpe in vehiculis eorum ſedens: nullum Senatorum lædens. *Atque hic quod de* Vehiculis *ait, conſonat & explicat illud Dionis,* quartum vectum *eſſe, id eſt cum pluribus: etſi Principes & magnates ſoli ferè ſolerent.*
[488] PROVOCAS.] *Suetonius, de Auguſto:* Cænam præbebat, vt non nimio ſumptu, ita ſummâ comitate. Nam & ad communionem ſermonis tacentes, vel ſubmiſſim fabulantes, prouocabat. [489] FRVGALITAS.] *Hoc & in epiſtolis adſerit lib.* VI. *epiſt.* XXXI. Adhibebamur cottidie cænæ. erat modica, ſi Principem cogites. interdum acroamata audiebamus, interdum iucundiſſimis ſermonibus nox ducebatur. *Nota in* noctem ducta, *quod hic eſt* Extenſa *fuiſſe.* [490] ANTE MEDIVM.] *Vt Domitianus: de quo*

de quo Suetonius: Lauabat de die, prandebatque ad satietatem: vt non temerè super cænam, præter Matianum malum, & modicâ (*sic lego*) in ampullâ potiunculam sumeret. [491] SOLITARIA.] *Ipsum illud plenum prandium,* cænam *appellat: quia eius loco.* [492] ADNOTATORQVE.] *Quid dicant, edant, bibant, innuant.* [493] IMMINES.] *Auidè spectando. Catullus:* Vir tuus, Tyrio in toro, Totus immineat tibi. [494] ERVCTANS.] *Aptius videbatur,* irructans: *quasi in os ijs ructans.* [495] ARGENTVM.] *Ministeriale, scitum & multiplex.* [496] ORNATA.] *Nescio quid subolet vel vitij, vel defectus. An fuit,* ornata comi grauitate? [497] PEREGRINÆ.] *Referunt ad* sacerdotes, quos in monte Albano instituit. *Sed cur ea* peregrina superstitio? *aut quid ad mensas? Malim accipere Isiacos, Bellonarios, Gallos matris deûm, qui cum cætu aut choro domos & conuiuia solent irrumpere. Iuuenalis Sat.* VI. *dicet, & describet. An & de Iudæis vis accipi?* [498] OBSCÆNA.] *Psaltriarum, cinædorum, puellarum à Gadibus: de quibus scriptores sparsim.* [499] OBERRAT.] *Plinius lib.* IX. *epist.* XVII. Quereris tibi tædio fuisse quamuis lautissimam cænam, quòd scurræ, cinædi, moriones mensis inerrabant. [500] INVITATIO.] *Ad loquendum, edendum, an & bibendum? ita, ex ingenio Traiani. Nam* vini cupidiorem fuisse *Dio notat: & Spartianus,* Hadrianum vino indulsisse, Traiani moribus obsequentem. *Id maximè factitabat, & quasi sollenniter, post secundam mensam. Lampridius in Alexandro:* Cùm militares amicos habuisset, vt vsum Traiani, quem ille post secundam mensam potandi vsque ad pocula instituerat, reseruaret, vnum tantùm poculum exhibebat in honorem Alexandri Magni. *Numerus poculorum deest, & video quosdam legisse,* vsque ad quinque pocula. *Si è libris, benè est: si à sese, malim ego,* vsque ad pocula III. *qui numerus ex initialibus litteris vocis sequentis. Vinosus igitur aliquantulum Traianus: sed & viri alij magni, cum excusatione iustissimâ, ad diluendas curas. De quo Seneca in extremo De Tranquill. videndus. Eutropius & cautionem eius in vino suggerit:* Vinolentiam, quo vitio, vt Nerua, tangebatur, prudentiâ mollíuerat, curari vetans iussa post longiores epulas. [501] STVDIORVM.] *De quibus sermo. Nec enim librum lectum super mensam arbitror: etsi id quoque viri magni, & in dignitate, tunc faciebant. Alij comœdum aut lyristen audiebant, iucundo fructu. Plinius lib.* III. *de Spurinnâ:* Frequenter comœdis cœna distinguitur, vt voluptates quoque studijs condiantur. *At Traiani sermones, Philosophici fuerunt, aut Politici: nec ambigo.* [502] BREVIS SOMNVS.] *Ex Homerico præcepto:*

Οὐ χρὴ παννύχιον εὕδειν βουληφόρον ἄνδρα:
Dedecus est totam rectorem stertere noctem.

SED cùm rebus tuis vt participes perfruamur, quæ habemus ipsi, quàm propria, quàm nostra sunt? Non enim exturbatis prioribus dominis, [503] omne stagnum, omnem lacum, omnem etiam saltum, immensâ possessione circumuenis: nec vnius

oculis

oculis [504] flumina, fontes, maria deseruiunt. Et quid Cæsar non suum videat? [505] tandemque imperium Principis, quàm patrimonium maius est. multa enim ex patrimonio refert in imperium, quæ priores Principes occupabant, non vt ipsi fruerentur, sed ne quis alius. Ergo in vestigia sedesque nobilium immigrant [506] pares domini, nec iam clarissimorum virorum [507] receptacula habitatore [508] seruo teruntur, aut fœdâ [509] vastitate procumbunt. Datur intueri pulcherrimas ædes, deterso situ, [510] auctas ac vigentes. Magnum hoc tuum non erga homines modò, sed erga tecta ipsa meritum, sistere ruinas, solitudinem pellere, ingentia opera, [511] eodem quo exstructa sunt animo, ab interitu vindicare. Muta quidem illa & animâ carentia: sentire tamen & lætari videntur, quòd niteant, quòd frequententur, quòd aliquãdo cœperint esse [512] donum scientis. Circumfertur, sub nomine Cæsaris, [513] tabula ingens rerum vænalium. [514] quò sit detestanda auaritia [515] illius, qui tam multa concupiscebat: cùm haberet superuacua tam multa. tamen exitialis erat apud Principem, huic laxior domus, illi [516] amœnior villa. Nunc Princeps in hæc eadem dominos [517] quærit, ipse inducit, ipsos illos [518] magni aliquando Imperatoris hortos, illud [519] nunquam nisi Cæsaris suburbanum, licemur, emimus, [520] implemus. Tãta benignitas Principis, tanta securitas temporum est, vt ille nos Principalibus rebus existimet dignos; nos non timeamus, quòd digni esse videmur. Nec verò emendi tantùm ciuibus tuis copiam præbes, sed amœnissima quæque largiris & donas. [521] Ita inquam, donas in quæ electus, in quæ adoptatus es: transfers quod iudicio accepisti, ac nihil magis tuum credis, quàm quod [522] per amicos habes.

[503] OMNE STAGNVM.] *Loquitur de villis priorum Principum, qui eâ specie immensum agrorum tractum occupabant.* [504] FLVMINA.] *Quid mirum? cùm tunc opes priuatæ ita magnæ, vt flumina haberent in suo orientia & cadentia. Seneca epist.* LXXXIX. Illustrium fluminum per priuatum decursus, & amnes magni, magnarumque gentium termini, vsque ad ostium à fonte, vestri sunt: *& plura huic rei vix credendæ & admirandæ, quæ subiungit. Ideóque & in* Admirandis *dixi lib.II.cap.vlt. Non audio, qui hæc ad Neronis domum referunt: planissimè contra Plinij verba & mentem.* [505] TANDEMQVE IMPERIVM.] *Quasi olim Principum possessiones per totum imperium sparsæ, & illi penè æquales. Nam errant, qui in alium*

hæc sensum trahunt. quasi ideò maius imperium, quia ciues dicto audientes sunt. *Nugæ.* [506] PARES DOMINI.] *Item nobiles.* [507] RECEPTACVLA.] *Villæ & Prætoria olim illustrium.* [508] SERVO.] *Qui villicus ibi vel Actor sit.* [509] VASTITATE.] *Desolata, nec culta. Sed vnde, inquies, tam multa hæc ad Principem? Ex iniquis damnationibus cædibúsque nobilium, quorum bona ad fiscum.* [510] AVCTAS.] *Restitutas. nisi cui arridet,* lautas.

[511] EODEM.] *Magno, & locorum amante.* [512] DONVM SCIENTIS.] *Libris alijs,* domini non seruientis: *id esset quod suprà dixit,* non habitatore seruo teruntur. *Ego negationem reiecerim, scribámque,* domini fruentis.

[513] TABVLA.] *Villarum fundorúmque vænalium, qui Principis fuissent. Nam Nerua iam antè vendiderat (in Dione)* pecuniæ egens, vestes, vasa, supellectilem, & quidquid non necessarium in Aulâ esset. *At Traianus igitur ex ipso patrimonio Principali imminuit: quod immensum creuerat.*

[514] QVO SIT.] *Odoror hiatum aliquem, sed leuem.* [515] ILLIVS.] *Domitiani palàm. malè qui ad Neronem trahunt.* [516] AMOENIOR VILLA.] *Simile in Triumuirali proscriptione Appianus notat, &* quemdam conspecto nomine suo in Tabulâ, exclamasse; Heu, villa Albana me perdidit!

[517] QVÆRIT.] *Publicâ venditione.* [518] MAGNI.] *Veteris alicuius Luculli, Pompeij, aut similis.* [519] NVNQVAM NISI.] *Assiduè possessum Cæsaribus. Talia autem multa, nec opus ad vnum* Albanum *Domitiani confugere.* [520] IMPLEMVS.] *Nostris rebus, seruis, nobisipsis.* [521] ITA INQVAM.] *Fortasse,* Ista: *tua nempe propria, & in quæ, vt heres, Neruæ successisti.* [522] PER AMICOS.] *Regis illius nota vox,* Vbi thesauri? amicos *ostendentis.*

IDEM tam parcus in [523] ædificando, quàm diligens in tuendo. Itaque non [524] vt antè, immanium transuectione [525] saxorum vrbis tecta quatiuntur: stant securæ domus, nec iam templa nutantia. Satis est tibi nimiumque, cùm successeris frugalissimo Principi, magis reijcere aliquid & amputare ex his, quæ Princeps tanquam necessaria reliquit. Præterea pater tuus vsibus suis detrahebat, quæ fortuna imperij dederat, [526] tutius quod pater. At quàm magnificus [527] in publicum es? hinc [528] porticus, inde delubra occultâ celeritate properantur, vt non [529] consummata, sed tantùm [530] commutata videantur. Hîc [531] immensum latus Circi templorum pulchritudinem prouocat, digna populo victore gentium sedes, nec minùs ipsa visenda, quàm quæ ex illâ [532] spectabuntur. visenda autem, cùm ceterâ specie, tũ quòd æquatus plebis, ac Principis locus. Siquidem per omne spatium vna facies, omnia continua & paria, nec magis proprius spectandi Cæsaris [533] suggestus, quàm propria quæ spectet. Licebit ergo ciuibus tuis inuicem contueri, dabitur non [534] cubiculum Principis,

cipis, sed ipsum Principem cernere, in publico, in populo sedentem: populo, cui locorum [535] quinque millia adiecisti. auxeras enim numerum eius congiarij facilitate, [536] maioremque in posterum suscipi liberalitatis tuæ fide iusseras.

[523] AEDIFICANDO.] *Priuatim scilicet, & in tuos vsus. nam publicè contrà, vt subdet.* [524] VT ANTE.] *Sub Domitiano, aulam illam suam Parrhasiam ædificante.* [525] SAXORVM.] *Columnarum, obeliscorum. Iuuenalis satyrâ III.*

Nam si procubuit qui saxa Ligustica portat
Axis, & euersum fudit super agmina montem,
Quid superest de corporibus?

Seneca in Epistolis: In hunc vsum pinus aut abies deferebatur, longo vehiculorum ordine, vicis intrementibus? [526] TVTIVS QVOD.] *Olim emendauimus & scripto communicauimus cum amico:* tu tuis, quod pater. *Ille detraxit sibi ab imperio relicta; tu magis propriè tua, quæ à patre: id est Neruâ.*

[527] IN PVBLICVM.] *Multa enim publicè ædificauit, aut reparauit. Eutropius magnificè de illo:* Orbem terrarum ædificasse. *Victor:* Castra suspectioribus atque opportunis locis exstructa, ponsque Danubio impositus, ac deductæ coloniarum pleræque. Adhoc, Romæ à Domitiano cœpta fora, atque alia multa, plusquam magnificè coluit ornauitque. *Sed & Dio Caßius,* exstruxisse plurima, & maximè necessaria in vijs, portibus, publicis ædificijs. *Exstant hodiéque aliqua. inprimis vestigia admirandi illius in Danubio pontis, super humana ingenia atque opes. Item alter egregius in Hispaniâ, quem* Alcantaræ, *vocant, Tago impositus: & plura, monumenta veræ laudis. Quam dicterio tamen carpsit & libauit, qui* Herbam parietariam *Traianum dixit; quòd nomen vbique inscriberet operibus vel nouis, vel nouatis. Quid mali? faciant alij Principes: faciant, & inscribant.* [528] PORTICVS.] *Quæ, nescio. nec tamen suspicioni Catanæi accedo,* Portus *suggerenti. Nam hæc de ipsâ vrbe.* [529] CONSVMMATA.] *Nouâ structione.*

[530] COMMVTATA.] *Reparatione.* [531] IMMENSVM.] *Sanè immensum, &* longitudine stadiorum trium, *vt Plinius scribit,* latitudine vnius.

[532] SPECTABVNTVR.] *Circenses siue curules ludi inprimis; sed etiam Gladiatores, Venationes, & omne genus solet interim hîc dari.* [533] SVGGESTVS.] *Editior locus, in quo ipse spectet. Cui honori origo à Iulio Cæsare. quem Suetonius notat, inter nimios honores, recepisse* Suggestum in orchestrâ. *Vide me De Amphitheatro, cap.* XI. [534] CVBICVLVM] *vbi velut clausus, tutusque ab iniuriâ cæli, sedebat. Populariter Traianus hoc spreuit, & spectauit ipse, spectatúsque est.* [535] QVINQVE MILLIA.] *Hic numerus mihi suspectus, & minutus est. Quid magni, vbi tot millia,* quinque *dumtaxat adiecisse? At enim suprà dixit:* quinque millia ingenuorum conquisita. *Ita, sed ad alendum (quod aliud valdè est) non ad spectandum. Denique illi* ingenui; *spectant verò & libertini. Moueor etiam, quòd in Plinio legam,* Circum à Cæsare Dictatore structum, ad sedem CCLX. millium. *At posteà, in Victore,* cepisse

scribitur loca CCCLXXXV. millia: *siue vt veriùs in Notitiâ imperij, & integris vocibus perscriptum*, quadringenta octogintaquinque. *Igitur post Cæsarem, largiter sanè ei adiectum, & penè duplum. Ac fateor alios Principes potuisse augere, sed publica testimonia inclinant eximium aliquid Traianum patrasse. Basis Romæ exstat huic inscripta:* TRIBVS. XXXV. QVOD. LIBERALITATE. OPTIMI. PRINCIPIS. COMMODA. EARVM. ETIAM. LOCORVM. ADIECTIONE. AMPLIATA. SINT. *Etsi ea posita in Consulatu eius* V. *diutulè post ipsum factum: dum decernitur, dum paratur statua, vt solet. In Dionis etiam compendio:* οὕτω γάρ που καὶ μεγαλόφρων καὶ μεγαλογνώμων ἔφυ, ὥστε καὶ τῷ ἱπποδρόμῳ ἐπιγράψαι, ὅτι ἐξαρκοῦντα αὐτὸν τῷ τῶν ῥωμαίων δήμῳ ἐποίησεν, ἐπειδὴ διαφθαρέντα πη καὶ μείζω καὶ περικαλλέστερον ἐξειργάσατο: Adeò autem & magni animi & conceptus erat, vt Circo inscripserit, Quòd capacem populi Romani struxisset: quia scilicet corruptum, & maiorem, & elegantiorem fecerat. *Ex his, talibusq; inclino legere:* quinquaginta millium, *aut vltrà, siquis** φιλορωμαῖος *velit.* *Ad hanc autem Circi reparationem Suetonij illa spectant, Domitiani cap.* V. Fecit Odeum, & Naumachiam. è cuius posteà lapide maximus Circus, deustis vtrimque lateribus, exstructus est. *Posteà, nempe à Traiano.* [536] MAIOREMQVE.] *Ergo non ad solum illud augmentum* quinque millium *amplitudo accommodata.*

* Romanorũ amans.

HORVM vnum si præstitisset alius, illi iamdudum [537] radiatum caput, [538] & media inter deos [539] sedes, auro staret, aut ebore, augustioribusque aris, & [540] grandioribus victimis, inuocaretur. Tu delubra non nisi [541] adoraturus intras, tibi maximus honor [542] excubare pro templis, postibusque [543] prætexi. Sic fit vt [544] dei summum inter homines fastigium serues, cùm deorum ipse non adeptus. Itaque tuam statuam in vestibulo Iouis optimi maximi vnam alterámve, & hanc æream cernimus: at paullò antè aditus omnes, [545] omnes gradus, totaque area, [546] hinc auro, hinc argento relucebat, seu potiùs polluebatur: cùm [547] incesti Principis statuis permixta deorum simulachra [548] sorderent. Ergo istæ quidem æreę & paucæ manent, manebuntque quamdiu templum ipsum: illæ autem aureæ & [549] innumerabiles, [550] strage & ruinâ, publico gaudio litauerunt. Iuuabat illidere solo superbissimos vultus, instare ferro, sæuire [551] securibus, vt si singulos ictus sanguis dolorque sequeretur. Nemo tam temperans gaudij [552] seræque lætitiæ, quin instar vltionis videretur, cernere laceros artus, truncata membra, postremò [553] truces horrendasque imagines [554] abiectas excoctasque flammis: vt ex illo terro-

re &

re & minis, in vſum hominum ac voluptates, ignibus mutarentur. [555] Simili reuerentiâ Cæſar, non apud [556] Genium tuum bonitati tuæ gratias agi, ſed [557] apud numen Iouis optimi maximi pateris: illi debere nos quidquid debeamus, illius quod bene facias [558] muneris eſſe, qui te dedit. Antè quidem ingentes hoſtiarum greges per [559] Capitolinum iter, magnâ ſui parte velut [560] intercepti, [561] diuertere viâ cogebantur: cùm ſæuiſſimi domini atrociſſima effigies, tanto victimarum cruore coleretur, quantum ipſe humani ſanguinis profundebat.

[537] RADIATVM.] *Qui habitus Deorum, aut Diuorum. Lucanus:*

Fulminibus manes, radijs ornabit, & aſtris.

Nam hæc inſignia Principibus conſecratis appoſita, vt Nummi etiam docent.

[538] ET MEDIA.] *Honoris cauſſâ, vel mixtus Diis; vel etiam inter duos medius. Vt Caligula* inter fratres Deos (*Caſtores*) medium ſe adorandum adeuntibus exhibuit. [539] SEDES.] *Nam Iupiter, & iſti maiorum gentium, ſedentes ſæpe pingebantur.* [540] GRANDIORIBVS.] *Nam Hoſtiæ duplices, Maiores Minoréſque: atque illæ dijs maioribus.* [541] ADORATVRVS.] *Non adorandus ibi in ſtatuâ.* [542] EXCVBARE.] *Cùm vice cuſtodis aut ſatellitis, ſtatuæ tuæ ponuntur in veſtibulis templorum: at non in ipſis.*

[543] PRÆTEXI.] *Apponi, vel opponi ianuarum poſtibus: quod decorè ſolet.* [544] DEI SVMMVM.] *Sententia eſt. ita efficitur, vt dij colantur, vt decet, ab hominibus, ſummúmque ſibi honorem vindicent: quia ipſe non te ijs miſces, & ſacros ſanctóſque profanas. Hæc, inquam, è verbis iſtis ſententia. ſed quæ ego leuiter refingam:* ſerues, cùm Deorum ipſe non adoptes. *Eo ipſo quòd fugis Deus haberi, pro Deo te habemus, aut certè, vices eius in terris gerente. Tertullianus pro hac ſententiâ, ad Scapulam:* Sic enim omnibus maior eſt *(Imperator)* dum ſolo vero Deo minor eſt. *Idem in Apologetico*: Ideò Imperator magnus eſt, quia cælo minor eſt. *Pulchrè etiam Athenienſes, inter monoſtica, quæ aduentanti Pompeio gratabundi ſcripſerant:*

Ἐφ' ὅσον ὢν ἄνθρωπος οἶδας, ἐπὶ τοσοῦτον εἶ θεός:

Quatenus te cenſes hominem, eatenus nobis es Deus.

[545] OMNES GRADVS.] *Hui! atqui centum gradibus adibatur.* [546] HINC AVRO.] *Suetonius, Domitiano:* Statuas ſibi in Capitolio, non niſi aureas & argenteas, poni permiſit: eaſque ponderis certi. *vt ne paruas ſcilicet, tam magno Deo. Eutropius idem.* [547] INCESTI.] *Iuliâ, Titi fratris filiâ, compreſſâ, & quam vxorem habebat.* [548] SORDERENT.] *Aliquid faciat pro lectione vulgatâ ſuprà,* Dei ſummum inter homines faſtigium ſeruent: *ſed leuiter & aliquid.* [549] INNVMERABILES.] *Nec enim in vrbe tantùm,* ſed totus orbis, *ait Dio,* ſtatuis eius poſt victos, vt aiebat, Dacos impletus eſt.

[550] STRAGE ET RVINA.] *Initio à Senatu ipſo facto. qui* auditâ morte eius (*Suetonius*) adeò lætatus eſt, vt ſcalas etiam inferri, clypeoſque &

imagines eius coràm detrahi, & ibidem ſolo adfligi iuberet. *Dio hoc amplius, in Neruâ:* Μίσει δὲ τοῦ Δομετιανοῦ αἱ εἰκόνες αὐτοῦ, πολλαὶ μὲν ἀργυραῖ, πολλαὶ δὲ καὶ χρυσαῖ οὖσαι συνεχωνεύθησαν, καὶ ἐξ αὐτῶν μεγάλα χρήματα συνελέγη: Odio Domitiani, ſtatuæ eius multæ argenteæ, multæ & aureæ, conflatæ ſunt, atque ingens pecunia ex ijs facta. [551] SECVRIBVS.] *Ita ſtatuas frangebant. Iuuenalis:*

—— rotas bigarum impacta ſecuris
Cædit, & immeritis franguntur crura caballis.

[552] SERÆQVE LÆT.] *Quæ etſi ſerò, & diu optata, tamen venit.* [553] TRVCES.] *An quia* ſuperbia in vultu, ira in oculis, *vt prædixit? an & in habitum militarem ac minantem, vt triumphales illæ, formatæ?* [554] ABIECTAS.] *Siue,* obiectas. [555] SIMILI REVERENTIA.] *Illi, quâ ſtare inter deos recuſas.* [556] GENIVM.] *Singulis hominibus Genium aſſignauit antiquitas: atque is maius & ſanctius aliquid ipſo homine. Itaque vulgò,* per Genium alicuius *ſolent orare, obteſtari, iurare. Sed quanto magis Principis? quibus etiam modeſtis, paſſim ſtatuæ, aræ, templa, cũ inſcriptione* GENIO. CÆSARIS: *quod lapides nummiq; docent, & Suetonius in Aug. cap.* LX. *Hunc ergo colebant, ſi non ipſum Principem: & Caligula* quoſdam interfecit (*apud Suetonium*) quòd numquam per Genium eius deieraſſent. *Minutius Felix*: Cæſarum numen inuocant, ad imagines ſupplicant, Genium, hoc eſt dæmonem, implorant: & eſt eis tutius per Iouis Genium peierare, quàm regis. *Adde Tertullianum Apolog. cap.* XXVIII. [557] APVD NVMEN.] *In Capitolio.*

[558] MVNERIS.] *Piè, ſicut Homerus Odyſſ. υ'.*

Ζεὺς δ' ἀρετὴν ἄνδρεσσιν ὀφέλλει τε μινύθει τε,
Ὅππως κεν ἐθέλῃσιν:
Virtutem Deus in nobis auget minuitque,
Vt voluit.

[559] CAPITOLINVM ITER.] *Cùm per forum in Capitolium irent.* [560] INTERCEPTI.] *Abducti, priuſquam venirent quò deſtinati erant.* [561] DIVERTERE.] *Deflectere. quò? ſiue ad Domitiani ſtatuam, quæ in foro equeſtris ſtabat; Statio curioſè deſcripta: ſiue etiam ad alias.*

OMNIA P. C. quæ de alijs Principibus à me aut dicuntur, aut dicta ſunt, eò pertinent, vt oſtendam quàm longâ conſuetudine corruptos deprauatosque mores Principatus parens noſter reformet & corrigat. alioquin nihil non parum gratè ſine[562] comparatione laudatur. Præthereà hoc primum erga optimum Imperatorem piorum ciuium officium eſt, inſequi diſſimileis. neque enim ſatis amarint bonos Principes, qui malos ſatis non oderint. Adijce, quòd Imperatoris noſtri non aliud amplius ac diffuſius meritum eſt, quàm quòd inſectari malos Principes tutum eſt. An excidit[563] dolori noſtro modò vindicatus[564] Nero? permitteret

teret credo famam, vitamque eius carpi, qui mortem vlciſcebatur: nec vt in ſe dicta interpretaretur, quæ de ſimillimo dicerentur. Quare [565] ego te Cæſar muneribus omnibus tuis, omnibus comparo, multis antepono, quòd licet nobis & in præteritum de malis Imperatoribus quotidie vindicari; & futuros ſub exemplo præmonere, nullum locum, nullum eſſe tempus, quo funeſtorum Principum manes à poſterorum execrationibus conquieſcant. Quo conſtantiùs P. C. & dolores noſtros & gaudia [566] perferamus, ingemiſcamus illis quæ patiebamur. Simul vtrumque faciendum eſt, ſub bono Principe. Hoc ſecreta noſtra, hoc ſermones, hoc ipſe gratiarum actiones agant; meminerintque ſic maximè laudari incolumem Imperatorem, ſi priores ſecus meriti, reprehendantur. Nam cùm de malo Principe poſteri tacent, manifeſtum eſt eadem facere præſentem.

[562] COMPARATIONE.] *Quæ, vt Fabius in hac ipsâ re laudationum ait,* duplicat materiam, & virtutum vitiorumque non tantùm naturam, ſed etiam modum tractat. [563] DOLORI.] *Dolentibus nobis. quid ſi tamen* dolore *ſcribas? eſſet, cum dolore noſtro vindicatus.* [564] NERO.] *Nam Domitianus Epaphroditum occidit, adiutorem illi in adipiſcendâ nece. Adi Suetonium cap.* XIIII. *Domitiani.* [565] EGO TE.] *Illud,* te, *mihi ſuperfluit: & éſtne è notis natum* Tr? *quod interpretêre*, Traiane. [566] PERFERAMVS.] *An,* proferamus?

ET quis iam locus miſeræ adulationis manebat, cùm laudes [567] Imperatorum ludis etiam & [568] comeſſationibus celebrarentur, [569] ſaltarenturque, atque in omne ludibrium [570] effæminatis vocibus, modis, geſtibus, frangerentur? Sed illud indignum, quòd eodem tempore in Senatu & in ſcænâ, ab hiſtrione & [571] à Conſule, laudabantur. Tu procul à tui cultu ludicras artes remouiſti. Seria ergo te carmina, honorque [572] æternus Annalium, non hæc [573] breuis & [574] pudenda prædicatio colit: quinetiam tanto maiore conſenſu in venerationem tui [575] theatra ipſa [576] conſurgent, quanto magis de te ſcænæ ſilebunt. Sed quid ego iſtud admiror, cùm eos quoq; honores, qui tibi [577] à nobis offeruntur, aut [578] delibare parciſſimè, aut omnino ſoleas recuſare? Nihil antè tam vulgare, tam paruum in Senatu agebatur, vt non laudibus Principum immorarentur, quibuſcumque cenſendi [579] neceſſitas

accidiſſet.

accidisset. De [580] ampliando numero gladiatorum, aut de instituendo collegio [581] fabrorum consulebamur: & quasi prolatis imperij finibus, nunc ingentes [582] arcus, [583] excessurosque templorum fastigium titulos, nunc [584] menses etiam, nec hos singulos, nomini Cæsarum dicabamus. patiebantur illi, & quasi meruissent, lætabantur. At nunc quis nostrûm, tanquam oblitus eius de quo refertur, censendi officium Principis honore consumit? [585] Tuæ moderationis hæc laus, [586] constantia nostra; & tibi obsequimur, quòd in curiam non ad certamen adulationum, sed ad vsum munusque [587] iustitiæ conuenimus, hanc simplicitati tuæ, [588] veritatique gratiam relaturi, vt te quæ vis velle, quæ non vis nolle credamus. Incipimus inde, desinimus ibi, à quo incipi, in quo desini, sub alio Principe [589] non posset. Nam plerosque ex decretis honoribus & [590] alij non receperunt, nemo ante [591] tantus fuit, vt crederetur [592] noluisse decerni. Quod ego titulis omnibus speciosius reor, quando non [593] trabibus, aut saxis nomen tuum, sed [594] monumentis æternæ laudis inciditur. Ibit in sæcula, fuisse Principē, cui [595] florenti & [596] incolumi, nunquam nisi modici honores, sæpius nulli decernerentur. Et sanè si velimus cum priorum temporum necessitate [597] certare, [598] vincemur: [599] ingeniosior est enim ad excogitandum simulatio veritate, seruitus libertate, metus amore. Simul cùm [600] iampridem nouitas omnis adulatione consumpta sit, non alius erga te nouus honor superest, quàm si aliquando de te [601] tacere audeamus.

[567] IMPERATORVM.] *Neronis & Domitiani. Tamen de vno isto hîc agi, verius est: atque ita singulariè,* Imperatoris, *scribendum.* [568] COMESSATIONIBVS.] *Olim monui,* commissionibus *legi posse. Nam eo nomine ludi, & vbicumque certamen de palmâ. Tamen posse, non debere. nam* Comessationes *retinere licet & tueri, quia comœdi, citharœdi, & id genus in mensâ etiam dabatur. Et quidni carmina ibi in laudem Principis, cui hæc placerent?*
[569] SALTARENTVR.] *A Pantomimis.* [570] EFFÆMINATIS.] *Sunt sanè, & quidquid ad histriones. quos ideò* molles viros *Liuius alibi appellat.*
[571] A CONSVLE.] *Ipsâ Gratiarum sollenni actione, qualem Plinius nunc habet.* [572] AETERNVS.] *Ita est, scitote hoc Principes. Quos Annalium ille honor honestauit, iam ab orbe condito honesti sunt, & ad desinentem erunt.*
[573] BREVIS.] *Quæ cum voce & plausu perit. Et tamen talem, sunt qui hodie etiam (ô veræ famæ imperitiā!) præ magnâ & diuturnâ petant.* [574] PVDENDA.] *Ab illis propudijs.* [575] THEATRA.] *Theatrici spectatores.*
[576] CONSVRGENT.] *De more. Tacitus, aut Fabius in Dialogo:* Populus,
auditis

auditis in theatro Virgilij verſibus, ſurrexit vniuerſus, & fortè præſentem ſpectantemque Virgilium veneratus eſt, ſic quaſi Auguſtum. *Nota, honor inquam iſte (illo æuo) ferè Principum. ideóque Auguſtus, Caio & Lucio,* adhuc prætextatis, aſſurrectum ab vniuerſis in theatro, & à ſtantibus plauſum, grauiſſimè queſtus eſt: *quia iuuenes, & quia nimius honos.* [577] A NOBIS.] *Senatoribus, decreto vel acclamatione.* [578] DELIBARE.] *Quoſdam ex ijs decerpere.* [579] NECESSITAS.] *Quos ordo primo loco ſententiam dicere iuberet. nam alij manu, aut pedibus aſſentiebantur.* [580] AMPLIANDO.] *Vt plures habere & dare liceret, quàm Senatuſconſultis antè cautum. Nam Principes, coërcendo luxui & ſæuitiæ, certo numero paria incluſerant, & ipſas editiones. Vide me Saturnalium 1.cap.*XII. [581] FABRORVM.] *Iam olim hæc collegia & corpora artificum: ſed ſæpe abolita, & reſtituta. Tale ſub Domitiano fortaſſe; aut nouum aliquod etiam adiectum. Nam plura erant, cognominibus diſtincta: vt Fabri* Ferrarij, Argentarij, Automatarij, Tignarij, *in lapidibus priſcis reperiendi.* [582] ARCVS.] *Fornices triumphales. quos per omnes regiones vrbis ſibi ſtruxit. Suetonius Domit. cap.*XIII. [583] EXCESSVROSQVE.] *Altitudine ſuper ipſa templa. Nam hoc eſt, quod* ingentes *præmiſit: & in Suetonio,* arcus tantos ac tot ſtruxit: *tantos, ad magnitudinem. Deſcribitur vnus talis Martiali, libro* VIII.*epig.*XXV. [584] MENSES.] *Duos*, Septembrem & Octobrem, *à ſe tranſnominauit* Germanicum & Domitianum: *Suetonius, cap.* XIII. *Martialis:*

Dum Ianus hiemes, Domitianus Autumnos,
Auguſtus annis commodabit æſtates,
Dum grande famuli nomen aſſeret Rheni
Germanicarum magna lux Kalendarum.

*Adde Macrobium 1.Saturn.cap.*XII. [585] TVÆ MODERAT.] *Quam & in Theodoſio Pacatus laudat*: Non enim iam coäcta laudatio, & expreſſæ metu voces, periculum ſilentij redimunt. Fuerit abieritque illa triſtis facundiæ ancillantis neceſſitas, cùm trucem dominum, auras omnes plauſuum publicorũ captantem, mendax aſſentatio titillabat. [586] CONSTANTIA.] *Id eſt, quòd nos conſtantes ſimus, tuæ præcognitæ modeſtiæ debetur. Niſi hoc eſſet, iremus (vt olim) in laudes. Quidam tamen libri,* conſtantiæ noſtræ. *ex quo aliquis, negatione additâ,* non conſtantiæ, *fortaſſe legerit. Tuæ, inquit, modeſtiæ hæc laus eſt, qui renuis: non noſtræ conſtantiæ aut grauitatis, qui & antè fecimus, & faciamus niſi nolles.* [587] IVSTITIÆ.] *Vt iuſta illic decreta, & vſui publico, faciamus.* [588] VERITATIQVE.] *Toti huic rei Epigramma Martialis, lib.*X.

Fruſtrà blanditiæ venitis ad me,
Attritis miſerabiles labellis.
Dicturus Dominum Deumque non ſum,
Iam non eſt locus hac in vrbe vobis.
Non eſt hic Dominus, ſed Imperator,
Sed iuſtiſſimus omnium Senator,
Per quem de Stygiâ domo reducta eſt

Siccis rustica veritas capillis.

[589] NON POSSET.] *Quia semper aliquid, extra ordinem, ad honores eorum in sententiâ addendum: vel in fine, inquam, vel in capite.* [590] ALII.] *Tiberius, Claudius, Vespasianus: in Tranquillo.* [591] TANTVS.] *Tam magni animi firmiq́.* [592] NOLVISSE.] *Vt non putarent saltem delectari eum & titillari oblatione.* [593] TRABIBVS AVT.] *Aedificijs, quæ trabibus saxisq́ constant. Possit & diuisim capi, de Tabulis & Lapidibus, in quibus etiam tituli incisi: etsi tabulæ istæ magis æreæ.* [594] MONVMENTIS.] *Annalibus, & libris.*

[595] FLORENTI.] *Gratiâ & fortunâ.* [596] INCOLVMI.] *Viuo. nam mortuos neglegere, facile & tutum est.* [597] CERTARE.] *Titulis & laudibus.* [598] VINCEMVR.] *Nam vt Seneca epist.* XLV. adulatio amicitiam non imitatur tantùm, sed vincit & præterit. [599] INGENIOSIOR.] *Vera caussa. qui simulant, magis connituntur & ingenium intendunt. Ideo delectant nos simulata ira, tristitia, & similia: quæ tamen in re spectata, angunt. Vide Plutarchũ Quæst. Conuiual. v. cap. I.* [600] IAMPRIDEM.] *Tot nouis Principibus, nouisq́ honoribus.* [601] TACERE.] *Pacatus, de Theodosio*: Quàm promptum laudare Principem, tam tutum siluisse de Principe.

AGE, siquando pietas nostra silentium rupit, & [602] verecundiam tuam vicit, quæ qualiaque decernimus nos, tu non recusas? vt appareat, non superbiâ & fastidio te amplissimos honores repudiare, qui minores non dedigneris. Pulchrius hoc Cæsar, quàm si recusares omnes. nam recusare omnes, [603] ambitionis; moderationis est, eligere parcissimos. Quo temperamento & [604] nobis & [605] ærario prodes: quòd sumptibus eius adhibes modum, vt qui exhaustum non sis innocentium bonis repleturus. Stant igitur effigies tuæ, quales olim ob egregia in Remp. merita priuatis dicabantur: visuntur eâdem è [606] materiâ Cæsaris statuæ, quâ [607] Brutorum, quâ [608] Camillorum. Nec discrepat caussa. illi enim reges hostemque victorem mœnibus depulerunt: hic [609] regnum ipsum, quæq; alia [610] captiuitas gignit, arcet ac submouet: sedemque obtinet Principis, ne sit domino locus. Ac mihi intuenti sapientiam tuam minùs mirum videtur, quòd mortales istos caducosque titulos, aut [611] depreceris, aut [612] temperes. Scis enim [613] vbi vera Principis, vbi sempiterna sit gloria: vbi sint honores, in quos nihil flammis, nihil senectuti, nihil [614] successoribus liceat. Arcus enim & statuas, aras etiam templaque, [615] demolitur & obscurat obliuio, negligit [616] carpitque posteritas: contrà contemptor ambitionis, & infinitæ potestatis domitor ac frænator animus, ipsâ vetustate florescit, nec ab

vllis

vllis magis laudatur, quàm quibus minimè [617] necesse est. [618] Non ergo perpetua Principi fama, quæ inuitum manet, sed bona concupiscenda est. ea porrò non [619] imaginibus & statuis, sed virtute ac meritis prorogatur. Quinetiam leuiora hæc, formam Principis figuramque, non aurum meliùs, vel argentum, quàm fauor hominum [620] exprimat, teneatque: quod quidem prolixè tibi cumulateque contingit, cuius lætissima facies, & amabilis vultus in omnium ciuium ore, oculis, animo sedet.

[602] VERECVNDIAM.] *Quæ dedignatur laudes, præsertim nimias. Euripides:* Αἰνούμενοι γὰρ οἱ ἀγαθοὶ, τρόπον τινὰ
Μισοῦσι τοὺς αἰνοῦντας, ἐὰν αἰνῶσ' ἄγαν:
Laudati enim viri boni, quodammodo
Laudantem odio habent, laudet ille si nimis.

[603] AMBITIONIS.] *Præposteræ. & quæ fugâ famæ, famam captat.* [604] NOBIS.] *Vel quia veros esse pateris liberosq́; vel quia non periclitamur accusari aut confiscari.* [605] AERARIO.] *Quia è publico statuæ, arcus, & talia.*

[606] MATERIA.] *Non auro aut argento, sed ære.* [607] BRVTORVM.] *M. Iunius Brutus qui reges eiecit, inter illos medios positus in Capitolio fuit, dextrâ gladium tenens. Plutarchus in Bruto.* [608] CAMILLORVM.] *Camilli, qui Gallos Româ expulit,* statua sine tunicâ in Rostris: *Plinius.* [609] REGNVM.] *Vt Brutus.* [610] CAPTIVITAS.] *Quam Camillus depulit.* [611] DEPRECERIS.] *Prece amoliaris.* [612] TEMPERES.] *Modicos recipiendo.* [613] VBI.] *In animis hominum, in monumentis & prædicatione posterorum.* [614] SVCCESSORIBVS.] *Nam & alij Principes aliorum honores aut tollunt, aut minuunt.*

[615] DEMOLITVR ET.] *Impropriè nec rectè* Obliuio *dicatur* demoliri. *Tabescere patitur, & ignorantiâ sepeliri. Itaque legam, & n̄ūm b um expleam:* demolitur ætas, obscurat obliuio. [616] CARPITQVE.] *Si non meriti.*

[617] NECESSE.] *Alius Panegyristes imitatur:* Neminem magis laudari Imperatorem decet, quàm quem minùs necesse est. [618] PERPETVA.] *Nam eunt statim in Annales, & capita hæc mundi, mundo ostenduntur.*

[619] IMAGINIBVS.] *In clypeis, ex auro, argento, ære: quos solent celeberrimis locis suspendere.* [620] EXPRIMAT.] *In alio Panegyrico:* Hic vultus vniuersorum pectoribus infixus est, nec commendatione ceræ aut pigmentorum fucis renitet, sed desiderio efflorescit animorum.

ADNOTASSE vos credo P. C. iamdudum me [621] non eligere quæ referam: propositum est enim mihi [622] Principem laudare, non Principis facta. nam laudabilia multa etiam mali faciunt; ipse laudari, nisi [623] optimus, non potest. Quare non alia maior, Imperator Auguste, gloria tua, quàm quòd agentibus tibi gratias nihil velandum est, nihil omittendum est. Quid est

enim in Principatu tuo, quod cuiusquam prædicatio vel transilire, vel præteruehi debeat? quod momentum, quod imò temporis punctum, aut [624] beneficio sterile, aut vacuum laude? non omnia eiusmodi, vt is optimè te laudasse videatur, qui narrauerit fidelissimè? Quo fit, vt propè in immensum diffundatur oratio mea: & necdum [625] de biennio loquor. Quàm multa dixi de moderatione, & quanto plura adhuc restant? vt illud, quòd [626] secundum Consulatum recepisti, quia Princeps & pater deferebat. at postquam ad te imperij summam, & cùm omnium rerum, tum etiam [627] tui potestatem dij transtulerint; tertium Consulatum recusasti, [628] cùm agere tam bonum Consulē posses. Magnum est differre honorem: gloriam maius. [629] Gestum Consulatum mirer, an non receptum? Gestus non in hoc vrbis otio, & intimo sinu pacis: sed iuxta [630] barbaras gentes, vt [631] illi solebāt, quibus erat moris, [632] paludamento mutare prætextam, ignotásque terras victoriâ sequi. Pulchrum imperio, gloriosum tibi, cùm te socij atque amici, [633] suâ in patriâ, suis in sedibus adierunt. Decora facies Consulis. multa [634] post sæcula [635] tribunal viridi [636] cespite exstructum, nec [637] fascium tantùm, sed [638] pilorum [639] signorumq;, [640] honore circundatū. Augebant maiestatem pręsidentis, diuersi postulantium [641] habitus, ac dissonæ [642] voces, raraque sine [643] interprete oratio. Magnificum est ciuibus iura; quid [644] hostibus reddere? speciosum certam fori [645] partem; quid immanes campos sellâ Curuli, victorisque [646] vestigio, premere? imminere minacibus [647] ripis tutum quietumque; quid spernere barbaros fremitus, hostilemque terrorem, non armorum magis, quàm [648] togarum ostentatione, compescere? Itaque non te apud [649] imagines, sed ipsum præsentem audientemque consalutabant Imperatorem: [650] nomenque, quod alij domitis hostibus, tu [651] contemptis merebare.

[621] NON ELIGERE.] *Cùm omnia laudanda sint in nostro.* [622] PRINCIPEM.] *Ipsum hominem, vndique bonum.* [623] OPTIMVS.] *Adspicit ad cognomen Traiani.* [624] BENEFICIO STERILE.] *Quæ præcipua laus, & materies virtutis, in Principe. Titi illud innotuit, recordati se nihil eo die benignè fecisse,* Amici diē perdidi: *Traiani quæ nō maior gloria, nec momentum vacuū à beneficio habentis? Ausonius hunc locum æmulatus est, de Gratiano:* Neque verò vnum aliquod bonū vno die præstas, sed indulgentias sæculares,

lares, per singula horarum momenta multiplicas. [625] DE BIENNIO.] *Tempus vel hinc liquet Consulatus Pliniani, & dictæ orationis.* [626] SECVNDVM.] *Nam primum Consulatum sub Domitiano gessit, collegâ M'. Acilio Glabrione, anno vrbis* DCCCXLIII. *& hunc secundum, adoptatus à Nervâ,* DCCCL. *Itaque benè Tacitus, De moribus Germanorum.* Cimbrorum arma audita sunt, Cæcilio Metello, ac Papirio Carbone Coss. Ex quo si ad alterum Imp. Traiani Consulatum computemus, ducenti ferme & decem anni colliguntur. *Nam illi Consules, anno vrbis* DCXL. [627] TVI POTESTATEM.] *Qui iam sub patre & Principe Neruâ non esses.* [628] CVM AGERE.] *Melius (me iudice) hæc cum sequenti periodo continuari:* recusasti. Cùm agere tam bonum Consulem posses, magnum est. *Nam hoc laudat. iam experimentum tui ceperas & dederas, in duplici Consulatu: cùm ergo sic pro spe, aut supra spem fuerit, quid renuis tertium, paratâ nouâ segete gloriæ?* [629] GESTVM.] *Secundum.* [630] BARBARAS.] *Germanas.* [631] ILLI.] *Veteres Consules.* [632] PALVDAMENTO.] *Qui prætextam Consularem ponebant, & votis nuncupatis, paludati proficiscebantur ad bellum.* Paludamentum *autem, chlamys (in statuis nummisq; Imperatorum apparet) ab humeris dependens, colore cocci, id est sanguinis belliq; notâ. Ego De Militiâ, lib. II. Dial. vltimo.* [633] SVA IN PATRIA.] *In finibus Germaniæ. intellegit Vbios, Batauos, & limitaneas eas gentes, quæ sociæ potiùs, quàm subditæ erant: aut dubiæ adhuc fidei.* [634] POST SÆCVLA.] *Vix in Principatu visum.* [635] TRIBVNAL.] *In quo Consul sederet, ius diceret, querelas audiret aut preces.* [636] CESPITE.] *Planè pro more prisco. Nec enim è lapide aut ligno suggestum hunc in castris struebant, sed militari & rudi opere, è terrâ. Notaui & firmaui satis, ad Taciti Annalem I. verbis,* Simul aggerunt cespites, construunt tribunal. [637] FASCIVM.] *Vt in pace. cùm lictores apparitorésque tantùm circumstabant.* [638] PILORVM.] *Hastarum. Claudianus:*

Dictis antè tamen Princeps confirmat ituros,
Aggere conspicuus. stat circumfusa iuuentus,
Nixa hastis, pronasque ferox accommodat aures.

[639] SIGNORVMQVE.] *Ammianus:* Tribunal insistens, signisque ambîtus & aquilis. *Nummi sæpe hoc exprimunt, cum verbo,* ALLOCVTIO. [640] HONORE.] *Vellem,* horrore. [641] HABITVS.] *In veste variâ.* [642] VOCES.] *In linguâ variâ.* [643] INTERPRETE.] *Qui Latinè explicaret.* [644] HOSTIBVS.] *Qui fuissent, & recenter tui metu compositi ad obsequium essent.*

[645] PARTEM.] *Alij libri,* pacem. *Ego cùm verba video,* partem *veriùs pronunciabo. Nam exiguâ fori parte ius dicere, confert cum magnis vastísque illis campis; qui pro foro. Si* pacem *tamen vis: tum sententia, Pulchrum est in togâ Romæ, & togatis ius dicere: quid inter ipsa arma, & hostes?* [646] VESTIGIO.] *Pede tuo, victoris.* [647] RIPIS.] *Rheni, vel Danubij.* [648] TOGARVM.] *Quas in iurisdictione sumebant, saltem aduocati, caussidici, & id genus. Florus, de Germanis, quibus Quinctilius Varus ius dicere tentabat:* At illi, vt primùm togas, & sæuiora armis iura viderunt. [649] IMAGINES.] *Nam Principum imagines in signis, & effigies etiam in castris. Atque ad eas*

exteri ducebantur,&,obsequij signum,venerabantur vel adorabant. Tacitus XV.*Annal*. Medio tribunal, & tribunal effigiem Neronis sustinebat. ad quam progressus Teridates,cæsis de more victimis, sublatum capite diadema imagini subiecit. *Itaque nota, velut præsentem Imperatorem, in tribunali cultum per imaginem fuisse.* [650] NOMENQVE.] *Imperatorium.*
[651] CONTEMPTIS.] *Vincere enim poteras, noluisti.*

HAEC laus [652] acti Consulatus; illa [653] dilati, quòd adhuc [654] initio Principatus,vt [655] iam excusatus honoribus & expletus, Consulatum recusasti: quem noui Imperatores [656] destinatum alijs,in se transferebant. [657] Fuit etiam, qui in Principatus sui fine,Consulatum quem dederat, ipse magnâ ex parte iam gestum, extorqueret & raperet. Hoc ergo honore, quem & incipientes Principes,& desinentes adeò concupiscunt,vt auferant; tu otioso ac vacate,priuatis cessisti. Inuidiosúsne erat, aut tibi tertius Consulatus,aut Principi primus? nam secundum Imperator quidem, sub Imperatore tamen inisti: nihilque [658] imputari in eo vel honori potest,vel [659] exemplo,nisi obsequium.Ita verò, quæ ciuitas quinquies atque etiam sexies Consules vidit, [660] non illos qui exspirante iam libertate per vim ac tumultum creabantur, sed quibus sepositis & absentibus,[661] in rura sua Consulatus ferebantur, in hac ciuitate tertium Consulatum Princeps generis humani, vt prægrauem, recusasti? Tantóne [662] Papirijs etiam & Quintijs moderatior,Augustus,& Cæsar,& Pater patriæ? At illos resp.ciebat. quid te non eadem Resp.? non Senatus, non Consulatus ipse? qui sibi [663] tuis humeris attolli, & augescere videtur. Non te ad exemplar [664] eius voco, qui continuis Consulatibus fecerat [665] longum quemdam,& sine discrimine annum: [666] his te confero,quos certum est,quoties Consules fuerunt,[667] non sibi præstitisse. Erat in Senatu [668] ter Cõsul, cùm tu tertium Consulatum recusabas. [669] Onerosum nescio quid verecundiæ tuæ consensus noster indixerat,vt Princeps totiens Consul esses, quotiens Senator tuus. nimiâ modestiâ istud,[670] etiam priuatus, recusasses. An Consularis viri triumphalisque filius, cùm tertiò Consul creatur, ascendit? non debitum hoc illi? non vel solâ generis claritate promeritum? Contigit ergo [671] priuatis [672] aperire annum, [673] Fastosque reserare:& hoc quoque redditæ libertatis indicium fuit,quòd Consul alius quàm Cæsar esset.Sic exactis regibus cœpit

pit liber annus: sic olim seruitus pulsa, priuata Fastis nomina induxit. Miseros ambitionis, qui ita Consules semper, vt semper Principes erant! quanquam non ambitio magis, quàm [674] liuor & malignitas videri potest, omnes annos possidere, summumq; illud [675] purpuræ decus, non nisi [676] præcerptum præfloratumq; transmittere. Tuam verò magnanimitatem, an modestiam, an benignitatem priùs mirer? Magnanimitas fuit, expetito semper honore abstinere; modestia, cedere; benignitas, [677] per alios frui.

[652] ACTI.] *Secundi.* [653] DILATI.] *Tertij.* [654] INITIO.] *Nam hæc designatio, & recusatio facta anno superiore.* [655] VT IAM EXCVSATVS.] *Tanquam multos, aut diu gessisses. ideoq; vacatio tibi ab honoribus & munijs danda.* [656] DESTINATVM ALIIS.] *Quod Otho Imp. fecit, quem Tacitus scribit*; cum Titiano fratre Consulem in Kal. Martias se fecisse: ceteros autem Consulatus, ex destinatione Neronis aut Galbæ mansisse. *Ergo in prioribus mutauit, & designatos loco mouit.* [657] FVIT ETIAM.] *An Nero? de quo Suetonius, cap.* XLIII. Consules ante tempus priuauit honore, atque in vtriusque locum solus inijt Consulatum, quasi fatale esset, non posse Gallos debellari, nisi à Consule. [658] IMPVTARI.] *Asscribi, & poni in rationibus honoris gesti.* [659] EXEMPLO.] *Quòd iterasses Consulatum: quia non sponte.* [660] NON ILLOS.] *Vt C. Marium, qui septies; C. Cæsarem, qui quinquies Consules.* [661] IN RVRA.] C. Atilium *Regulum intellegit, illius Reguli filium, qui captus occisúsque à Pœnis fuit. Huic cognomen* Serrano *alij faciunt, & Plinius* (*lib.* XVIII. *cap.* III.) quòd serentem inuenerunt dati honores. *Alij tamen* Sarranum *scribunt, quasi Tyrium vel Pœnum, quia pater apud eos mortuus. Adde & L. Quinctium Cincinnatum, cui aranti Dictatura delata. Sed tamen hi non toties Consules: itaque dictum est oratoriè & ἐν πλάτει, de alijs eiusdem æui & paupertatis.* [662] PAPIRIIS.] *L. Papirius Cursor* V. *consul fuit: T. autē Quinctius Capitolinus* VI. [663] TVIS HVMERIS.] *Altior digniórque fieri, te gerente.* [664] EIVS.] *Domitiani. de quo Suetonius:* Consulatus XVII. cepit, quot ante eum nemo. [665] LONGVM.] *Nam anni per Consules distingui soliti: cùm autem ille vnus semper, videbatur & vnus annus.* [666] HIS TE.] *Antiquis.* [667] NON SIBI.] *Sed reipublicæ. eius caussâ, non honoris sui, suscepisse.* [668] TER CONSVL.] *Virginius Rufus fuerat, sed obijt in Consulatu, Principe Neruâ. Non ergo de illo: an fortè de* C. Silio *capiendum, qui toties item Consul, & tunc viuus? At enim sistit aliquid, quod in Plinij epistolâ* VII. *lib.* III. *legitur, vbi mortem huius Silij narrat, & breuiter vitam:* Nouissimè, *inquit,* ita suadentibus annis ab vrbe secessit, seque in Campaniâ tenuit: ac ne aduentu quidem noui Principis inde commouit.. Magna Cæsaris laus, sub quo hoc liberum fuit; magna illius, qui hac libertate ausus est vti. *Enimuerò si ille se non commouit, nec in vrbem venit: quomodo* erat in Senatu, *quod Plinius hîc affirmat? Dici poßit, aliud* in Senatu, *aliud* in Curiâ *esse. In Senatu etiam*

absens

absens censetur, in Curiâ non nisi præsens. Sed reuera pars hæc Fastorum in suffectis Consulibus tenebrosa, nec acie ingenij (absque monumentis sit) facilè illustranda. [669] ONEROSVM.] *Ironia.* [670] ETIAM PRIVATVS.] *Si nempe Senatus petijsset.* [671] PRIVATIS.] *C. Sosio, & A. Cornelio.* [672] APERIRE ANNVM.] *Hoc dicitur, quia nouo anno isti inibant, & nomina præscribebantur. Casiodorus:* Felix à Consule sumat annus auspicium, portamque dierum tali nomine dicatum tempus introëat. *Itaque alibi, Consules dicuntur* incohare, & pandere annum: *scilicet vnà cum Iano, de quo Ouidius:*

Ergo vbi Iane biceps longum reseraueris annum.

[673] FASTOSQVE RESERARE.] *Caussâ eâdem. quia nouis Fastis præscribuntur. Ausonius, de Iano:*

— Roma illa, domusque Quirini,
Hoc capite æternis signat sua nomina Fastis.

Hæc autem omnia ad primos & Ordinarios Consules spectant (in quo maior honos:) non ad illos suffectos, à quibus anni auspicium non erat. Seneca, De Irâ: Dedit duodecim fasces, sed non fecit Ordinarium consulem. A me numerari voluit annum, sed deest mihi ad sacerdotium. [674] LIVOR.] *Ita & Ausonius interpretatur, ad Gratianum:* Scis septem & decem Consulatus Domitiani, quos ille, inuidiâ alteros prouehendi, continuando conseruit. [675] PVRPVRÆ.] *Quia Consules in togâ prætextâ, id est cui limbus purpureus adtextus esset. Eadem & alijs magistratibus quidem: sed ideò addit* summum decus, *quia isti summi inter illos.* [676] PRÆCERPTVM.] *Delibatum initio anni. Nam Domitianus atque alij, annum ferè aperiebant: & tunc sufficiebant.* [677] PER ALIOS.] *Quomodo? nam & ipse nihilominus in Senatum veniebat, & omnia publica munia vsurpabat, etsi non Consul. Itaque Consulatum quasi gerebat, eoq; fruebatur, in alijs. Subibat tamen, an non* pati alios, *legendum esset.*

SED iam tempus est te ipsi Consulatui præstare, vt maiorem eum suscipiendo gerendoq; facias. Nam sæpiùs recusare, [678] ambiguam ac potiùs illam interpretationem habet, tamquam minorem putes. Tu quidem vt maximum recusasti, sed hoc persuadere nemini poteris, nisi aliquando & non recusaueris. Cùm arcus, cùm trophæa, cùm statuas deprecaris; tribuenda est verecundiæ tuæ venia: illa enim sanè tibi dicantur: [679] cùm verò postulamus, vt futuros Principes doceas inertiæ renunciare, paulisper delicias differre, paulisper & saltem ad breuissimum tempus, ex illo felicitatis somno velut excitatos, induere [680] prætextam, quam cùm dare possent, [681] occuparint; ascendere [682] curulem quam [683] detineant; esse denique quod concupierunt, nec ideò tantùm velle Consules fieri [684] vt fuerint. Gessisti alterum Consulatum,

ſulatum, ſcio: illum exercitibus, illum prouincijs, illum etiam ceteris gentibus poteris imputare, non potes nobis. Audiuimus quidem te omne munus Conſulis obijſſe, ſed audiuimus. Diceris iuſtiſſimus, humaniſſimus, patientiſſimus fuiſſe: ſed diceris. æquum eſt aliquando nos iudicio noſtro, noſtris oculis, non famæ ſemper & rumoribus credere. Quouſque abſentes de abſente gaudebimus? liceat experiri, an aliquid ſuperbiæ tibi ille ipſe ſecundus Conſulatus attulerit. Multum in commutandis moribus hominum, [685] medius annus valet, in Principum plus. [686] Didicimus quidem, cui virtus aliqua contingat, omnes ineſſe; cupimus tamen experiri, an nunc quoque vna eademq́ue res ſit, bonus Conſul, & bonus Princeps. Nam [687] præter id quod eſt arduum, duas, easq́ue ſummas, ſimul capere poteſtates: tum ineſt vtrique nonnulla diuerſitas, cùm Principem, quàm [688] diſſimillimum Conſuli deceat.

[678] AMBIGVAM.] *Recuſes per modeſtiam, an per factum ſpernas.* [679] CVM VERO.] *Textus requirit,* Nunc verò. [680] PRÆTEXTAM.] *Conſularem.*
[681] OCCVPARINT.] *Non paſſi alios vti.* [682] CVRVLEM.] *Nam Conſules in Senatu, ſublimiori ſuggeſtu, in ſellâ curuli præſidebant. Inde Caſſiodoro,* Infulæ curules, *pro Conſulatu; Iuuenali,*

— ſummas donare curules, *idem.* *Et Lucanus:*
Lentulus è celsâ ſublimis ſede profatur.

Ideò in Plinio hìc, aſcendere: *& adde, ſi lubet, notata mihi ad III. Annalem Taciti, in verbis,* Conſules ſede vulgari, per ſpeciem mæſtitiæ, ſedentes. [683] DETINEANT.] *Nequis alius aſcendat. Omnia eò ſpectant, vt oſtendat alios titulo Conſules; hunc re fuiſſe, & fore.* [684] VT FVERINT.] *Dicantur ſcribantúrque fuiſſe.* [685] MEDIVS ANNVS.] *Qui iam effluxit à tuo Conſulatu. Quid ſibi velint, qui hìc tricantur de* quinque tantùm menſibus, inter Traiani adoptionem & Neruæ mortem, *neſcio. In totâ re errant. nec quidquam hìc de illo tempore, ſed de Conſulatus, vt iam dixi. Certum autem, Kalendis Ianuarij iniſſe ſecundum Conſulatum, depoſuiſſe de more post duos menſes: atque ita paullò plus quàm annus medius, ad hoc tempus.*
[686] DIDICIMVS.] *Philoſophatur, imò Stoïciſſat. quorum hoc dogma:* Τὰς ἀρετὰς ἀντακολουθεῖν ἀλλήλαις, καὶ τὸν μίαν ἔχοντα, πάσας ἔχειν: Virtutes inter ſe conſequi, & qui vnam habeat, omnes habere. [687] PRÆTER ID.] *Deleam hoc,* id: *legámque,* Præter quod. *Breuiter ita & politè, pro eo quod vulgò,* Præterquàm quod. [688] DISSIMILLIMVM CONSVLI.] *Trunca ſunt. Cuſpiniani editio reficit:* Principem quàm ſimillimum eſſe priuato, Conſulemq́ue quàm diſſimillimum deceat. *Approbo. Principis laus eſt, ſubmittere ſe, & ciuiliter gerere: at Conſulis aliter, attollere ſe & habitum animósque ſumere pro magiſtratu.*

ATQVE ego video proximo anno Consulatus recusandi hanc præcipuam fuisse rationem, quòd eum absens gerere [689] non poteras. sed iam vrbi [690] votisque publicis redditus: quid est, in quo magis sis approbaturus, quæ quantaque fuerint quæ desiderabamus? Parum est vt in curiam venias, nisi & [691] conuocas: vt intersis Senatui, nisi & [692] præsides: vt censentes audias, nisi & [693] perrogas. Vis illud augustissimum Consulum aliquando tribunal, maiestati suæ reddere? ascende. Vis constare reuerentiam magistratibus, legibus auctoritatem, modestiam [694] petulantibus? [695] adi. Quod enim interesset Reipub. si priuatus esses, [696] Consulem te haberet tantùm, an & Senatorem; hoc nunc scito interesse, Principem te habeat tantùm, an & Consulem. His tot tantisque rationibus, quanquam multum reluctata verecundia Principis nostri, tandem tamen cessit. At quemadmodum cessit? non se vt [697] priuatis, sed vt priuatos pares sibi faceret. Recepit enim tertium Consulatum, vt daret. Nouerat moderationem hominum, nouerat pudorem, qui non sustinerent tertiò Consules esse, nisi cum [698] ter Consule. Bellorum istud [699] socijs olim, periculorum consortibus, parcè tamen tribuebatur; quod tu [700] singularibus viris, ac de te quidem bene ac [701] fortiter præstitisti, sed in togâ meritis. Vtriusque curâ, vtriusque vigilantiâ obstrictus es Cæsar: sed in Principe rarum, ac propè insolitum est, vt se putet obligatum, aut si putet, [702] amet. Debes ergo Cæsar, & soluis. Sed cùm ter Consules facis, non tibi magnus Princeps, sed non ingratus amicus videris. Quin etiam perquam modica quædam ciuium merita, [703] fortunæ tuæ viribus in maius extollis. efficis enim, vt tantum tibi quisque præstitisse videatur, quantum à te recipit. Quid isti benignitati precer? nisi vt semper obliges, obligeris, incertumque facias, vtrum magis expediat ciuibus tuis [704] debere tibi, an præstitisse.

[689] NON POTERAS.] *Poteras quidem, per exempla. & multi ita Principes, imò priuati: sed inire absentem, gerere, & finire, hoc indecorum, & præter veterum instituta.* Non poteras *igitur, id est rectè & ex tuâ mente.* [690] VOTISQVE.] *Quæ sollenniter concepta* Fortunæ reduci, *aut* Ioui *ipsi, vt solet. Desiderium autem hoc populi exprimit Martialis lib.*x.*epigr.* VI.

Quan-

Quando erit ille dies,quo campus,& arbor,& omnis
 Lucebit Latiâ culta fenestra nuru?
Quando moræ dulces,longusque à Cæsare puluis?
 Totaque Flaminiâ Roma videnda viâ?

691 CONVOCAS.] *Nam hoc officium Consulare, Senatum habere & vocare, cùm opus. Quæ potestas etiam Principi tributa, inter singulares. Tabula de imperio Vespasiani:* VTIQVE. EI. SENATVM. HABERE. RELATIONEM. FACERE. LICEAT. ITA. VTI. LICVIT. DIVO. AVGVSTO. 692 PRAESIDES.] *In sublimi sellâ, vt dixi, Senatus rector.* 693 PERROGAS.] *Nam Consul sententias ordine rogabat, & perrogabat.* 694 PETVLANTIBVS.] *Alij libri,* postulantibus. *nec malè. nam litigatores & caussidici (immodestum sæpe genus) tribunalia Consulum adibant, ius petituri.* 695 ADI.] *Atqui iamantè dixit,* ascende. *Frigidum schema sit, & malim,* audi. *magis quidem, si* postulantibus *legamus.* 696 CONSVLEM TE.] *Vir doctus hæc ait nugas esse, nec quemquam Consulem posse esse, qui non Senator. Itaque se rescribere,* Consulem habere te, an tantùm Senatorem. *Ego subsisto, imò resisto. Nam Plinij verba examinata ostendunt, comparationem sub hypothesi hanc esse. Sicut veteri rep. si esses, non Consulem te solùm appeterent (etsi summa ea dignitas) sed etiam Senatorem, vt in sententijs dicendis vtilior reip. esses: ita nunc, etsi tu Princeps, id est summa potestas; tamen cupiunt & Consulem, vt in Senatu munia obeas, quæ tam decorè & vtiliter potes. Atquin, ait, nemo olim Consul, nisi Senator. Nihil ad rem, vt dem ita esse: quia conditionalis modò est sermo. Sed non do, & priscis temporibus, ante annales leges, etiam iuuenes, nec Senatores, ad Consulatum electi.* 697 PRIVATIS.] *Ita sub Principibus dicuntur, quicumque non Principes: ipsi etiam magistratus.* 698 TER CONSVLE.] *Ipso Principe. ne aliter viderentur super eum scandere.* 699 SOCIIS.] *Vipsanius Agrippa intelligitur, de quo totidem verbis & Seneca apud Tacitum (Annali* XIIII.) Quorum alter bellorum socius. 700 SINGVLARIBVS.] *Alter innotuit* M. Cornelius Fronto, *oratoriâ laude clarus: quem collegam sibi Traianus assumpsit. Alter qui designatus in Kal. Martias fuit, ignotus nobis: nisi quod Onufrius diuinat de* Sex. Pompeio Collegâ. 701 FORTITER.] *Sanè vox repetenda, quæ mox subijcitur,* fortiter meritis præstitisti. 702 AMET.] *Princeps potens beneficiorum omnium, ipse extra sortem capiendi videtur. quid si tamen ceperit, aut cepisse putet? non amat, inquit: id est, odit eos quibus putat se debere. Nam* destrui per hæc fortunam suam arbitrantur, *(ait quispiam:) & talium* auctores, quasi exprobrantes cernuntur.

703 FORTVNAE TVAE.] *Nam tu magna retribuendo, efficis vt magna videantur quæ tribuêre.* 704 DEBERE TIBI.] *Acutè. id est, vtrum vtilius sit nobis, cepisse à te beneficium (quod est* debere:) *an dedisse, quia hoc præsentem mox fructum & remunerationem trahit. Dedisse autem, hîc est* præstitisse.

EQVIDEM illum[705] antiquum Senatum contueri videbar, cùm ter Consule[706] assidente, tertiò Consulem[707] designatum[708] rogari sententiam cernerem. quanti tunc illi, quantusque tu? Accidit quidem, vt corpora quamlibet ardua & excelsa, procerioribus admota decrescant; item vt altissimæ ciuium dignitates, collatione fastigij tui, quasi deprimantur, quantoque propiùs ad magnitudinem tuam ascenderint, tantò etiam à suâ descendisse videantur. Illos tamen tu, quanquam non potuisti tibi æquare[709] cùm velles, adeò in edito collocasti, vt tantum super ceteros, quantum infra te cernerentur. Si vnius tertium Consulatum[710] eumdem in annum, in quem tuum, contulisses: ingentis animi specimen haberetur. vt enim felicitatis est, [711] quantum velis posse; sic magnitudinis, velle quantum possis. Laudandus quidem & ille, qui tertium Consulatum meruit: sed magis, sub quo meruit. Magnus memorandusque, qui tantum præmium[712] cepit: sed maior, qui capienti dedit. Quid? quòd duos pariter tertio Consulatu[713] collegas tui sanctitate decorasti? vt sit nemini dubium, hanc tibi præcipuam caussam fuisse[714] extendendi Consulatus tui, vt duorum Consulatus amplecteretur, & collegam te[715] vni daret. Vterque nuper Consulatum alterum gesserat à patre tuo, id est, quanto minùs quàm à te datum: vtriusque adhuc oculis paullò antè dimissi fasces oberrabant: vtriusque solennis ille lictorum & [716] prænuncius clamor auribus insederat: cùm rursus curulis, rursusque purpura. vt olim, cùm hostis in proximo, & in summum discrimen adducta Respub. expertum honoribus virum posceret,[717] non Consulatus hominibus ijsdem, sed ijdem homines Consulatibus reddebantur. Tanta tibi benefaciendi vis, vt indulgentiam tuam[718] necessitas[719] æmuletur. Modò prætextas exuerant, resumant. modò lictores abire iusserant, reuocent. modò gratulantes amici recesserant, reuertantur. [720] Hominísne istud ingenium est? hominis potestas? renouare gaudia, redintegrare lætitiam, nullamque requiem gratulationis dare: neque alia repetendis Consulatibus interualla permittere, nisi[721] dum finiuntur? Facias ista semper, nec vnquam in hoc opere, aut animus tuus aut fortuna lassetur: des quàm plurimis tertios Consulatus, & cùm plurimis tertios

tios Consulatus dederis, semper tamen plures quibus debeas dare, supersint.

[701] ANTIQVVM.] *Ante Principes. cùm multi Consulatibus sic aucti.*
[706] ASSIDENTE.] *Iuxta tuam sellam.* [707] DESIGNATVM.] *Pompeium Collegam, vt iam dixi, aut alium.* [708] ROGARI.] *A te ter Consule. Primi autem rogari solent Consules designati.* [709] CVM VELLES.] *Ter Consules tecum faciendo.* [710] EVMDEM IN ANNVM.] *Non etiam menses, quod fecisti.* [711] QVANTVM VELIS.] *Quod Principi euenit: qui Iupiter alter in terris. Seneca in persona eius:* Qualem quisque sortem statumque habeat, in meâ manu positum est. quid cuique mortalium Fortuna datum velit, meo ore pronunciat. [712] CEPIT.] *Capax eius, & dignus fuit.*
[713] COLLEGAS.] *Melius, certè apertius,* collegij tui. [714] EXTENDENDI.] *Ecce. pro more, post duos menses debuisset cedere Consulatu Traianus: nunc non fecit, sed gessit Consulatum & produxit in Kal. Maias, atque ita collegam habuit, in Frontonis abeuntis locum, Pompeium collegam.* [715] VNI DARET.] *Iamnunc daret vni, in te: nempe Frontoni. alteri daturus, cùm is abisset.*
[716] PRÆNVNCIVS CLAMOR.] *Quo significant Consules venire, darent locum. Clamor erat,* Animaduerte. *Suprà,* silentes quietosque lictores *dixit.* [717] NON CONSVLATVS.] *Sic in omni munere deberet, non illud hominibus, sed homines ipsi dari. id est, non vt ij per officium auctiores; sed vt illi prospectum cautumque, per ipsos. Simili sententiâ Seneca scripsit, Consol. ad Heluiam, cap.* XIII. Quis M. Catonis ignominiam putet fuisse, duplicem in petitione Præturæ & Consulatus repulsam? ignominia illa Præturæ & Consulatus fuit, quibus ex Catone honor habebatur. [718] NECESSITAS.] *Quæ necessitas olim erat, & iubebat Consules sæpe eosdem creari, rerum expertos: at nunc ea nulla est, sola benignitas tua hoc facit & inducit.*
[719] AEMVLETVR.] *Imitetur. non quòd illi prisci potuerint scire quid Traianus facturus, minùs imitari: sed dictum voluit, Quod tua benignitas facit, hoc idem apud alios necessitas. non tam imitatur, quàm paria vsurpat.*
[720] HOMINISNE.] *An alicuius dei?* [721] DVM FINIVNTVR.] *Haud verè omnino. nam annus, & vltrà, interfuit: Onufrium vide. Sed oratoriè hæc dicuntur.*

OMNIVM quidem beneficiorum, quæ merentibus tribuuntur, non ad ipsos gaudium magis quàm ad similes redundat: præcipuè tamen ex horum Consulatu, non ad partem aliquam Senatus, sed ad totum Senatum tanta lætitia peruenit, vt eundem honorem omnes sibi & dedisse, & accepisse videantur. Nempe enim hi sunt; quos Senatus, cùm [722] publicis sumptibus minuendis optimum quemque præficeret, elegit & quidem primos. [723] Hoc est igitur, hoc est quod penitus illos animo Cæsaris insinuauit. An parum sæpe experti sumus, hanc esse rerum

conditionem, vt Senatus fauor apud Principem aut prosit, aut noceat? Nónne paullò antè nihil magis exitiale erat, quàm illa Principis cogitatio? hunc Senatus probat, hic Senatui carus est. Oderat quos nos amaremus, sed & nos [724] quos ille. Nunc inter Principem Senatumque dignissimi cuiusque caritate certatur, [725] demonstramus inuicem, credimus inuicem, quodque maximum amoris mutui signum est, eosdem amamus. Proinde P. C. fauete apertè, diligite constanter. Non iam dissimulandus est amor, ne noceat; non premendum odium, [726] ne prosit. Eadem Cæsar, quæ Senatus, probat improbatque: vos ille præsentes, vos etiam absentes in consilio habet. Tertiò Consules fecit, quos vos [727] elegeratis: & fecit hoc ordine, quo electi à vobis erant. Magnus [728] vterque vestrûm, siue eosdem maximè diligit, quos scit vobis esse carissimos; siue illis neminem præfert, quamuis aliquem magis amet. Proposita sunt senioribus præmia, iuuenibus exempla: [729] adeant, frequentent securas tandem ac patentes domos. quisquis probatos Senatui viros suspicit, hic maximè Principem promeretur. Sibi enim accrescere putat quod cuique adstruatur; nullamq; in eo gloriam ponit, quòd sit omnibus maior, nisi [730] maximi fuerint quibus maior est. Persta Cæsar in istâ ratione propositi, talesq; nos crede, [731] qualis fama cuiusq; est. Huic aures, huic oculos intende. ne respexeris [732] clandestinas existimationes, nullisq; magis, quàm audientibus insidiãtes susurros. Meliùs omnibus, quàm singulis creditur. singuli enim decipere & decipi possunt: nemo omnes, neminem omnes fefellerunt.

[722] PVBLICIS SVMPTIBVS.] *Quia per Domitianum exhausto ærario, par non erat ijs Respublica. Itaque factum hoc statim sub Neruâ. de quo Dio:* Καὶ πολλὰς μὲν θυσίας, πολλὰς δὲ ἱπποδρομίας, ἄλλας τε τινὰς θέας κατέλυσε, συστέλλων ὡς οἷόν τε δαπανήματα: Multa sacrificia, multos Circenses, atque alia spectacula, dissoluit & sustulit, contrahens quantum poterat impendia publica. [723] HOC EST.] *Talis illa electio, & quòd probati Senatui.*

[724] QVOS ILLE.] *Domitianus. nam mali Principes semper Senatum oderant, vt* recti boniq; præceptorem, *& frænum aut obicem consilijs factisq; prauis: vicissim autem, & Senatus talem.* [725] DEMONSTRAMVS.] *Qui digni honore & prouectione sint.* [726] NE PROSIT.] *Sensus. non amorem erga bonos iam dissimulemus, ne apertus, illis noceat apud Principem: non odium erga malos, ne contrà prosit. Nam si aperimus hoc odium & reuelamus; eo ipso prouehemus, & iuuamus. quia Princeps malus, quos nos odimus, amat; quos amamus, odit.* [727] ELEGERATIS.] *Ad publicos sumptus tolerandos.*

dos. 728 VTERQVE VESTRVM.] *Quasi ad Frontonem, & Collegam: quod non probo, nec sententia satis connexa. Quidam libri:* Magnus vterque honor vester. *ex quibus legam,* vtique honor: *ad Senatum. Enimuerò, inquit, magnus hic honor, quem Cæsar vobis defert. siue & amat, quos vos; siue cùm non amat, tamen iudicio vel affectui vestro cedit, & honorat quos ipsi amatis.* 729 ADEANT.] *In salutationibus, in officijs cultuq; alio ostendant se tales reuereri & amare. Hoc autem inuidiosum, imò perniciosum sub malis, insignem aliquem virum frequentari aut coli. Itaque Seneca, hoc metu, apud Tacitum,* instituta prioris vitæ commutat, prohibet cœtus salutantium, vitat comitantes. 730 MAXIMI FVERINT.] *Aureum item dogma. Tyrannus vilibus & prauis imperare cupit, securitatis caussâ; Princeps bonus, optimis & honestissimis, gloriæ.* 731 QVALIS FAMA.] *Quæ publica quidem, rarò mentitur. Ideò Alexander Seuerus Imp.* vbi aliquos voluisset vel Rectores prouinciis dare, vel Præpositos facere, vel Procuratores ordinare, nomina eorum proponebat, hortâs populum, vt siquis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus. 732 CLANDESTINAS.] *Delatorum, aut paucorum, quibus magno suo periculo Principes credunt.*

733 REVERTOR iam ad Consulatum tuum; etsi sunt quædam ad Consulatum quidem pertinentia, ante Consulatum tamen. in primis, quòd comitijs tuis interfuisti, candidatus non Consulatus tantùm, sed 734 immortalitatis, & gloriæ, & exempli, quod sequerentur boni Principes, mali mirarentur. Vidit te populus R. in illâ 735 vetere potestatis suæ sede: perpessus es longum illud 736 carmen comitiorum, nec iam 737 irridendam moram: Consulque sic factus es, vt vnus ex nobis, 738 quos facis Consules. Quotusquisque Principum antecedentium, honorem istum aut Consulatui habuit, aut populo? Non alij marcidi somno hesternaque cœnâ redundantes, comitiorum suorum nuncios operiebantur? Alij sanè peruigiles & insomnes, sed intra cubilia sua illis ipsis Consulibus, à quibus Consules renunciabantur, exsilia & cædem machinabantur. O praua & inscia veræ maiestatis ambitio, concupiscere honorem quem dedigneris; dedignari quem concupieris: cumque ex proximis 739 hortis campum & comitia prospectes, sic ab illis abesse, tanquam Danubio Rhenoque dirimare! Auerseris tu honori tuo sperata suffragia, renunciarique te Consulem iussisse contentus, liberæ ciuitati 740 ne simulationem quidem serues? abstineas denique comitijs, abstrusus atque abditus, quasi illic tibi non Consulatus detur, sed abrogetur imperium? Hęc persuasio superbissimis domi-

nis

nis erat, vt sibi viderentur Principes esse desinere; si quid facerent tanquam Senatores. Plerique tamen non tam superbiâ, quàm metu quodam submouebantur. An stuprorum sibi [741] incestarumque noctium consc:ij, [742] auspicia polluere, [743] sacratumque campum nefario auderent contaminare vestigio? non adeò deos hominesque contempserant, vt in illâ [744] spatiosissimâ sede hominum [745] deorumque, coniectos in se oculos ferre ac perpeti possent. Tibi contrà, & moderatio tua suasit, & sanctitas: vt te & religioni deorum, & iudicijs hominum exhiberes. alij Consulatum antè quàm acciperent, tu & dum accipis, meruisti.

[733] REVERTOR.] *Nam antè cœpit dicere de tertio eius Consulatu, apertè. Non ergo audio veterem aliquem codicem, qui* Præuertor. [734] IMMORTALITATIS.] *Metaphora. vt in Tertulliano, de Christianis:* Candidati æternitatis, & restitutionis. *De ijsdem,* Candidati angelorum: *qui honorem locúmque ambiunt angelorum.* [735] VETERE.] *Comitium intellegit, vel ipsa in ijs Septa. Sedem autem* potestatis, *ideò: quia olim ibi suffragijs magistratus liberè creati, leges rogatæ vel abrogatæ, pax & bellum iussa.* [736] CARMEN COMIT.] *Haud dubiè precatio præiuit in re magnâ & publicâ, vt in plerisque talibus olim. Et mox ipse tanget.* [737] IRRIDENDAM.] *Postquam tu eam passus es, & subisti.* [738] QVOS FACIS.] *Ergo Princeps facit Consules? facit, atque ipse destinat siue designat. Quid igitur de* suffragijs Senatus, *&* Comitijs populi, *quod hîc atque infrà legas? Respondeo, quod ad Consules ipsos, videri rem totam hoc æuo à Principibus pependisse. qui nominabant siue destinabant, hos illósque, in hos & illos menses. Et tamen, vt Patres viderentur ius aliquod habere, in Senatu proponebantur; atque ij suffragabantur: quæ omnia initio anni, aut circà gesta. Tum deinde, quæque paria producebantur in Comitium, & dicis caussâ populus côibat: ibíque renunciabantur, iurabant, & mox suo quisque mense inibant. Hæc è Plinio ferè, de Consulibus. In Prætoribus, Tribunis, atque alijs plusculum iuris Senatus habuit: ad quem à populo comitia translata, sub Tiberio. Me vide, sodes, ad I. Annal. Taciti.* [739] HORTIS.] *Quibus? Horti Agrippinæ, quos Caius item coluit, vicini campo Martio: & credam hos intellegi, etsi alij etiam Cæsarum horti propinqui esse potuerunt.* [740] NE SIMVLATIONEM.] *Vt ipse venias, & dicis caussâ populo te sistas.* [741] INCESTARVMQVE.] *De Domitiani incesto, suprà.* [742] AVSPICIA.] *Quia comitia non nisi auspicato habebantur; vt omnis actio cum populo.*

[743] SACRATVMQVE.] *Marti.* [744] SPATIOSISSIMA.] *Campus sanè magnus, atque adeò* Septa *in eo comitiorum magna. Ex Ciceronis epistolâ quadam lib. IIII. ad Atticum colligas: in quâ narrat Cæsarem destinasse* Septa marmorea facere, eaque excelsâ porticu cingere, mille passuum

ſuum ſpatio. *Nam è porticu ambiente, vides ſpatium campi includendi.*

[745] DEORVMQVE.] *Quia templa ibi paßim: erátque vel ornatißima pars (Strabone auctore) totius vrbis.*

PERACTA erant ſolennia comitiorum, ſi Principem cogitares, iamq́ue ſe omnis turba [746] commouerat: cùm tu, mirantibus cunctis, accedis ad [747] Conſulis ſellam, adigendum te præbes [748] in verba Principibus ignota, niſi cùm iurare cogerent [749] alios. Vides quàm neceſſarium fuit Conſulatum non recuſare? non putaſſemus iſtud facturum te fuiſſe, ſi recuſaſſes. Stupeo P. C. necdum ſatis aut oculis meis, aut auribus credo, atque identidem me, an audierim, an viderim interrogo. Imperator ergo, & Cæſar, & Auguſtus, Pontifex maximus, ſtetit ante gremium Conſulis? ſeditq́ue Conſul, Principe ante ſe ſtante: & ſedit inturbatus, interritus & tanquam ita fieri ſoleret? quinetiam ſedens [750] præbuit iuſiurandum, & ille iurauit. expreſſit explanauitq́ue verba, quibus caput ſuum, domum ſuam, [751] ſi ſcienter fefelliſſet, deorum [752] iræ conſecraret. Ingens, Cæſar, & par gloria tua, ſiue fecerint iſtud poſteà Principes, ſiue non fecerint. Vlláne ſatis prædicatio digna eſt, idem tertiò Conſulem feciſſe, quod primò? idem Principem, quod priuatum? idem Imperatorem, quod ſub Imperatore? Neſcio iam, neſcio pulchriúsne ſit iſtud, quòd [753] præeunte nullo, an hoc, quòd alio præeunte iuraſti. [754] In Roſtris quoque, ſimili religione ipſe te [755] legibus ſubiecisti: legibus Cæſar, quas nemo Principi ſcripſit. Sed tu nihil amplius vis tibi licere, quàm nobis: ſic fit, vt nos tibi [756] plus velimus. [757] Quod ego nunc primùm audio, nunc primùm diſco: non eſt Princeps ſupra leges, ſed leges ſupra Principem. Idem Cæſari Conſuli, quod ceteris non licet: iurat [758] in legem attendentibus dijs: nam cui magis quàm Cæſari attendant? iurat [759] obſeruantibus his, quibus idem iurandum eſt. non ignarus alioquin, nemini religioſiùs quod iurauerit cuſtodiẽdum, quàm cuius maximè [760] intereſt non peierari. itaque & [761] abiturus Conſulatu iuraſti, te nihil contra leges feciſſe. Magnum hoc erat cùm [762] promitteres, maius poſtquam præſtitiſti. Iam totiens procedere [763] in Roſtra, [764] inaſcenſumq́ue illum ſuperbiæ Principum locum terere, hîc ſuſcipere, hîc ponere magiſtratus: quàm dignum te, quamq́ue diuerſum conſuetudine illorum, qui

O [765] pau-

765 pauculis diebus gestum Consulatum, imò 766 non gestum, abijciebant per 767 edictum? Hoc 768 pro concione, pro Rostris, pro iureiurando: scilicet vt primis extrema congruerent; vtque hoc solo intelligerentur ipsi Consules fuisse, quòd alij non fuissent.

746 COMMOVERAT.] *Abitura, te declarato.* 747 CONSVLIS.] *Qui praesidebat comitijs.* 748 IN VERBA.] *Sollennis videlicet iuramenti. Cassiodorus lib.* VIII. *epist.* III. *de hoc facto, vbi* populo Romano Athalaricus rex *scribit:* Ecce Traiani vestri, clarum sæculis, reparamus exemplum. Iurat vobis, per quem iuratis; nec potest ab illo quisquam falli, quo inuocato non licet impunè mentiri. 749 ALIOS.] *A se factos Consules. Nam vetus hoc iuramentum Consulare, & duplex erat. Vnum initio magistratus, de quo hîc, cùm iurabant se leges seruaturos: alterum cùm abirent, iurabantque seruasse. De illo, pauciora testimonia sunt: sed hoc Liuij insigne, lib.* XXXI. C. Valerius Flaccus, quia Flamen Dialis erat, iurare in leges non poterat. magistratum autem plus quinque dies, nisi qui in leges iurasset, non licebat gerere. 750 PRÆIVIT.] *Multo meliùs alij*, præijt: *quod sequentia dicent. Moris enim, vt sollenniter iurarent, alio verba praeunte.* 751 SCIENTER.] *Fortasse*, si sciens. *Nam hæc iuramenti clausula & sanctio ferè erat:* Si sciens fallo, tum Iupiter dijque omnes mihi, meæque domui, irati sunto.

752 IRÆ CONSECR.] *Plautus Amphitruone:* Si fallo, tum te summe Iupiter Quęso, Amphitruoni vt semper iratus sies. *Brissonius lib.* VIII. *De formulis videtor.* 753 PRÆEVNTE NVLLO.] *Hoc ad Principes trahendum, non ad verba iuranda. Captat igitur acumen in verbo. & mirum laudandúmque, quòd nullo Principum exemplo praeeunte, iurasti: & hoc quoque, quòd alio verba praeunte, quasi illo iubente, iurasti.* 754 IN ROSTRIS.] *Ergo & hîc iterum iuratum: sed illud à designato Consule; hoc cùm iam inisset, primo illo & auspicali die.* 755 LEGIBVS.] *Verba enim iurandi erant*, seruaturum leges. 756 PLVS VELIMVS.] *Ambiguè. plus licere videlicet: an, plus te nos amemus. Nam* velle alicui *ἁπλῶς, benè velle & fauere significat Latinis.* 757 QVOD EGO.] *Vegeta magis oratio, si* Quid ego *legas, & interrogando acuas post*, disco? 758 IN LEGEM.] *Palàm*, in leges.

759 OBSERVANTIBVS.] *Senatoribus, & aliquando Consulibus futuris.*

760 INTEREST.] *Nam Principum status & salus iuramento nitebatur, quod quotannis, ipsis Kalendis Ianuarijs, Senatus praestabat. Scripsi de hoc ritu ad* XVI. *Annalium, in verba:* Principio anni, vitare Thraseam sollenne iusiurandum. *Itaque si fides soluitur, labat eorum potestas.* 761 ABITVRVS.] *Huius moris multa exempla, in Cicerone, Dione, Plutarcho. Bona & prouida institutio, religione iusiurandi incipere magistratum, & finire.*

762 PROMITTERES.] *Initio magistratus. suprà.* 763 IN ROSTRA.] *Iurandi caussâ. nam ibi occipiebant magistratum, ibi deponebant: & cum iuramento, vt dixi.* 764 INASCENSVMQVE.] *Mallem*, inaccessumque. 765 PAVCVLIS

CVLIS DIEBVS.] *In Domitianum. de quo Tranquillus:* Omnes Consulatus pænè titulo tenus gessit, nec quemquam vltra Kalendas Maij, plures ad Idus vsq; Ianuarias. *Si ad Idus, ecce* XII. *aut* XIII. *dies.* 766 NON GESTVM.] *Nihil enim publicè fecerant, nulla eius munia obierant.* 767 EDICTVM.] *Quo publicè significabant, se abire eo magistratu, alios sufficere, tales & tales.* 768 PRO CONCIONE.] *Quam more prisco habere solent ad Quirites.*

769 NON transiliui Patres Con. Principis nostri Consulatum: sed eundem in locum contuli, quidquid de iureiurando dicendum erat: neque enim vt in sterili, ieiunaq; materiâ 770 eandem speciem laudis diducere ac spargere, atque identidem tractare debemus. Illuxerat primus Consulatus tui dies, quo tu curiam ingressus, nunc singulos, nunc vniuersos adhortatus es resumere libertatem, capessere quasi communis imperij curas, inuigilare publicis vtilitatibus, & 771 insurgere. 772 Omnes ante te eadem ista dixerunt, nemini tamē ante te creditum est. Erant sub oculis 773 naufragia multorum, quos 774 insidiosâ tranquillitate 775 prouectos, improuisus turbo perculerat. Quod enim tam infidum mare: quàm blanditiæ Principum illorum, quibus tanta leuitas, tanta fraus, vt 776 facilius esset iratos, quàm propitios habere? Te verò, securi & alacres, quò vocas sequimur. iubes esse liberos? erimus. iubes, quæ sentimus, promere in medium? proferemus. Neque enim adhuc ignauiâ quadam & insito torpore cessauimus: terror & metus, & misera illa ex periculis facta prudentia monebat, vt à rep. (erat autem omnino 777 nulla resp.) oculos, aures, animos 778 auerteremus. At nunc tuâ 779 dexterâ tuisque promissis freti & innixi, obsepta diutinâ seruitute ora reseramus, frænatamque tot malis linguam resoluimus. Vis enim tales esse nos, quales iubes: nihilque exhortationibus tuis fucatum, nihil subdolum, denique quod credentem fallere paret, non sine periculo fallentis. neque enim vnquam 780 deceptus est Princeps, nisi qui priùs ipse decepit. Equidem hunc parentis publici sensum, cùm 781 exhortatione eius, tùm pronunciatione ipsâ perspexisse videor. Quæ enim illa grauitas sententiarum, quàm inaffectata veritas verborum, quæ adseueratio in voce, quæ affirmatio in vultu, quanta in oculis, habitu, gestu, toto denique corpore fides? Tenebit ergo semper, quod suaserit: scietque nos, quotiens libertatem quam dedit experiemur,

ſibi parêre. nec verendum eſt ne incautos putet, ſi fidelitate temporum conſtanter vtamur, quos meminit ſub malo Principe aliter vixiſſe.

[769] NON TRANSILIVI.] *Oratoriè ſe reuocat. quia enim de iuramento dixerat, quod abeuntes præſtant: quid ergo? iam abiuit? iam de fine, nihil de ipſo Conſulatu dicis? Dicam, inquit: ſed in vnum locum contuli, quod de iuramento dicendum erat.* [770] EANDEM SPECIEM.] *Vt iuriſiurandi.* [771] INSVRGERE.] *Animis iterum erectis, quos ſeruitus depreſſerat.* [772] OMNES.] *Nero etiam, de quo Tacitus initio* XIII. *Annalium.* [773] NAVFRAGIA.] *Opum & vitæ.* [774] INSIDIOSA.] *Blandis fallacibusq́ Principum dictis.*

[775] PROVECTOS.] *Longius in remp. liberiusq́ ſe immittentes.* [776] FACILIVS.] *Friget ſententia: animabitur, ſi legas,* felicius. *Inopinatum dictum. nam omnes amant volentes habere Principes: at iſtorum ea fraus vel leuitas, vt iuuaret affligere ſubitò amicos aut propinquos. Spectant in Domitianum, de cuius* callidâ inopinataque ſæuitiâ (*ita loquitur*) *Suetonium, ſodes, cap.* XI. *vide, & hæc cape. Vniuersè autem etiam verum eſt*, πόῤῥω Διός τε ϗ κεραυνοῦ: Procul à Ioue & fulmine. [777] NVLLA RESPVBLICA.] *Sed vnius res priuata.* [778] AVERTEREMVS.] *In quâ nihil honeſtè, nihil liberè, fas eſſet dicere, aut facere.* [779] DEXTERA.] *Quam fidei teſſeram dediſti.* [780] DECEPTVS EST.] *A nobis. neque alios repperit, niſi cùm alium ipſe ſe geſſit.*

[781] EXHORTATIONE.] *Putarem,* ex oratione.

NVNCVPARE [782] vota & pro æternitate imperij & pro ſalute [783] ciuium, imò pro ſalute [784] Principum, ac propter illos pro æternitate imperij ſolebamus. Hæc pro imperio noſtro, in quæ ſint verba ſuſcepta, operæpretium eſt adnotare. [785] SI BENE REMP. ET EX VTILITATE OMNIVM REXERIS. Digna vota, quæ ſemper ſuſcipiantur, ſemperque ſoluantur. Egit cum dijs, ipſo te auctore Cæſar, [786] reſp. vt te ſoſpitem incolumemque præſtarent, ſi tu ceteros præſtitiſſes: ſi contrà, illi quoque à cuſtodiâ tui corporis oculos dimouerent, teque relinquerent votis, quæ [787] non palàm ſuſciperentur. Alij ſe [788] ſuperſtites reip. optabant, faciebantque: tibi ſalus tua inuiſa eſt, ſi non ſit cum reip. ſalute coniuncta. nihil pro te pateris optari, niſi expediat optantibus: omnibusque annis [789] in conſilium de te deos mittis, exigisque vt ſententiam ſuam mutent, ſi talis eſſe deſieris, [790] qualis electus es. Sed [791] ingenti conſcientiâ Cæſar [792] paciſceris cum dijs, vt te ſi mereberis ſeruent: cùm ſcias, an merearis, neminem magis, quàm deos ſcire. Nónne vobis P. C. hæc diebus ac noctibus agitare ſecum videtur? Ego quidem in me, ſi

omnium

omnium vtilitas ita poſceret, etiam [793] Præfecti manum armaui: ſed ne deorum quidem aut iram, aut negligentiam, deprecor. quæſo imò & obteſtor, ne vnquam pro me vota reſp. [794] inuita ſuſcipiat; aut ſi ſuſceperit, inuita [795] ne debeat. Capis ergo Cæſar ſalutis tuæ glorioſiſſimum fructum, ex conſenſu deorum. nam cùm excipias, vt ita demùm te dei ſeruent, SI BENE REMP. ET EX VTILITATE OMNIVM REXERIS: certus es te benè remp. gerere, cùm ſeruent. Itaque ſecurus tibi, & lætus [796] dies erit, qui Principes alios curâ & metu diſtinebat: cùm ſuſpenſi & attoniti, parumque confiſi patientiâ noſtrâ, [797] hinc atque inde publicæ ſeruitutis [798] nuncios exſpectarent; ac ſi fortè aliquos flumina, niues, venti præpediſſent, ſtatim hoc illud eſſe credebant, quod merebantur. nec erat diſcrimen vllum pauoris: propterea quòd cùm à malo Principe tanquam ſucceſſor timeatur, quiſquis eſt dignior, cùm ſit nemo non dignior, omnes timentur. Tuam ſecuritatem non mora nunciorum, non litterarum tarditas differt. ſcis tibi vbique iurari: cùm ipſe [799] iuraueris omnibus. Nemo hoc [800] ſibi non præſtat. amamus quidem te, in quantum mereris: iſtud tamen non tui facimus amore, ſed noſtri. nec vnquã illuceſcat dies, quo pro te nuncupet vota, [801] non vtilitas noſtra, ſed fides, Cæſar. Turpis tutela Principis, [802] cui poteſt imputari. Queri libet, quòd in [803] ſecreta noſtra non inquirant Principes, niſi [804] quos odimus. Nam ſi eadem cura bonis & malis eſſet; quam [805] vbique admirationem tui, quod gaudium exſultationemq; deprehenderes? quos omnium cum coniugibus ac liberis, quos etiam cum domeſticis [806] aris fociſque [807] ſermones? ſcires [808] molliſſimis iſtis auribus parci. & alioquin cùm ſint odium amorque contraria, hoc perquam ſimile habent, [809] quòd ibi [810] intemperantiùs amamus bonos Principes, vbi liberaliùs malos odimus.

[782] VOTA.] *Quæ tertio Nonas Ianuarias publicè ſuſcipi moris erat, feſtâ omnium lætitiâ. De ÿs ſcripſi, nec repeto,* XVI. *Annalium Taciti.* [783] CIVIVM.] *Ait aliquis ineptam hanc lectionem eſſe, & fidenter reſcribendum* Principum. *At mihi non probat. & puto Plinium dicere antiqui inſtituti fuiſſe, vt vota pro imperio & ciuibus ſuſciperentur; at nunc pro ſalute Principum. Res ſanè ita fuit. & olim Conſules Vota nuncupabant. vt Liuius* XXII. *de Varrone:* Capitolium, & ſollennem votorum nuncupationem, fugiſſe: *quid autem niſi pro rep. & imperio* S. P. Q. R.? [784] PRINCIPVM.]

 Corrigit

Corrigit dictum, quia illi priores de suâ salute satagebant, securi publicæ. Et alioqui verba ipsa erant de Principe. Tacitus IIII. Annalium: Pontifices, eorumque exemplo ceteri sacerdotes, cùm pro incolumitate Principis vota susciperent. *Paullus Iurisconsultus:* Post Kalendas Ianuarias, die tertio, pro salute Principis vota suscipiuntur. *Plinius, in epistolâ ad Traianum:* Sollennia vota pro incolumitate tuâ, quâ publica salus continetur, & suscepimus Domine, & pariter soluimus: precati Deos, vt velint ea semper solui, semperque signari. 785 SI BENE.] *Clausula est, Traiani iussu addita, vt ex Plinio apparet: clausula, ô Deus, egregia, & magno ac salubri illo Principe digna.* 786 RESPVBLICA.] *Quæ vota illa suscipit.* 787 NON PALAM.] *Id est, malis noxijsq; votis. Nam in tyrannos tacitæ passim exsecrationes, mortem & exitium precantium.* 788 SVPERSTITES.] *Cùm perditum eam irent & euersum.* 789 IN CONSILIVM.] *A iudicibus sumptum. qui in consilium à Prætore mittebantur, caussâ cognitâ, sententias laturi.* 790 QVALIS ELECTVS.] *Bonus, vtilisq;.* 791 INGENTI.] *Egregijs consilijs factísque subnixâ.* 792 PACISCERIS.] *Sub pacto & conditione seruari petis, Si merearis.* 793 PRAEFECTI.] *Factum insigne & immortale tangit: & miror ab Oratore, qui minora diducit, tangi tantùm. Dio, Zonaras, Suidas, Victor ita referunt.* Cùm Præfecto Prætorij gladium traderet, quo accingi eum moris est, strinxit, & nudatum tenens, ait, Cape istum, & si rectè imperauero, pro me; sin aliter, contra me vtere. *Hic campus, in quo exsultares Plini. decebátne tam auream vocem & sensum, tam arido & propero stilo stringi tantùm?* 794 INVITA.] *Si malè me in eam gessero.* 795 NE DEBEAT.] *Si vel me mutem, cùm iam susceperit.* 796 DIES ERIT.] *Placet quod in veteri,* exit. 797 HINC ATQVE INDE.] *Nam in omnibus prouincijs & iurabatur Principi, & vota item fiebant.* 798 NVNCIOS.] *Quos Præsides aut Proconsules illicò mittebant, significantes iurasse, vouisse. In Plinij epistolis ad Traianum, tales istæ nunciatoriæ leguntur. Vide.*

799 IVRAVERIS.] *Vel in Consulatu, vel in istâ deorum obtestatione.* 800 SIBI PRÆSTAT.] *Suâ caussâ facit, non tuâ.* 801 NON VTILITAS.] *Sensus. nunquam sit ille dies, vt vota nostra nuncupemus, solâ fide inducti, quam Principibus debemus; sed magis vtilitate propriâ suasi, quam à te capimus. & ideò diuturnum æternúmque, si possit, esse te velimus.* 802 CVI POTEST.] Cui, *nempe Principi. hoc argutè dicit: Turpis est defensio, aut nuncupatio pro salute eius Principis, cui hanc possis imputare. id est, quam ei ꝰ caussâ suscipias, & quam velut beneficium inscribas. At illa tutela pulchra & gloriosa, quam suâ caussâ subditi suscipiunt.* 803 SECRETA.] *Sermones occultos, aut sensus.*

804 QVOS ODIMVS.] *Nisi mali. nam hi, consciẽtiâ suggerente, sciunt malos de se sermones esse. Quid boni? bonos, eâdem teste.* 805 VBIQVE ADMIR.] *Domi, in foro, circulis, conuiuijs. O optabiles fidasq; istas priuatas, super publicas omnes laudationes! Ac Senecam de his affectibus audiamus:* Quid pulchrius est, quàm viuere optantibus cunctis, & vota non sub custode nuncupantibus? si paullùm valetudo titubauit, non spem hominum excitari, sed metum? nihil esse cuiquam tam pretiosum; quod non pro salute

præsidis

præsidis sui commutatum velit? omne quod illi euenit, sibi quoque euenire deputet? [806] ARIS FOCISQVE.] *Apud Lares siue Deos Penates.*
[807] SERMONES.] *Laudes gratesq; de te dicentiũ, vota pro te concipientium.*
[808] MOLLISSIMIS.] *Verecundissimis.* [809] QVOD IBI.] *Domi & in secreto.* [810] INTEMPERANTIVS.] *Vtrumque ibi liberè & effusè, & amor, & odium se prodit atque erumpit.*

CEPISTI tamen & affectus nostri, & iudicij, experimentum, quantum maximum præsens capere potuisti, illo [811] die, quo [812] sollicitudini [813] pudorique candidatorum ita consuluisti, ne vllius gaudium alterius tristitia turbaret. alij cum [814] lætitiâ, alij [815] cum spe recesserunt: multis gratulandum, nemo consolandus fuit. Nec ideò segniùs iuuenes nostros exhortatus es, [816] Consulatum circumirent, Senatui supplicarent: atque ita à Principe sperarent honores, si à Senatu [817] petissent. Quo quidem in loco, si quibus opus exemplo, adiecisti, vt te imitarentur. Arduum, Cæsar, exemplum, & quod imitari non magis quisquam candidatorum, quàm Principum possit. Quis enim vel [818] vno die reuerētior Senatus candidatus, quàm tu cùm omni vitâ, tum illo ipso tempore, quo [819] iudicas de candidatis? An aliud à te, quàm Senatus reuerentia, obtinuit, vt iuuenibus clarissimæ [820] gentis, debitum generi honorem, sed [821] antequàm deberetur, offerres? Tandem ergo nobilitas non obscuratur, sed illustratur à Principe: tandem illos ingentium virorum nepotes, illos [822] posteros libertatis, nec [823] terret Cæsar nec pauet. quinimò [824] festinatis honoribus amplificat atque auget, & maioribus suis [825] reddit. siquid vsquam stirpis antiquæ, siquid residuæ claritatis: hoc amplexatur & refouet, & in vsum reip. promit. Sunt in [826] honore hominum, & in honore famæ, magna nomina, ex tenebris obliuionis, indulgentiâ [827] Cæsaris: cuius est, vt nobiles & conseruet, & [828] efficiat.

[811] DIE QVO.] *Ambigo leuiter, an non hîc defectio aliqua; & perierint quæ de affectus notis. Etsi posteà tamen aliquid, sed post hæc tardè.* [812] SOLICITVDINI.] *Dum fit designatio, & dum pendent.* [813] PVDORIQVE.] *Post repulsam.* [814] LÆTITIA.] *Quod designati.* [815] CVM SPE.] *Quod designandi.* [816] CONSVLATVM.] *Ineptè: cum veteri libro,* Senatum, *lego.* [817] PETISSENT.] *Vt is commendaret.* [818] VNO DIE.] *Quo ambit quisque & humiliter petit.* [819] IVDICAS.] *Designas, & eligis, quia nēpe sententijs nostris tuā aptas.* [820] GENTIS.] *Magis velim cū libris alijs,* clarissimè genitis.

genitis. [821] ANTEQVAM.] *Non ad annales leges aut ætatem refero, sed quòd in honorem solùm nobilitatis eos crearet. Generi eorum hoc das, inquit, & quia tali stirpe nati, quæ meruit; etsi nondum ipsi.* [822] POSTEROS LIBERT.] *Reliquam illam prolem aui liberi, & illorum qui in libertate magni fuerunt: è Caßijs, Iunijs, Fabijs natos.* [823] TERRET.] *Nam vt ille ait, iam* olim monstrum est in nobilitate senectus. [824] FESTINATIS.] *Etiam ante ætatem, aut certè maturitatem & merita.* [825] REDDIT.] *Dignos ijs facit, titulis & imaginibus suis æquat.* [826] HONORE.] *Ego velim legere,* in ore famæ. *Sallustius:* In ore agens gentibus, populo, ciuitati. *Pluscula ego ad III. Histor. Taciti, verbis:* Non in ore vulgi agere. [827] CÆSARIS.] *Satis fractè hoc dicitur: videatúrque vox deesse,* extracta, *aut similis.* [828] EFFICIAT.] *Iure annulorum dato, ingenuos facit; cumulatis honoribus, nobiles.*

PRAEFVERAT prouinciæ Quæstor vnus ex [829] candidatis: [830] in quem ea ciuitas amplissima, redditus egregiâ constitutione fundauerat. hoc Senatui allegandum putasti. Cur enim te Principe, qui generis tui claritatem virtute superasti, deterior esset conditio eorum, qui posteros habere nobiles [831] mererentur, quàm eorum qui parentes habuissent? O te dignum, qui de magistratibus nostris semper hæc nuncies: nec pœnis malorum, sed bonorum præmijs, bonos facias! Accensa est iuuentus, erexitque animos ad æmulandum, quod laudari videbat: nec fuit quisquam, quem non hæc cogitatio subiret, cùm sciret quidquid à quoque in prouincijs bene fieret, omnia te scire. Vtile est, Cęsar, & salutare Præsidibus prouinciarum, hanc habere fiduciam: paratum esse sanctitati, industriæ suæ, maximum præmium, iudicium Principis, [832] suffragium Principis. Adhuc autem quamlibet sincera rectaque ingenia, & si non detorquebat, hebetabat tamen misera, sed vera reputatio: [833] Vides enim, siquid benè fecero nesciet Cæsar; aut si scierit, testimonium non reddet. Ita eadem illa seu negligentia, seu malignitas Principum, cùm malè consultis impunitatem, rectè factis nullum præmium polliceretur: nec illos à crimine, & hos deterrebat à laude. At nunc, si benè aliquis prouinciam rexerit, huic quæsita virtute dignitas offertur. patet enim omnibus honoris & gloriæ campus. ex hoc quisque, quod cupit, petat; & assecutus, [834] sibi debeat. Prouincijs quoque in posterum, & iniuriarum metum, & accusandi necessitatem, remisisti. Nam si [835] profuerint quibus gratias egerint, de nullo queri cogentur. [836] & alioquin nihil magis prodest candi-

candidato, ad sequentes honores, quàm peractus optimè magistratus. Magistratus magistratu, honore honor petitur. Volo ego qui prouinciam rexerit, non tantùm [837] codicillos amicorum, nec [838] vrbanâ coniuratione eblanditas preces: sed decreta coloniarum, decreta ciuitatum alleget. [839] Næ suffragijs [840] consularium virorum, vrbes, populi, gentes inseruntur. efficacissimum pro candidato genus est rogandi, gratias agere.

[829] CANDIDATIS.] *Præturæ, an Consulatus.* [830] IN QVEM EA.] *Alius videbit. me hîc luscitiosum confiteor, aut cæcum. Legerem:* inque eâ ciuitatis amplissimæ. *Præfuerat prouinciæ, & in eâ reditus ac vectigalia amplissimæ vnius ciuitatis, pulchrè & prudenter fundauerat.* [831] MERERENTVR.] *Virtute propriâ.* [832] SVFFRAGIVM.] *Ad honores.* [833] VIDES ENIM.] *Ethopœia, quam vocant.* [834] SIBI DEBEAT.] *Suæ industriæ & virtuti, quam Princeps honoribus remuneratur.* [835] PROFVERINT.] *Si prouinciarum iudicia bona & honesta, honori vsuíque fuerint apud Cæsarem: nullæ querelæ exspectandæ à prouincialibus. quia quisque placere ijs studebit, & demereri hæc eadem benè agendo: vt Cæsarem amicum habeat, & per eum honores.*

[836] ET ALIOQVIN.] *Iterùm cæcutio, neque hæc inter se vincta. Lego omnia:* & liquebit nihil magis prodesse candidato ad sequentes honores, quàm peractos. Optimè magistratus magistratu, honore honor petitur. *Sententiam dedi, fortasse & verba. Scient omnes, inquit, ad futuros honores, priores prodesse: & si ij benè gesti in vrbe aut in prouincijs, gradum ad alios esse.* [837] CODICILLOS.] *Priuatas laudatiunculas. qualis illa Martialis, ad hunc Traianum, lib.* XII.

Palma regit nostros, mitissime Cæsar, Iberos,
 Et placido fruitur pax peregrina iugo.
Ergo agimus læti tanto pro munere grates,
 Misisti mores in loca nostra tuos.

[838] VRBANA CONIVRATIONE.] *Paucorum aliquot ciuium. Quâ in re peccatum sæpe, Thraseas apud Tacitum.* XV. *Annalium queritur: & censet,* vt laus falsa, ac precibus expressa, proinde cohibeatur, quàm malitia, quàm crudelitas. *Et decretum mox interpositum:* Nequis ad concilium sociorum referret, agendas apud Senatum Proprætoribus Proueconsulibus grates, neu quis eâ legatione fungeretur. *Et fraudes vetari, bonum est: recta illa iudicia sperni aut supprimi, non bonum.* [839] NÆ SVFFRAG.] *Assentior Liuineio,* vt suffragijs: *& statim,* inserantur. *Etsi poßit etiam legi:* Benè suffragijs. [840] CONSVLARIVM.] *Qui in Senatu nominant, ac commendant candidatos. Tamen dubito, an non è notis error, veriúsque:* Clarissimorum virorum, *de toto Senatu. Nec enim soli* Consulares *suffragia dabant.*

IAM quo adſenſu Senatus, quo gaudio exceptum eſt, cùm candidatis, vt quemque [841] nominaueras, [842] oſculo occurreres? [843] deuexus quidem in planum, & quaſi vnus ex gratulantibus. Te mirer magis, an improbem illos, qui effecerunt, vt iſtud magnum videretur? cùm velut affixi curulibus ſuis, [844] manum tantùm, & hanc cunctanter & pigrè, & [845] imputantibus ſimiles, promerent. Contigit ergo oculis noſtris inſolita facies, Princeps & candidatus [846] æquales & ſimul ſtantes: intuerique parem accipientibus honorem, qui dabat. Quod factum tuum à cuncto Senatu, quàm verâ acclamatione, celebratum eſt? [847] TANTO MAIOR, TANTO AVGVSTIOR. Nam cui nihil ad augendum faſtigium ſupereſt, hic vno modo creſcere poteſt ſi ſe ipſe ſubmittat, ſecurus magnitudinis ſuæ. Neque enim ab vllo periculo fortuna Principum longiùs abeſt, quàm ab humilitatis. Mihi quidem non tam humanitas tua, quàm [848] intentio eius admirabilis videbatur. quippe cùm [849] orationi oculos, [850] vocem, manum commodares: vt ſi [851] alij eadem iſta mandaſſes, omnes comitatis numeros obibas. atque etiam, cùm [852] ſuffragatorum nomina, honore quo ſolent, exciperentur: tu quoque inter excipientes eras, & ex ore Principis ille ſenatorius aſſenſus audiebatur. quodque apud Principem perhibere teſtimonium merentibus gaudebamus, perhibebatur à Principe. Faciebas ergo, cùm diceres, [853] OPTIMOS: nec [854] ipſorum modo vita à te, ſed [855] iudicium Senatus comprobabatur: [856] ornarique ſe, non illos magis quos laudabas, lætabatur.

[841] NOMINAVERAS.] *Deſignaueras palàm.* [842] OSCVLO.] *Vt ſolet in gratulatione, & fauſtâ precatione.* [843] DEVEXVS.] *Inclinans, & penè deſcendens è tuo tribunali. Seneca De Tranquillitate:* Tutiores erunt, ſuperbiam detrahendo, & fortunam ſuam in planum deferendo. [844] MANVM.] *Superbiæ, vt antè monui: & vide II. Electorum, cap. proprio* De oſculis. [845] IMPVTANTIBVS.] *Quaſi beneficium darent eoipſo, quòd liceret contingere.* [846] AEQVALES.] *Hoc mihi placeat, & eſt pro ſenſu. At libri tamen plerique,* equitis, *vel* equitus ſimul, *habēt: vt omnino cenſeam fuiſſe,* & candidatus eius, ſimul ſtantes. *Erant enim* candidati Cæſaris, *& ita in lapidibus nominantur: quos is produceret & commendaret. Nam de* cādidato equitis, *id eſt, equeſtris ordinis (quod quidam ſuggerunt) alienum, & ineptum eſt.*
[847] TANTO MAIOR.] *In adhortatione & comprobatione formula. Sic in Senecâ,* Multoq; audire mauult Tanto melior, quàm, Tanto felicior: *& alibi in eodem.* [848] INTENTIO.] *Expreſſio, cum veritate & acrimoniâ.*

[849] ORA

[849] ORATIONI.] *Quâ gratulabaris honorem candidatis.* [850] VOCEM, MANVM. *Seneca, epist.* VIII. In Senatu candidato vocem & manum commodare. [851] ALII EADEM.] *Priuato, qui tibi obsequeretur. Sed puto rectiùs lectum iri*, vt si alius eadem ista mandasset. *Tu, inquit, omnia ita comiter & benignè faciebas; tanquam si non à te hoc beneficium, sed ab alio acceptum gratulareris. Nemo enim nimis gaudet aut exsultat in eo, quod ipse confert.* [852] SVFFRAGATORVM.] *Hoc intellegi potest ex epistolâ* XX. *lib.* III. *eiusdem Plinij, vbi rationem hanc comitialem ita explicat:* Citato nomine candidati, silentium summum. dicebat ipse pro se, vitam suam explicabat, testes & laudatores dabat. Addebat quosdam ex suffragatoribus. illi grauiter & paucis loquebantur. Plus hoc quàm preces proderat. *Itaque Suffragatores prodibant, & loquebantur: apparetq́, cum plausu & fauore (vt tunc mores ad leuitatem vel adulationem inclinabant) exceptos. Apparet, inquam, vt hæc est lectio. quam mihi immutare tamen suadeat animus, ac scribere:* cùm suffragatores nomina, honore quo solent, exciperent, tu quoque. *Ipsi dico Suffragatores nomina excipiebant: quorum? nempe candidatorum, qui nomine & ordine (ex verbis iam Plinij) citabantur. Princeps igitur ipse, mirâ comitate, quasi inter suffragantes laudantesq́ erat.* [853] OPTIMOS.] *Notetur ritus, adhuc inobseruatus. Candidati*, boni vel optimi *acclamabantur, ad nomen. Senecæ hinc lux, epist.* III. Itaque verbo illo quasi publico vsus es, & sic amicum dixisti, quomodo omnes candidatos viros bonos dicimus. [854] IPSORVM.] *Candidatorum. Itaque ex his palàm est, superiora, vti dixi, legenda.* [855] IVDICIVM.] *Quia Senatus tales elegerat.* [856] ORNARIQVE SE.] *Ipsum Senatum, cui sic credebas.*

NAM quòd precatus es, vt illa ipsa [857] ordinatio comitiorum BENE AC FELICITER EVENIRET NOBIS, REIP. [858] Nónne tibi tale est, vt nos hunc ordinem votorum conuertere debeamus? deos denique obsecrare, vt omnia quæ facis, quæque facies, prosperè cedant tibi, reip. nobis? vel si breuiùs sit optandum, vt [859] vni tibi? in quo & resp. & nos sumus. [860] Fuit tempus, ac nimium diu fuit, quo [861] alia aduersa, alia secunda, Principi & nobis. nunc cõmunia tibi nobiscum tam læta, quàm tristia: nec magis sine te nos esse felices, quàm tu sine nobis potes. An si posses, in fine [862] votorũ adiecisses, VT ITA PRECIBVS TVIS DII ANNVERENT, SI IVDICIVM NOSTRVM MERERI PERSEVERASSES? Adeò nihil tibi amore ciuiũ antiquius; vt antè à nobis, deinde à dijs; atq; ita ab illis amari velis, si à nobis ameris. Et sanè priorũ Principum [863] exitus docuit, ne à dijs quidẽ amari, nisi quos homines ament. arduum erat, has precationes tuas laudibus adæquare: adęquauimus tamen. Qui amoris ardor, qui

ſtimuli, quæ faces illas nobis exclamationes ſubiecerunt? Non noſtri, Cæſar, ingenij, ſed tuæ virtutis tuorumque meritorum voces fuerunt: quas nulla vnquam adulatio inuenit, nullus cuiuſquam terror expreſſit. Quem ſic timuimus, vt hæc fingeremus? quem ſic amauimus, vt hæc fateremur?[864] Noſti neceſſitatem ſeruitutis. quando ſimile aliquid audiſti, & quando dixiſti? Multa quidem excogitat[865] metus, ſed quæ appareant quæſita ab inuitis. aliud ſollicitudinis, aliud ſecuritatis ingenium eſt; alia triſtium inuentio, alia gaudentium: neutrum[866] ſimulationes expreſſerint. habent ſua verba miſeri, ſua verba felices: vtque iam maximè eadem ab vtriſque dicantur,[867] aliter dicuntur.

[857] ORDINATIO.] *Sollennis & vetus illa precatio, quam vſurpabat is qui comitijs præerat & moderabatur. Cicero, pro Murenâ:* Quæ precatus ſum à dijs immortalibus, more inſtitutoque maiorum, illo die quo L. Murenam conſulem renunciaui, vt ea res mihi, magiſtratuique meo, populo plebique Romanæ benè atque feliciter eueniret. *Et appellat mox* Sollennem comitiorum precationem. *Ordinatio hîc igitur, diſpoſitio & creatio magiſtratuum in hunc annum.* [858] NONNE TIBI.] *Planiſſimè tranſpoſitâ voce legendum:* tibi, nónne tale. *Nam hæc formula erat*, Senatui, reip. mihi. *Seſeipſos in eâ comprecatione ſemper includebant: vt in Ciceronis illis verbis, & alibi. Occurrit hoc Ennij:*

——— ea vt mî,
Reiique & fidei, regno, vobiſque Quirites
Se fortunatim, feliciter, ac benè vortant.

[859] VNI TIBI.] *Infrà:* Simplex, cunctaque iſta complexum, vnum omnium votum eſt, Salus Principis. *Adde Meſſallæ verba, in Suetonij Aug. cap.* LVIII. [860] FVIT TEMPVS.] *Sub malis Principibus.* [861] ALIA ADVERSA.] *Diſſidebant enim. & Princeps Senatum minui vel perire, ipſi Principem optabant.* [862] VOTORVM.] *Publicorum, de quibus ſuprà? an quæ ipſe Traianus in Senatu nunc concepit?* [863] EXITVS.] *Violentus, aut fœdus.*

[864] NOSTI.] *Nam & ipſe paullo antè inter ſeruientes.* [865] METVS.] *Dogma pulcherrimum eſt in Plutarchi Demetrio*, Non fidendum honoribus iſtis, qui decernuntur ſic vulgò; *Τὰ γὰρ αὐτὰ, inquit, καὶ δεδιότες ψηφίζονται, καὶ φιλοῦντες:* eadem enim & timentes decernunt, & amantes. At vnum argumentum eſſe veræ beniuolentiæ, ſi ij quibus dantur, conſcij ſibi ſint, factis & virtute meruiſſe. [866] SIMVLATIONES.] *Tibullus:*

— difficile eſt imitari gaudia falſa,
Difficile eſt triſti fingere mente iocum.

Nazarius: Fingit quidem timor gaudium, ſed ita intimos mentis affectus proditor vultus enunciat, vt in ſpeculo frontiũ imago exſtet animorum.
[867] ALITER DICVNTVR.] *Aliâ aſſeueratione, intentione, & vultu.*

TESTIS

TESTIS ipſe es, quæ in omnium ore lætitia. [868] non amictus cuiquam, non habitus [869] quem modò extulerat. inde reſultantia vocibus [870] tecta: nihilque [871] tantis clamoribus ſatis clauſum. Quis tunc non è veſtigio ſuo exiluit? quis exiluiſſe ſenſit? Multa fecimus ſponte, plura [872] inſtinctu quodam & imperio. nam gaudio quoque cogendi vis ineſt. Num ergo modum ei tua ſaltem modeſtia impoſuit? nam quanto magis à te reprimebatur, exarſimus. non contumaciâ Cæſar: ſed vt in [873] tuâ poteſtate eſt, an gaudeamus; ita inquantum, [874] nec in noſtrâ. Comprobaſti & ipſe acclamationum noſtrarum fidem, lacrymarum tuarum [875] veritate. Vidimus humeſcentes oculos tuos, [876] demiſſumque gaudio vultum, tantumque ſanguinis in ore, quantum in animo pudoris. Atque hoc magis incenſi ſumus, vt precaremur, nequando tibi non eadem cauſſa lacrymarum, [877] vtque nunquam frontem tuam abſtergeres. [878] Hoc ipſum has ſedes nos, quaſi reſponſuras, interrogemus, [879] viderintne vnquam Principis lacrymas? at Senatus ſæpe viderunt. Oneraſti futuros Principes, ſed & [880] poſteros noſtros. nam & hi à Principibus ſuis exigent, vt eadem audire mereantur: & illi quòd non audiant, indignabuntur. Nihil magis poſſum propriè dicere, quàm quod dictum eſt à cuncto Senatu: O TE FELICEM! quod cùm diceremus, non opes tuas, ſed animum mirabamur. Eſt enim demum vera felicitas, felicitate [881] dignum videri. Sed cùm multa illo die dicta ſunt ſapienter & grauiter, tum vel in primis, [882] CREDE NOBIS, [883] CREDE TIBI. Magnâ hoc fiduciâ noſtri, maiore tamẽ tui diximus. alius enim fortaſſe alium: [884] ipſum ſe nemo deceperit. Introſpiciat modò vitam, ſeque quid mereatur interroget. Proinde [885] dabat vocibus noſtris fidem apud optimum Principem, quod apud malos detrahebat. quamuis enim faceremus, quæ amantes ſolent: illi tamen non amari ſe, credebant ſibi. Super hæc precati ſumus, vt SIC TE AMARENT DII, QVEMADMODVM TV NOS. quis hoc aut de ſe, [886] aut Principi diceret mediocriter amanti? Pro nobis ipſis quidem hæc fuit ſumma votorum: vt nos ſic amarent dij, quomodo tu. Eſt'ne verum quod inter iſta clamauimus, O NOS FELICES! Quid enim felicius nobis, quibus non iam illud optandum eſt vt nos diligat Princeps: ſed

dij, quemadmodum Princeps? Ciuitas religionibus dedita, semperque deorum indulgentiam [887] piè merita, nihil felicitati suæ putat astrui posse, nisi vt dij Cæsarem imitentur.

[868] NON AMICTVS.] *Mamertinus, Iuliani laudatione:* Nimiæ lætitiæ decoris sunt & grauitatis immemores. Illa iactatio togarum, illa exsultatio corporum, nescientibus pænè hominibus excitabatur. [869] QVEM MODO.] *Fortè*, quem domo. [870] TECTA.] *Curiæ.* [871] TANTIS CLAMORIBVS.] *Pone sexcentos vnà clamantes: & adde Actuarios, & Laticlauios, quibus ius veniendi in Senatum.* [872] INSTINCTV QVODAM.] *Nam animus in gaudio emicans & subsultans, corpus ignarum & pænè inuitum eò ducit.* [873] TVA POTESTATE.] *Qui materiem dare potes, non potes.*

[874] NEC IN NOSTRA.] *Quia à vi gaudij auferimur, vt à subito torrente.* [875] VERITATE.] *Non enim fictæ illæ, aut expressæ. Quid si tamen,* vbertate? [876] DEMISSVMQVE GAVDIO.] *Si sic legas, ad pudorem mistum gaudio referẽdus hic gestus. nam ille in laude, quæ titillat & suauiter afficit, vultum tamen submittit. At si de gaudio solo, legerem* remissumque. *id esset, hilarem & diffusum gaudio vultum. cuius proprium scilicet* dilatare, *vnde &* lætitia: *sicut contrahere, & angustare doloris, vnde* angor. [877] VTQVE NVNQVAM.] *Hæc clausula inter mutilas aut corruptas. nam meliores libri illud,* abstergeres, *mox non habent: nec verò eò facit. Quid enim* abstergeat? *lacrymas? eæ in genas delabuntur, non in frontem ascendunt. Pudorẽ, inquies. non solet abstergeri, nec potest: velari in eo frons aut vultus solet, nec aliter.*

[878] HOC IPSVM.] *Pariter corruptum. tentabam,* hoc templum. *Sed explicet etiam aliquis:* Hoc ipsum *nos rogemus has sedes: quid* hoc ipsum? *nempe quod dico de lacrymis.* [879] VIDERINTNE VNQVAM.] *Ita, & quidem Augusti ipsius, in caussâ simili, cùm Pater patriæ dictus. Vide Suetoniũ, cap.* LVIII.

[880] POSTEROS NOSTROS.] *Senatores, qui post nos erunt.* [881] DIGNVM VIDERI.] *Id est, non est felix, qui in magnâ fortunâ est, sed qui habetur & est (ob virtutes) eâ dignus.* [882] CREDE NOBIS.] *Seriò te laudantibus.* [883] CREDE TIBI.] *Cui animus dicit, laude dignum esse.* [884] IPSVM SE NEMO.] *Nam simulata virtus alteri imponit, non autem simulanti.* [885] DABAT VOCIBVS.] *Quid dabat? nempe, conscientia ipsius Principis, meriti & non meriti testis.* [886] AVT PRINCIPI.] *Malim,* Principe, *& mox,* amante. [887] PIE MERITA.] *Suspicio, an non* pietate *fuerit: deprauatum compendio scripturæ. Cicero:* Deorum numine tantum hoc imperium & natum est, & auctum, & retentum. *addit, omnes gentes* pietate & religione superatas.

SED quid singula consector & colligo? quasi verò aut oratione complecti, aut memoriâ consequi possim, quæ vos P.C. ne qua interciperet obliuio, & in [888] publica acta mittenda, & incidenda in ære censuistis. [889] Antè, orationes Principum tantùm, eiusmodi genere monumentorum mandari æternitati solebant:

lebant: acclamationes quidem noſtræ parietibus curiæ claudebantur. Erant enim, quibus nec Senatus gloriari, nec Princeps poſſent. Has verò, & [890] in vulgus exire, & [891] poſteris prodi, cùm ex vtilitate, tum ex dignitate publicâ fuit. Primùm, vt orbis terrarum pietatis noſtræ adhiberetur teſtis & conſcius. deinde, vt manifeſtum eſſet, audere nos de bonis malisque Principibus, non tantùm [892] poſt ipſos, iudicare. poſtremò, vt experimento cognoſceretur & antè [893] nos gratos, ſed miſeros fuiſſe: quibus eſſe nos gratos, probare anteà non licuit. At quâ contentione, quo niſu, quibus clamoribus expoſtulatum eſt: ne affectus noſtros, ne tua merita [894] ſupprimeres: denique vt in poſterum exemplo prouideres? Diſcant & Principes acclamationes veras falſasque diſcernere: habeantque muneris tui, quòd iam decipi non poterunt. Non inſtruendum illis iter ad bonam famam: ſed non deſerendum. non ſubmouenda adulatio: ſed non reducenda eſt. certum eſt & quæ facere, & quæ debeant audire, ſi faciant. Quid nunc ego ſuper ea, quæ ſum cum toto Senatu precatus, pro Senatu precer? niſi vt hæreat animo tuo gaudium, quod tunc [895] oculis protuliſti. Ames illum diem, & tamen [896] vincas. noua merearis, noua audias: eadem enim dici, niſi ob eadem facta, non poſſunt.

[888] PVBLICA ACTA.] *Quid? nónne igitur omnia Senatus decreta, aut ſeria magis dicta,* in Acta *mittebantur? certè. & erant huic rei* Actuarij, *&* * Acta Senatus *in Tacito alijsq; crebrò leguntur. Sed nota, quòd ait* Publica acta: *ea autem ſunt* Populi, *quæ alio nomine* Vrbana. *Nempe decretum, vt vulgus quoque ea ſciret, & in publicis illis Actis ſcripta legerentur, præter morem.* * *Vide me in V. Ann. Taciti.*

[889] ANTE ORATIONES.] *Imò eæ non in æs tantùm, ſed aurum argentumq; inciſæ, & lectione publicâ repetitæ. Vide me, ſi lubet, ſuper hoc more ad* XIIII. *Annalem Taciti, haud procul initio.* [890] IN VVLGVS.] *Quod factum, in* Acta publica *mittendo.* [891] POSTERIS.] *Nempe in æs incidendo, & perpetuando.*

[892] POST IPSOS.] *Cùm iam mortui. etſi, ô bone Plini, libertas ea tantùm ſub bonis, & de bonis: in malis, iudicia quidem, ſed non libera aut publicata.*

[893] NOS GRATOS.] *Placeat,* non ingratos: *etſi nec aliter ſententiâ valdè diſſidente, ſed ſic clariore.* [894] SVPPRIMERES.] *Quia nolebas publicari vel incidi.* [895] OCVLIS PROTVLISTI.] *Lacrymando, ſuprà.* [896] VINCAS.] *Maiora faciendo, maiora audiendo.*

IAM [897] quàm antiquum, quàm conſulare, quòd triduum totum Senatus, ſub exemplo tui, ſedit? cùm interea nihil, præter

Conſu-

Consulem, ageres. Interrogauit quisque quod placuit; dissentire,[898] discedere,& copiam iudicij sui reip. facere tutum fuit; consulti omnes, atque etiam [899] dinumerati sumus: vicitque sententia [900] non prima, sed melior. At quis antea loqui, quis hiscere audebat, præter miseros illos qui primi interrogabantur? ceteri quidem defixi & attoniti, ipsam illam mutam ac [901] sedentariam assentiendi necessitatem, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore, perpetiebantur? Vnus solusque censebat quod sequerentur omnes, & omnes improbarent; in primis ipse, qui censuerat. Adeò nulla magis omnibus displicent, quàm quæ sic fiunt, tanquam omnibus placeant. [902] Fortasse Imperator in Senatu ad reuerentiam eius componebatur: ceterùm egressus, statim se recipiebat in Principem, omniaque consularia officia abigere, negligere, contemnere solebat. Ille verò ita Consul, vt si tantùm Consul foret: nihil infra se putabat, nisi quod infra Consulem esset. Ac primùm, ita [903] domo progrediebatur, vt illum nullus apparatus arrogantiæ Principalis: nullus [904] præcursorum tumultus detineret. vna erat in limine mora, [905] consultare aues, reuererique numinum monitus. nemo proturbabatur, nemo [906] submouebatur. tanta viatoribus quies, tantus pudor fascibus, vt plerumque [907] aliena turba subsistere & Consulem & Principem cogeret. Ipsius quidem [908] officium tam [909] modicum, tam temperatum, vt antiquus aliquisque magnus Consul, sub bono Principe incedere videretur.

[897] QVAM ANTIQVVM.] *De eâdem re, epistolâ* XI. *lib.II*. Iam hoc ipsum, quàm pulchrum & antiquum, Senatum nocte dimitti, triduo vocari, triduo contineri? *Ideò autem* antiquum, *quia olim assiduè Senatus habitus, & res omnes in eo agitatæ, decretæ. at sub Principibus, rariores conuentus; quia illi ad se trahebant præcipua rerum, & Patres in speciem conuocabant interdum. Atque Augustus dies certos habendo Senatui definiuit: de quibus Tranquillus, cap.* XXXV. [898] DISCEDERE.] *Non quidem è Curiâ: sed pedibus ire in hanc illámve sententiam. Cui libertati mox opponit* sedentariam assentiendi necessitatem. [899] DINVMERATI.] *Vtra pars præpolleret. Neque enim hoc ad infrequentiam Senatus retulerim, cùm ad impediendum decretum dicebatur*, Numera Senatum: *Festus, in ijs vocibus.*

[900] NON PRIMA.] *Vide tyrannos. quibus Senatus pro imagine aut vmbrâ erat. vnum dicere ex composito iubebant, & quod ipsi vellent: atque vnum tantùm.* [901] SEDENTARIAM.] *Cùm nec interrogarentur, nec surgerent ad dicendum: sed nec (vt in pluribus sententijs) discessio fieret.* Seden-

tes

tes *igitur assentiebantur. quomodo? manu, aut voce. Nempe illâ sublatâ, & hanc in vnum verbum soluentes*, Assentio; *aut*, Idem. [902] FORTASSE.] *Syllabam retraham*, At fortasse. [903] DOMO.] *Palatio.*

[904] PRAECVRSORVM.] *Apparitorum, & anteambulonum.* [905] CONSVLTARE.] *Notetur. an de more publico, an Traiani priuato? Nihil sanè rei maioris, nisi auspicatò Romani aggrediebantur: quòd tamen in domus egressu id semper factum, haud subeunt nunc exempla. Nisi istuc facit, quòd Victor in regione Palatij,* Auguratorium *ponit. At potuit priuatim, & ex more suæ gentis deditus huic superstitioni esse. nam in Alexandro Lampridij legas:* Ορνεοσκόπος *(augur)* magnus fuit, vt & Vascones, & Hispanorum, & Pannoniorum augures vicerit. [906] SVBMOVEBATVR.] *A lictoribus, vel ab ipsâ officij turbâ. Lucanus, seu quis alius, ad Pisonem:*

— nec enim tibi dura clientum
Turba rudisque placet, misero quæ freta labore,
Nil nisi summoto nouit præcedere vulgo.

[907] ALIENA.] *Occurrentis diuitis alicuius, aut magistratus.* [908] OFFICIVM.] *Ipsi, qui deducunt, aut comitantur. Ouidius:*

Substitit hîc, agmenque suum, turbæque sequentis
Officium, placido visus dimittere vultu.

Suetonius, Seneca, alij. [909] MODICVM.] *Non frequens aut magnum: vt diuites illi agmina tota solent trahere.*

ITER illi sæpius [910] in forum, frequenter tamen & in campum. nam comitia Consulum obibat ipse, & tantum ex renunciatione eorum voluptatis, quantum priùs ex [911] destinatione capiebat. Stabant candidati ante curulem Principis, vt ipse ante Consulis steterat: adigebanturque in verba, in quæ paullò antè ipse iurauerat Princeps: qui tantum putat esse in iureiurando, vt illud & ab alijs exigat. Reliqua pars diei tribunali dabatur. Ibi verò quanta religio æquitatis? quanta legum reuerentia? Adibat aliquis vt Principem? respondebat, se Consulem esse. Nullius ab eo magistratus ius, nullius auctoritas imminuta est: aucta etiam. siquidem pleraque ad Prætores remittebat: atque ita, vt [912] collegas vocaret. non quia populare gratumque audientibus: sed quia ita sentiebat. Tantum dignationis in ipso honore ponebat: vt [913] non amplius esse censeret, quòd aliquis collega appellaretur à Principe, quàm quòd Prætor esset. Ad hæc, tam [914] assiduus in tribunali, vt labore refici ac reparari videretur. Quis nostrûm idem curæ, idem sudoris sumit? quis adeò expetitis honoribus, aut [915] de-

seruit, aut [916] sufficit? Et sanè æquum est, tantum ceteris præstare Consulibus ipsum, qui Consules facit, quippe etiam fortunæ videbatur indignum, si posset honores dare, qui gerere non posset. Facturus Consules, [917] doceat; accepturisque amplissimum honorem persuadeat, scire se quid sit quod daturus sit. sic fit, vt illi quoque sciant, quid acceperint. Quò iustiùs Senatus vt susciperes quartum Consulatum,& rogauit, & iussit. Imperij hoc verbum, non adulationis esse, [918] obsequio tuo crede: quod non aliâ in re magis aut Senatus exigere à te, aut tu præstare Senatui debes. Vt enim ceterorum hominum, ita Principum, illorum etiam qui dij sibi videntur, æuum omne & breue & fragile est. Itaque optimum quemque niti & contendere decet, vt post se quoque reipublicæ prosit, moderationis scilicet iustitiæque monumentis, quæ prima statuere Consul [919] potest. Hæc nempe intentio tua, vt libertatem reuoces ac reducas. Quem ergo honorem magis amare? quod nomen vsurpare sæpius debes, quàm quod primum inuenit recuperata libertas? Non est minùs [920] ciuile, & Principem esse pariter, & Consulem: quàm tantùm Consulem. Habe etiam rationem verecundiæ collegarum tuorum. Collegarum inquam: ita enim & ipse loqueris, & nos loqui vis. Onerosa erit modestiæ illorum tertij Consulatus sui recordatio, donec te [921] Consulem videant. Neque enim potest non nimium esse priuatis, quod Principi satis est. Annuas Cæsar optantibus, quibusque apud deos [922] esse consuesti, quorum potes ipse, votorum compotes facias. Fortasse sufficiat tibi tertius Consulatus, sed nobis tanto minùs sufficit. [923] Ille nos instituit & induxit, vt te iterum iterumque Consulem habere cupiamus. Remissiùs illud contenderemus, si adhuc non sciremus, qualis esses futurus. Tolerabilius fuit, experimentum tui nobis, quàm [924] vsum negari. Dabitúrne rursus videre Consulem illum? [925] audiet, reddet, quas proximè voces? præstabitque gaudium, quantum ipse percipiet? præsidebit lætitiæ publicæ, auctor eius & caussa? tentabitque affectus nostros, vt solet, cohibere; nec poterit? [926] pietati Senatus, cum modestiâ Principis, felix speciosumque certamen: seu fuerit victa, seu vicerit? Equidem incognitam quandam, proximaque

que maiorem, præsumo lætitiam. Quis enim est tam imbecilli ingenio, qui non tanto meliorem Consulem speret, quanto sæpius fuerit? Alius labores, si non [927] continuos desidiæ ac voluptati dedisset, otio tamen & quiete recreasset. hic consularibus curis exolutus, principales resumpsit: tam diligens temperamenti, vt nec Consulis officium, Princeps; nec Principis, Consul appeteret. Videmus vt prouinciarum desiderijs, vt singularum etiam ciuitatum precibus occurrat. nulla in [928] audiendo difficultas, nulla in respondendo mora: adeunt statim, dimittuntur statim: [929] tandemque Principis fores exclusa legationum turba non obsidet.

[910] IN FORVM.] *Ad ius dicendum.* [911] DESTINATIONE.] *Designatione. nam Princeps faciebat: & nunc Traianus, vt Consul, ipse renunciabat.* [912] COLLEGAS.] *Messallæ verba vide apud Agellium, lib.* XIII. *cap.* XIIII. *quibus docet,* Collegam esse Prætorem Consuli, quòd eodem auspicio creantur. [913] NON AMPLIVS.] *Id est, tanti faciebat honorem Præturæ, vt non pluris æstimaret* Collegam Principis *dici, quàm* Prætorem. [914] ASSIDVVS.] *Prisco more, & Augusti exemplo, de quo Suetonius:* Ipse ius dixit assiduè, & in noctem nonnunquam: si parùm corpore valeret, lecticâ pro Tribunali collocatâ, vel etiam domi cubans. *Mos in Principe numquam satis laudandus.* [915] DESERVIT.] *Vacat, & se impendit.* [916] SVFFICIT.] *Par est.* [917] DOCEAT.] *Exemplo suo, Consules agere.* [918] OBSEQVIO TVO.] *Crede, inquit, nos iubere, non adulari; quomodo? obsequendo. Si facis & suscipis, ostendis te credere seriò nos sic velle: & volumus certè.* [919] POTEST.] *Malim,* potes. [920] CIVILE.] *Moderatum, æquabile, & ciue dignum.* [921] CONSVLEM.] *Quartò. & fortasse is numerus excidit.* [922] ESSE CONSVESTI.] *Corrigebam,* adesse consuesti: *quod & alijs placuit. Sententia est, Tu Cæsar, qui adesse nobis apud Deos precantibus soles, & vota nostra tuis iuuare: ecce nunc concede, quod à te, non à Dijs, petimus, & à te pendet.* [923] ILLE NOS.] *Tam laudabiliter gestus.* [924] VSVM.] *Vtilitatem iam notam.* [925] AVDIET.] *A Senatu acclamationes similes: atque ipse respondebit.* [926] PIETATI.] *Omnino reuocanda vox, è fine prioris:* erit pietati: *& interrogatione efferenda clausula.* [927] CONTINVOS.] *Scribe,* continuò se. [928] AVDIENDO.] *Fortasse* adeundo: *etsi illud quoque similem habere potest sensum.* [929] TANDEMQVE.] *Vt sub Domitiano solet, sese includente.*

QVID, in omnibus cognitionibus, quàm mitis seueritas, quàm non dissoluta clementia? Non [930] locupletando fisco [931] sedes, nec aliud tibi sententiæ tuæ pretium, quàm benè iu-

 dicasse.

dicasse. Stant ante te litigatores, non de fortunis suis, sed de tuâ [932] existimatione solliciti; nec tam verentur, quid de caussâ suâ, quàm quid de moribus sentias. O verè Principis, atque etiam Consulis, reconciliare [933] æmulas ciuitates; tumentesque populos non imperio magis, quàm ratione, compescere; [934] intercedere iniquitatibus magistratuum, infectumque reddere, quidquid fieri non oportuerit; postremò, velocissimi [935] sideris more, omnia inuisere, omnia audire, & vndecunque inuocatum statim, veluti numen, adesse & assistere. Talia esse crediderim, quæ ipse mundi parens temperat nutu, [936] siquando oculos demisit in terras, & facta mortalium inter diuina opera numerare dignatus est. quibus nunc per te liber solutusque, [937] cælo tantùm vacat: postquam te dedit, qui erga omne hominum genus [938] vice suâ fungereris. Fungeris enim, sufficisque mandanti: cùm tibi dies omnis, summâ cum vtilitate nostrâ, cùm tuâ laude, condatur.

[930] LOCVPLETANDO.] *Non, vt tyranni, ideò iudicas vt damnes, & bona ad fiscum tuum trahas. non fructus, sed æquitas sola tibi finis.* [931] SEDES.] *Pro tribunali.* [932] EXISTIMATIONE.] *Tam te scilicet reuerentur, tuámque virtutem: vt malint opum iacturam, quàm famæ apud te facere.* [933] AEMVLAS CIVITATES.] *Qui morbus, etsi in publicâ illâ seruitute, ciuitates tenebat: queritúrque de suâ Græciâ Plutarchus. Sed & Tacitus notat, quasdam* ad exitium inter se discordes. [934] INTERCEDERE.] *Irrita iniqua decreta facere, & nulla.* [935] SIDERIS MORE.] *Solem intellige.* [936] SIQVANDO OCVLOS.] *Ille verò semper ô Plini; & tu hîc cum auunculo tuo Epicurissas, cui* irridendum *videtur,* agere curam rerum humanarum illud, quidquid *est*, summum. *Sed prudentiam, eloquentiam, & omnia alia à vobis haurimus, quàm pietatem.* [937] CAELO TANTVM.] *Vt poëta:* Iupiter in cælis, Cæsar regit omnia terris. [938] VICE SVA.] *Seneca De Clemen. vbi Nero:* Ego ex omnibus mortalibus placui electusque sum, qui deorum vice fungerer in terris.

QVOD siquando cum [939] influentibus negotijs paria fecisti, instar refectionis existimas mutationem laboris. Quæ enim remissio tibi, nisi [940] lustrare saltus, excutere cubilibus feras, superare immensa montium iuga, & horrentibus scopulis gradum inferre, nullius manu, [941] nullius vestigio adiutum: atque inter hæc, piâ mente [942] adire lucos, & occursare numinibus? [943] Olim

[943] Olim hæc experientia iuuentutis, hæc voluptas erat: his artibus futuri duces imbuebantur, certare cum fugacibus feris curſu, cum audacibus robore, cum callidis aſtu: nec mediocre pacis decus habebatur, ſubmota campis irruptio ferarum, & [944] obſidione quadam liberatus agreſtium labor. Vſurpabant gloriam iſtam illi quoque Principes, qui obire non poterant: vſurpabant autem, vt domitas fractasque clauſtris feras, ac deinde in ipſorum quidem ludibrium emiſſas, [945] mentitâ ſagacitate colligerent. Nunc par capiendi quærendique ſudor, ſummusque & idem gratiſſimus [946] labor, inuenire. Enimuerò ſiquando placuit idem corporis robor in maria proferre, non ille fluitantia vela, aut [947] oculis ſequitur, [948] aut manibus: ſed nunc gubernaculis aſſidet, nunc cum valentiſſimo quoque [949] ſodalium certat [950] frangere fluctus, domitare ventos reluctantes, remisque tranſire obſtantia freta. Quantum [951] diſſimilis illi, qui non Albani lacus otium, Baianique torporem & ſilentium ferre, non pulſum ſaltem fragoremque remorum perpeti poterat, quin ad ſingulos ictus turpi formidine horreſceret. itaque procul ab omni ſono, inconcuſſus ipſe & immotus, religato reuinctoque nauigio, non ſecus [952] ac piaculum aliquod, trahebatur. Fœda facies, cùm populi Romani Imp. alienum curſum, alienumque rectorem, velut [953] captâ naue, ſequeretur. Nec deformitate iſta ſaltem flumina carebant, atque amnes. Danubius ac Rhenus tantum illud [954] noſtri dedecoris vehere gaudebant, non minore cum pudore imperij, quòd hæc Romanæ aquilæ, Romana ſigna, Romana denique ripa, quàm quòd hoſtium proſpectarent. hoſtium, quibus moris eſt, eadem illa nunc rigentia gelu flumina, aut campis ſuperflua, nunc liquida ac [955] deferentia, luſtrare nauigijs, nandoque ſuperare.

[939] INFLVENTIBVS NEGOTIIS PARIA.] *Id eſt, ſi exhauſiſti omnia negotia, quæ magnâ copiâ velut inundant.* Paria facere, *eſt reliqui nihil habere: à ratiocinijs ſumptum.* [940] LVSTRARE SALTVS.] *Venationis in eo ſtudium commendat: quidquid mox dicet, rarum tamen, nec in magno, priſcis Romanis. At aliæ gentes amarunt, & ab Hiſpanis ſuis traxit Traianus. Ab eo Hadrianus, qui* vſque ad inſaniam & periculum eo detentus *ſcribitur. Sed & M. Antoninus*, piſcando & venando multum ſe oblectauit. *Quis carpere poſſit? vſum habet, ſi modum: & Plato, Xenophon,*

phon, alij laudarunt. 941 NVLLIVS VESTIGIO.] *Praeuntis, opinor, & viam facientis aut monstrantis.* 942 ADIRE LVCOS.] *Veterum opinione sacros.* 943 OLIM HAEC EXPERIENTIA.] *Dubito an non*, experimenta. *Sed quando* olim? *vix sanè veteres Romanos factitasse legas, qui à primâ adolescentiâ in militiâ, aut eius exercitijs, erant. Sed & Sallustius*, agrum colere, & venari, seruilibus officijs *adscribit. Licet tamen opinari, haud neglexisse prorsus, etsi in laude aut curâ non habuisse. Posteà inualuisse haud nego, adeò vt Maximinus (sed Thrax ille, & barbarus)* solis venationibus legiones frequenter exerceret: *in eius vitâ.* 944 OBSIDIONE QVADAM.] *Vtne ipsi obsederint, & indagine feras cinxerint? an vt liberarint ferarum obsidione agrestes?* 945 MENTITA SAGACITATE.] *Quò haec spectent, quaero. Domitianum scio*, sagittarum vel precipuo studio tentum, & centenas varij generis feras saepe in Albano secessu confecisse: *ex Suetonio. An igitur vult Plinius, feras istas claustris caueisq; emissas, & tum quasi sagacitate eius indagatas percussasq; esse? potest: sed magis credam, apros, ceruos, aut id genus emissos: & captos deinde, quasi verâ venatione & sagacitate quaesitos.* 946 LABOR, INVENIRE.] *Quasi dicat, Tu quaerebas reuera feras, & eaipsâ quaesitione delectabaris (ita est in venatoribus:) finisq; tuus erat praecipuus inuenisse. Quis enim vir magnus ob praedam quaerit?* 947 OCVLIS SEQVITVR.] *Quietus & sedens, ac pulchrè à moribus & ingenio nauigantium sumptum: quia reuera oculi eò feruntur.* 948 AVT MANIBVS.] *An demonstrando, huc aut illuc, ecce, fert ventus? an*, nauibus, *legi verius? Mihi verius: & ignauia tangitur illorum, qui ne remos strepitúsque alios nauticos audirent, naue aliâ religati nauem praeducentem sequebantur. Mox palàm dicit.* 949 SODALIVM.] *Qui* Socij nauales *dicuntur.* 950 FRANGERE.] *Remis.* 951 DISSIMILIS ILLI.] *Domitiano.* 952 AC PIACVLVM.] *Hostia, quâ scelera piabant, siue purgabant. Ea procul, nequis deuotam & malis publicis onustam tangeret, trahebatur, & in mare deuectam mergebant. Graecorum* κάθαρμα μόλυσμα. 953 CAPTA NAVE.] *Is erat ritus, Liuio expressius libro* XXI. Romani naues omnes (*captas*) religatas puppibus in altum extraxêre. 954 NOSTRI.] *Liber scriptus*, monstri dedecus: *quod nescio an edito praeferam.* 955 DEFERENTIA.] *Prono & suo cursu euntia. Quidam libri*, deserentia: *quod esset, in se redeuntia, omissis campis. Possit &*, deferuentia, *legi.*

NEC verò laudauerim per se magnopere duritiam corporis ac lacertorum: sed si his validior toto corpore animus imperitet, quem non fortunae indulgentiae molliant; non copiae Principales ad segnitiem luxumque detorqueant; tunc ego, seu môtibus, seû mari exerceatur, & laetum opere corpus, & crescentia laboribus membra, mirabor. Video enim iam inde antiquitùs, maritos dearum, ac deorum liberos, nec dignitate 956 nuptiarum magis, quàm his artibus inclaruisse. Simul cogito, cùm sint ista ludus

dus & auocamentum huius, quæ quantæque sint illæ [957] seriæ & intentæ, & à quibus se in tale otium recipit, voluptates. Sunt enim voluptates quibus optimè de cuiusque grauitate, sanctitate, temperantiâ creditur. Nam quis adeò dissolutus, cuius non occupationibus aliqua species seueritatis insidat? otio [958] prodimur. An non plerique Principes hoc idem tempus in aleam, stupra, luxum conferebant? cùm feriarum laxamenta curarum, vitiorum [959] contentione supplerent. Habet hoc primùm [960] magna fortuna, quòd nihil tectum, nihil occultum esse patitur: [961] Principum verò non modò domus, sed cubicula ipsa intimosque secessus recludit, omniaque arcana noscenda famæ proponit, atque explicat.

[956] NVPTIARVM.] *Pars membri altera deest*, & natalium: *ac plusculą hic obseruo hiulca, aut fœdata.* [957] SERIAE ET INTENTAE.] *Sequitur mox* voluptates: *& nisi litterarias aut illas animi interioris intellegat, quid velit ignoro. Imò placebat legere:* quæ quantaque sint illa seria & intenta, & à quibus se in tale otium recipit. Voluptates sunt enim, voluptates, quibus: *oratoriâ & efficaci repetitione.* [958] PRODIMVR.] *Mens retegitur. quæ neque per remissiones intenta est ad velandum; & ipsas naturæ aptas moribúsque appetit.* [959] CONTENTIONE.] *Laxabant se à curis, vt in vitia animum intenderent. Quo sensu nec malè*, contentiones. [960] MAGNA FORTVNA.] *Iuuenalis:* — secretum diuitis vllum Esse putas? homines taceant, iumenta loquentur. [961] PRINCIPVM.] *Seneca pulcherrimè, ad Neronem:* Tibi non magis, quàm Soli, latêre contingit. multa contra te lux est: omnium in istam conuersi sunt oculi. Prodire te putas? oriris. loqui non potes, nisi vt vocem tuam, quæ vbique sunt gentes, excipiant. *Claudianus, ad Honorium, patris nomine:*

Hoc te præterea crebro sermone monebo,
Vt te totius medio telluris in orbe
Viuere cognoscas: cunctis tua gentibus esse
Facta palàm: nec posse dari regalibus vsquam
Secretum vitijs. nam lux altissima fati
Occultum nihil esse sinit.

SED tibi, Cæsar, nihil accommodatius fuerit ad gloriam, quàm [962] penitus inspici. Sunt quidem præclara, quæ in publicum profers; sed non minora ea, quæ [963] limine tenes. est magnificum, quòd te ab omni contagione vitiorum reprimis ac reuocas; sed magnificentius, quòd tuos. Quanto enim magis

arduum

arduum eſt, alios præſtare, quàm ſe; tanto laudabilius, quòd cùm ipſe ſis optimus, omnes [964] circa te [965] ſimiles tui effeciſti. Multis illuſtribus dedecori fuit, aut [966] inconſultiùs vxor aſſumpta, aut retenta [967] patientiùs. ita foris claros domeſtica deſtruebat infamia: & ne maximi ciues haberentur, hoc efficiebat, quòd mariti minores erant. Tibi [968] vxor in decus & gloriam cedit. quid enim illâ ſanctius? quid antiquius? Nónne ſi [969] Pontifici maximo deligenda ſit coniunx, aut hanc, aut ſimilem (vbi eſt autem ſimilis?) elegerit? Quàm illa nihil ſibi ex fortunâ tuâ, niſi gaudium vindicat? quàm conſtanter, non potentiam tuam, ſed ipſum te reueretur? Idem eſtis inuicem quod fuiſtis, probatis ex æquo: nihilque vobis felicitas addidit, niſi quòd ſcire cœpiſtis, quàm benè vterque veſtrûm felicitatem ferat. Eadem quàm modica cultu? quàm parca comitatu? quàm ciuilis inceſſu? mariti hoc opus, qui ita imbuit, ita inſtituit: nam vxori ſufficit [970] obſequij gloria. An cùm videat, quàm te nullus terror, nulla comitetur ambitio: non & ipſa cum ſilentio incedat, ingredientemque pedibus maritum, inquantum patitur [971] ſexus, imitetur? Decuerit hoc illam, etiam ſi diuerſa tu facias. Sub hac verò modeſtiâ viri, quantam debet verecundiam vxor marito, [972] fæmina ſibi? [973] Soror autem tua, vt ſe ſororem eſſe meminit? vt in illâ tua ſimplicitas, tua veritas, tuus candor agnoſcitur? vt ſi quis eam vxori tuæ conferat, dubitare cogatur, vtrum ſit efficacius ad rectè viuendum benè [974] inſtitui, aut feliciter [975] naſci. Nihil eſt tam pronum ad ſimultates, quàm [976] æmulatio, in fæminis præſertim. ea porrò maximè naſcitur ex [977] coniunctione, alitur [978] æqualitate, exardeſcit inuidiâ, cuius finis eſt odium. Quo quidem, admirabilius exiſtimandum eſt, quòd mulieribus duabus in vnâ domo, parique fortunâ, nullum certamen, nulla contentio eſt: ſuſpiciunt inuicem, inuicem cedunt; cumq; te vtraque effuſiſſimè diligat, nihil ſuâ putãt intereſſe, vtram tu magis ames. idemque vtrique propoſitum, idem tenor vitæ, nihilque ex quo ſentias duas eſſe. Te enim imitari, te ſubſequi ſtudent. ideò vtraque mores eoſdem, quia vtraque tuos habet. Inde moderatio, inde etiam perpetua ſecuritas. neque enim vnquam periclitabuntur eſſe priuatæ, quæ [979] non deſierunt. Obtulerat illis Senatus cogno-

cognomen Augustarum, quod certatim deprecatæ sunt, quamdiu appellationem Patris patriæ tu [980] recusasses: seu quòd plus esse in eo iudicabant, si vxor & soror tua, quàm si Augustæ dicerentur. Sed quæcumque illis ratio tantam modestiam suasit, hoc magis dignæ sunt, quæ in animis nostris & sint & habeantur Augustæ, quia non vocantur. Quid enim laudabilius fæminis, quàm si verum honorem non in splendore titulorum, sed in iudicijs hominum reponant; magnisque nominibus pares se faciant, etiam dum recusant?

962 PENITVS INSPICI.] *Proprium omni veræ virtuti, quæ vult tractari.* 963 LIMINE.] *Domesticæ & penetrales tuæ virtutes, pares publicis aut publicatis.* 964 CIRCA TE.] *Domesticos & familiares. Suetonius Iulio:* Omnibus circa eum obstrictis. *In Domitiano:* Omnes circa se largissimè prosecutus. 965 SIMILES.] *Martialis:*

Nemo suos (hæc est aulæ natura potentis)
Sed domini mores Cæsarianus habet.

966 INCONSVLTIVS.] *Parum exploratâ pudicitiâ eius.* 967 PATIENTIVS.] *Iam infamis.* 968 VXOR.] *Plotina, cuius memoria in lapidibus & nummis. Vel vno facto integritas & modestia comprobetur. Nam primò Palatium ingressura, conuertit se ad populum, iam stans in gradibus:* καὶ τοιαύτη, *inquit,* δεῦρο εἰσέρχομαι, οἵαπερ καὶ ἐξελθεῖν ἂν εὐχοίμην: Talis huc ingredior, qualem & exire me optauerim. *Liberos non peperit optimo viro: sed fautrix Hadriano ad imperium fuit, condigno item successori. Is eam consecrauit, post maritum mortuam, & Basilicam miro opere, Nemausi in memoriam eius struxit.* 969 PONTIFICI.] *Qualis ipse Traianus, & omnes Cæsares à Iulio fuerunt. At vxores eorum nec castæ semper, nec inter probas: atque adeò nescio an leges aliquæ de Pontificis toro. Scio Tertullianum tale scribere, bis térque: sed viri docti de* Flamine *rectè interpretati sunt, quem ille* Pontificem maximum *appellat. At curiosè hæc nunc non quæro: mentem Plinij arbitror, Si Pontifici, pro sacrorum reuerentiâ, condigna vxor legenda sit; hanc illam fore.* 970 OBSEQVII.] *Quod proprium fæminæ est, audire maritum & parêre.* 971 SEXVS.] *Infirmior, & ideò in Sellam aut Lecticam sæpe transferendus.* 972 FAEMINA SIBI.] *Quia huic sexui innata verecundia, præcipuum eius ornamentum.* 973 SOROR.] *Marciana. quæ tamen ante Consulatum Traiani sextum obijt, vt ex fornice Anconitano constat, in quo legitur:* DIVAE. MARCIANAE. AVG. SORORI. AVG. *Nam* Diuæ *appellatio mortuam notat, & consecratam.* 974 INSTITVI.] *Quod in vxore euênit.* 975 NASCI.] *Quod in sorore.* 976 AEMVLATIO.] *Contentio de dignitate.* 977 CONIVNCTIONE.] *Cùm vnà agunt, & hærent.*

978 AEQVALITATE.] *Vbi difficile discrimen, vtra prior.* 979 NON DESIE-

DESIERVNT.] *Seruant modestiam, quam priuatæ habuerunt.* 980 RECVSASSES.] *Atquin ille tamen admisit, vt suprà vidimus: nondum tamen istæ cognomen* Augustarum. *Etsi posteà, & in lapidibus, vtraque sic appellatur.*

IAM etiam & in priuatorum animis exoleuerat priscum mortalium bonum, Amicitia: cuius in locum migrauerant [981] assentationes, blanditiæ, & [982] peior odio, amoris simulatio. Etenim [983] in Principum domo nomen tantum amicitiæ, inane scilicet irrisumque manebat. Nam quæ poterat esse inter eos amicitia; quorum sibi alij domini, alij serui videbantur? [984] Tu hanc pulsam & errantem reduxisti: habes amicos, quia amicus ipse es. neque enim vt alia subiectis, ita amor imperatur: neque est vllus affectus tam erectus & liber, & dominationis impatiens, nec qui magis vices exigat. Potest fortasse Princeps iniquè, potest tamen odio esse nonnullis, etiam si ipse non oderit: amari, nisi [985] ipse amet, non potest. Diligis ergo cùm diligaris, & in eo quod vtrique honestissimum est, tota gloria tua est: qui superior factus, [986] descendis in omnia familiaritatis officia, & in amicum ex Imperatore submitteris. imò tunc maximè Imperator, cùm amicum ex Imperatore agis. Etenim cùm plurimis amicitijs fortuna Principum indigeat, præcipuum est Principis opus, amicos parare. Placeat tibi semper hæc secta, & cùm alias virtutes tuas, tum hanc constantissimè teneas: nec vnquam persuadeatur, [987] humile esse Principi, [988] nisi odisse. Iucundissimum est in rebus humanis amari, sed non minùs amare: quorum vtroque ita frueris, vt cùm ipse ardentissimè diligas, adhuc tamen ardentiùs diligaris. Primùm, quia facilius est vnum amare, quàm multos; deinde, quia tibi amicos tuos obligandi adest facultas tanta, vt nemo possit te nisi ingratus, non magis amare. Operæpretium est referre, quod tormentum tibi iniunxeris, nequid amico negares. Dimisisti [989] optimum virum, tibique carissimum, inuitus & tristis, & quasi retinere non posses. quantum amares eum desiderio expertus es: distractus separatusque, dùm cedis & vinceris. Ita quod fando inauditum, cùm Princeps & Principis amicus diuersa velletis, id potiùs factum est quod amicus volebat. O rem memoriæ, litterisque mandandam! Præfectum prætorij non ex ingerentibus,

bus, ſed ex ſubtrahentibus legere; eundemque otio, quod pertinaciter amet, reddere; cumque ſis ipſe diſtentus imperij curis, non quietis gloriam cuiquam inuidere.

981 ASSENTATIONES.] *Cicero:* Sic habendum eſt, nullam in amicitijs peſtem eſſe maiorem, quàm adulationem, blanditiam, aſſentationem.
982 PEIOR ODIO.] *Quia falſus amor plus nocet, quàm profeſſum odium.*
983 IN PRINCIPVM.] *In Panegyrico, qui Theodoſio dictus :* Ecquis Imperatorum vnquam putauit amicitiæ cultum in regiâ laude ponendum? Humilis hæc virtus, dubiumque an virtus, iudicabatur, nec palatijs digna, ſed periculis habebatur. 984 TV HANC.] *Iterùm imitatus idem Panegyriſtes:* Tu amicitiam, nomen antea priuatum, non ſolùm intra aulam vocaſti, ſed indutam purpurâ, auro gemmiſque redimitam, ſolio recepiſti. 985 IPSE AMET.] *Apud Senecam*, Hecaton ait: Ego tibi monſtrabo amatorium, ſine medicamento, ſine herbâ, ſine vllius veneficæ carmine. Si vis amari, ama. 986 DESCENDIS.] *Vſqueeò, vt* ægrotantes amicos viſeret: *Auſonius in Gratiarũ actione, & Eutropius, quem ſuprà dedi.* 987 HVMILE ESSE.] *Quod videatur, quia amicitia inter æquales modò eſt: at ille eminet ſuper omnes. Sed nempe amicitia parem ſi non accepit, facit.* 988 NISI ODISSE.] *Quia in odio occultus & degener metus. Generoſi autem altique animi, vlciſci eligunt quàm odiſſe.* 989 OPTIMVM VIRVM.] *Licinium Suram fuiſſe volunt: ſed quo auctore? Mihi promptum vel ex eo arguere, quòd hic Sura biennio pòſt, ſecundùm Conſul fuit: iterumq; quadriennio interiecto, tertiùm. Quomodo autem, ſi nunc abiuit, otio & quieti redditus? Sanè alius fuit hic Præfectus, cui & gladium tradidit, cum verbis æternis illis, quæ antè poſui: etſi ibi quoque* Suram *nobis ſupponunt. Quis igitur alius? ex Victore* Saburanum *retineo: etſi ignotũ mihi hominem, nec in* Suranũ *demuto.*

INTELLIGIMVS Cæſar, quantum tibi pro laborioſâ iſtâ ſtatione & exercitâ debeamus, cùm otium à te, tanquam 990 res optima, & petatur & detur. Quam ego audio 991 confuſionem tuam fuiſſe, cùm digredientem proſequereris? proſecutus enim, nec temperaſti tibi quo minùs exeunti 992 in litore amplexus oſculum ferres. Stetit Cæſar in illâ 993 amicitiæ ſpeculâ, precatusque maria, celeremque (ſi tamen ipſe voluiſſet) recurſum: nec ſuſtinuit recedentem non etiam atque etiam votis, lacrymis, ſequi. Nam de liberalitate taceo. quibus enim muneribus æquari hæc cura Principis, hæc patientia poteſt? quâ meruiſti, vt ille ſibi nimium fortis, ac propè durus videretur? Nec dubito, quin agitauerit ſecum an gubernacula retorqueret: & feciſſet, niſi quòd penè ipſo contubernio Principis felicius iucundiusque

diusque est,[994] desiderare Principem. Et ille quidem vt [995] maximâ fructus suscepti, ita maiore depositi officij gloriâ fruitur: tu autem facilitate istâ consecutus es, ne quem retinere videaris inuitum. Ciuile hoc erat, & parenti publico conuenientissimum, nihil cogere: semperque meminisse, nullam tantam potestatem cuiquam dari posse, vt non sit gratior potestate libertas. Dignus es Cæsar, qui officia mandes deponere optantibus; qui petentibus vacationem inuitus quidem, sed tamen tribuas; qui ab amicis orantibus requiem non te relinqui putes; qui semper inuenias, & quos ex otio reuoces, & quos otio reddas. [996] Vos quoque, quos parens noster familiariter inspicere dignatur, fouete [997] sanctè iudicium eius, quod de vobis habet. hic vester labor est. Princeps enim, cùm in vno probauit amare se scire, vacat culpâ, si alios minùs amat. Ipsum quidem quis mediocriter diligat? cùm leges amandi non det, sed accipiat? hic præsens, ille mauult absens amari: vterque ametur, vt mauult. Nemo in tædium præsentiâ, nemo in obliuionem absentiâ veniat. tenet quisque locum [998] quem semper meruit; faciliusque est, vt oculis eius vultus absentis, quàm vt animo caritas excidat.

[990] RES OPTIMA.] *Quidni optima? meo intimo animo, & Socratis dicto,* σχολὴ κάλλιστον κτημάτων: Quies, optima rerum. *Adi Senecam nostrum De Breuit. cap.* V. [991] CONFVSIONEM.] *Tristitiam, animi turbationem. vtiturque plus semel ita Plinius, & eius æui scriptores.* [992] IN LITORE.] *Hic ergo homo trans mare secessum quærebat, aut in aliquâ insularum.* [993] AMICITIÆ SPECVLA.] *In litore eminentiore, vnde amicum videret & prosequeretur abeuntem.* [994] DESIDERARE PRINCIPEM.] *Tali virtute & benignitate, vt suaui semper cogitatione delectet. Sed plenius tamen argutiúsque, quod in alijs*: desiderare Principem desiderantem. *Iucundum in amore, etsi cum morsu, desiderare absentem, à quo scias & te desiderari.* [995] MAXIMA.] *Legendum, vt Liuineius,* maximo fructu. *Quo illo? quòd ex Præfecturâ illâ susceptâ gestâque, & opes, & tuam amicitiam, rettulit.* [996] VOS QVOQVE.] *Amici & familiares eius.* [997] SANCTE.] *Ego vellem,* sancite. [998] QVEM SEMPER.] *Videbatur aptius,* quem semel promeruit.

[999] PLERIQVE Principes cùm essent ciuium domini, libertorum erant serui: horum consilijs, horum nutu regebantur, per hos audiebant, per hos loquebantur, per hos præturę etiam, & sacerdotia, & consulatus, imò & ab his petebantur. Tu libertis tuis [1000] summum quidem honorem, sed tanquam libertis habes: abun-

abundeque sufficere his credis, si [1001] probi & frugi existimentur. Scis enim præcipuum esse indicium [1002] non magni Principis, magnos libertos. Ac primùm neminem [1003] in vsu habes, nisi aut tibi, aut patri tuo, aut optimo cuique Principum dilectum; [1004] statimq; hos ipsos quotidie, deinde ita formas, vt se non tuâ fortunâ, sed suâ metiantur. & tanto magis digni, quibus honor omnis præstetur à nobis, quia non est necesse.

999 PLERIQVE PRINCIPES.] *Vt Claudius, Galba, Vitellius.* 1000 SVMMVM QVIDEM.] *Apage, si* summum, *quid abit à Claudio? Rescribe,* suum.

1001 PROBI ET FRVGI.] *Quæ notæ & laudes boni serui aut liberti.*

1002 NON MAGNI.] *Quomodo enim ille magnus, aut sibi fidens, qui tam vilibus se subijcit?* 1003 IN VSV HABES.] *Rebus tuis, aut procurationibus præficis.* 1004 STATIMQVE HOS.] *Corruptum est. Fortè,* dilectum æstimatumque: hos ipsos cottidie deinde ita formas.

IVSTISNE de causis S. P. Q. R. OPTIMI tibi cognomen adiecit? Paratum id quidem, & in medio positum: nouum tamen. scias neminem antè meruisse, quod non erat excogitandum, si quis meruisset. An satius fuit [1005] Felicem vocare? quod nō moribus, sed fortunæ datum est. satius Magnum? cui plus inuidiæ, quàm pulchritudinis inest. Adoptauit te optimus Princeps in suum, Senatus in Optimi nomen. Hoc tibi tam proprium, quàm paternum: nec magis definitè distinctèque designat, qui Traianum, quàm qui Optimum appellat: vt olim frugalitate Pisones, sapientiâ Lælij, pietate Metelli monstrabantur. quæ simul omnia vno isto nomine continentur: nec videri potest optimus, nisi qui est omnibus optimis, in suâ cuiusque laude, præstantior. Meritò tibi ergo, post ceteras appellationes, hæc est addita, vt maior. Minus est enim Imperatorem, & Cæsarem, & Augustum, quàm omnibus Imperatoribus, & Cæsaribus, & Augustis, esse meliorem. Ideoque ille parens hominum deorumque OPTIMI priùs, deinde MAXIMI nomine colitur: quò præclarior laus tua, quem non minùs constat optimum esse, quàm maximum. Assecutus es nomen, quod ad alium transire non possit, nisi vt appareat in bono Principe [1006] alienum, in malo falsum: quod licet omnes posteà vsurpent, semper tamen agnoscetur vt tuum. Etenim vt nomine Augusti admonemur eius, cui primum dicatum est: ita hæc Optimi appellatio, nunquam memoriæ hominum sine te

recurret, quotiesq́ue posteri nostri optimum aliquem vocare cõgentur, toties recordabuntur, quis meruerit vocari. Quantonunc diue Nerua gaudio frueris, cùm vides & esse optimum, & dici, quem tanquam optimum elegisti? quàm lætum tibi, quòd comparatus filio tuo vinceris? Neque enim alio magis approbatur animi tui magnitudo, quàm quòd optimus ipse, [1007] nõ timuisti eligere meliorem. Sed & tu pater Traiane (nam tu quoque, si non sidera, [1008] proximam tamen sideribus obtines sedem) quantam percipis voluptatem, cùm illum [1009] Tribunum, illum militem tuum, tantum Imperatorem, tantum Principem cernis: cumq́ue eo qui adoptauit amicissimè contendis, [1010] pulchrius fuisse genuisse talem an elegisse? Macte vterque ingenti in rempublicam merito, cui hoc tantum boni contulistis! Licet alteri vestrûm filij virtus [1011] triumphalia, cælum alteri dederit: nõ minor tamen vestra laus, quòd ista per filium, quàm si ipsi meruissetis.

[1005] FELICEM VOCARE.] *Senecam vide, De Clem. I. cap.* XIIII. [1006] ALIENVM.] *Quia à te transsumptum scilicet.* [1007] NON TIMVISTI.] *Quod fecisse Augustus à quibusdam arguitur. qui Tiberium elêgit*, vt comparatione pessimâ gloriam sibi augeret: *Tacitus*. [1008] PROXIMAM TAMEN.] *Supremum aërem, vbi heroës. Lucanus:*

Quodq́ue patet terras inter, Lunæq́ue meatus,
Semidei manes habitant. quos ignea virtus,
Innocuos vitâ, patientes ætheris imi
Fecit.

Stoïcorum opinio est, ἥρωας εἶναι τὰς ὑπολελειμμένας τῶν σπουδαίων ψυχάς: Heroas esse, animas, relictis corporibus, sapientum. *Ad Senecam plura.*

[1009] TRIBVNVM.] *Ergo sub patre Legato Tribunus filius fuit.* [1010] PVLCHRIVS FVISSE.] *Vellem*, fueritne. [1011] TRIVMPHALIA.] *Initiò:* Cùm puer admodum Parthicâ lauro gloriam patris auxit.

SCIO Patres Conscripti, cùm ceteros ciues, tum præcipuè Consules oportere sic affici, vt se publicè magis quàm priuatim obligatos putent. Vt enim malos Principes rectius pulchriusq́ue est ex communibus iniurijs odisse, quàm proprijs: ita boni speciosiùs amantur, ob ea quæ generi humano, quàm quæ hominibus præstant. Quia tamen in consuetudinem vertit, vt Consules publicâ gratiarum actione perlatâ, suo quoque nomine quantum debeant Principi, profiteantur: concedite me non

pro

pro me magis, munere isto, quàm pro [1012] collegâ meo Cornuto Tertullo C. V. fungi. Cur enim non pro illo quoque gratias agam, pro quo non minus debeo? præsertim cùm indulgentissimus Imp. in concordiâ nostrâ ea præstiterit ambobus, quæ si tantùm in alterum contulisset, ambos tamen æqualiter obligasset. Vtrumque nostrûm ille optimi cuiusque spoliator & carnifex, stragibus [1013] amicorum & in proximum [1014] iacto fulmine afflauerat: ijsdem enim amicis gloriabamur, eosdem amissos lugebamus: ac sicut nunc spes gaudiumque, ita tunc communis nobis dolor & metus erat. Habuerat hunc honorem periculis nostris diuus Nerua, vt nos [1015] etsi minus, vt bonos, tamen promouere vellet: quia mutati sæculi signum & hoc esset, quòd florerent, quorum præcipuum votum antè fuerat, vt memoriæ Principis [1016] elaberentur. [1017] Nondum biennium compleueramus in [1018] officio laboriosissimo & maximo, cùm tu nobis optime Principum, fortissime Imperatorum, Consulatum obtulisti, vt ad summum honorem gloria celeritatis accederet. Tantum inter te & illos Principes interest, qui beneficijs suis commendationem [1019] ex difficultate captabant, gratioresque accipientibus honores arbitrabantur, si priùs illos desperatio & tædium, & similis repulsæ mora, [1020] in notam quandam pudoremque vertissent. Obstat verecundia, quò minus percenseamus, quo vtrumque nostrûm testimonio ornaris: vt amore recti, amore reipublicæ, priscis illis Consulibus æquaueris: merito nécne, neutram in partem decernere audeamus. quia nec fas est affirmationi tuæ derogare; & onerosum, confiteri vera esse, quæ de nobis, præsertim tam magnifica, dixisti. Tu tamen dignus es, qui eos Consules facias, de quibus possis ista prædicare. Tribuas veniam, quòd inter hæc beneficia tua gratissimum est nobis, quòd nos rursus collegas esse voluisti. Ita caritas mutua, ita congruens tenor vitæ, ita vna eademque ratio propositi postulabat: cuius ea vis, vt morum similitudo concordiæ nostræ gloriam minuat, ac perinde sit mirum, si alter nostrûm à collegâ, ac si à se ipso dissentiat. Non ergo temporarium & subitum est, quòd vterque collegæ Consulatu, tanquam [1021] iterum suo gaudet; nisi

quòd

quod tamen qui rursus Consules fiunt, bis quidem, sed temporibus diuersis obligantur: nos duos Consulatus accipimus simul, simul gerimus, alterque in altero Consules, sed iterùm & pariter sumus.

[1012] COLLEGA MEO.] *Vide epistolam* XV. *libri* V. [1013] AMICORVM.] *Heluidij, Rustici, Senecionis, Maurici, plurium: quos in Epistolis ipse nominat, cæsos aut pulsos à Domitiano.* [1014] IACTO FVLMINE.] *Ipse in epistolis pariter:* Tot circa me iactis fulminibus quasi ambustus, mihi quoque impendêre idem exitium certis quibusdam notis augurabar. [1015] ETSI MINVS.] *Hæc in vitio sunt, ægrè sine libris tollendo. Nitebar:* etsi minùs notos, vt bonos. *Pro virtute, non ex amicitiâ promouit. Quibusdam etiam libris mox illud,* tamen, *abest.* [1016] ELABERENTVR.] *Ne noti & cogitati, periclitarentur.* [1017] NONDVM BIENNIVM.] *Quando igitur, aut à quo, electi ad hoc officium? Vt hæc verba palàm volunt, à Neruâ. Atquin epistolam Plinij video, quæ repugnat, & ad Traianum ipsum refert. Ita enim tertia epistola, lib.* X. *habet:* Vt primùm me domine indulgentia vestra promouit ad Præfecturam ærarij Saturni. *Satin' hoc clarè ad Traianum? Respondeo,* vestram indulgentiam *ibi legi, non* Tuam: *itaque ad vtrumque referendum, & Neruam & Traianum. Sic enim in epist.* VIII. Posteà curis delegati à vobis officij retentus: *de ipso hoc officio, & de vtroque illo auctore. Neque enim temerè hoc numero ad Traianum solum vti solet. Meo igitur iudicio, electus Plinius cum Tertullo ad hoc munus, adoptato iam Traiano & imperij consorte: atque ita vtrumque (etsi Traianus absens) promotorem agnoscit. Hoc euênit paucis ante Neruæ obitum septimanis, an mensibus: nec opinor, etsi designatos, munus obijsse ante Ianuarium mensem. Benè ergo hîc,* nondum biennium *in officio expletum: quia* Consulatus ei oblatus *(ita & hîc loquitur) ante Ianuarium mensem. Oblatus inquam à Principe, qui reuera solus faciebat Consules: sed posteà tamen in Senatu suffragiorum aliqua species, & in campo comitiorum. vt sequentia declarant; quæ vide ne aliter acceperis, & ne te fallant.* [1018] OFFICIO LABORIOSISSIMO.] *De quo ipse epist.* X. *lib. I.* Distringor officio, vt maximo, sic molestissimo. Sedeo pro tribunali, subnoto libellos, conficio tabulas, scribo plurimas, sed illitteratissimas, litteras. *Post quam epistolam tamen mortem Verginij Rufi memorat: quæ diu anterior. vt appareat, seriem temporum, in disponendis illis, non vbique seruatam.* [1019] EX DIFFICVLTATE.] *Ars nec ignota nostris Aulicis. quibus* hoc vitium est (*cum Senecâ dicam*) ambitione prauâ differendi promissa, ne minor sit rogantium turba. *Plura ille de hoc genere, II De Benef. cap.* V. [1020] IN NOTAM.] *Ignominiam.* [1021] ITERVM SVO.] *Non quòd alteruter antè Consul: sed acumen est, quòd vterque in collegæ Consulatu videatur sibi Consul. Itaque bis, & eodem tempore atque anno.*

ILLVD verò quàm insigne? quòd nobis Præfectis ærario Consulatum antè, quàm successorem dedisti. Aucta est dignitas

dignita-

dignitate, neque continuatus tantùm, ſed geminatus eſt honor: finemque poteſtatis alterius, tamquam parum eſſet excipere, [1022] præuênit. Tanta tibi integritatis noſtræ fiducia fuit, vt non dubitares te ſaluâ diligētiæ tuæ ratione eſſe facturum, ſi nos poſt maximum officium [1023] priuatos eſſe non ſineres. Quid, quòd [1024] eundem in annum Conſulatum noſtrum contuliſti? Ergo non alia nos[1025] pagina, quàm te Conſulē accipiet, & noſtra quoque nomina addentur Faſtis, quibus ipſe [1026] pręſcriberis. Tu comitijs noſtris [1027] pręſidere, tu nobis ſanctiſſimum illud [1028] carmen præire dignatus es, [1029] tuo iudicio Conſules facti, tuâ voce [1030] renunciati ſumus: vt idem honoribus noſtris ſuffragator in curiâ, in campo declarator exiſteres.[1031] Nam quòd eum potiſſimùm menſem attribuiſti, quem tuus natalis exornat, quàm pulchrum nobis! quibus [1032] edicto, quibus [1033] ſpectaculo [1034] celebrare cōtinget diem illum, [1035] triplici gaudio lætum: qui Principem [1036] abſtulit peſſimum, [1037] dedit optimum, meliorē optimo [1038] genuit. Nos [1039] ſub oculis tuis [1040] auguſtior ſolito [1041] currus accipiet, nos inter [1042] ſecunda omina & vota certantia, quæ pręſenti tibi cōferentur, vehemur alacres, & incerti [1043] ex vtrâ parte maior auribus noſtris accidat clamor. Super omnia tamen prædicandum videtur, quòd pateris Conſules eſſe quos feciſti. quippe nullum periculum, nullus ex Principe metus, conſulares animos debilitat & frangit: nihil inuitis audiendum, nihil coactis decernendum erit. Manet manebitque honori veneratio ſua, nec [1044] ſecuritatem auctoritate perdemus. Ac ſiquid fortè ex Conſulatus faſtigio fuerit diminutum, noſtra hæc erit culpa, non ſæculi: licet enim quantum ad Principem, licet tales Conſules agere, quales ante Principes erant. Vllámne tibi pro beneficijs referre gratiam parem poſſumus? niſi tamen illam, vt ſemper nos meminerimus Conſules fuiſſe, & [1045] Conſules tuos. Ea ſentiamus, ea cenſeamus, quæ conſularibus digna ſunt. Ita verſemur in repub. vt credamus eſſe rem publicam. non conſiliū noſtrum, non operam ſubtrahamus: nec diſiunctos nos, & quaſi [1046] dimiſſos Conſulatu, ſed quaſi aſtrictos & deuinctos putemus: [1047] eundemque locum laboris & curæ, quem reuerentiæ dignitatisque, teneamus.

1022 PRÆVENIT.] *Non ipse Consulatus, quem tardiùs gesserunt: sed ipsa designatio.* 1023 PRIVATOS ESSE.] *Non quòd reuera designati magistratus, iam magistratus sint: sed quodammodo, & quia dignitatis suæ iam securi & certi.* 1024 EVNDEM IN ANNVM.] *Nihil deest, nec muto. Eundem in annum, nempe in quem tuum contulisti.* 1025 PAGINA.] *Fastorum.* 1026 PRÆSCRIBERIS.] *Benè. in eius nēpe capite, vt primus anni Consul: & nos suffecti tum, ex ordine.* 1027 PRÆSIDERE.] *Hæc iam post oblatum Consulatum facta, vt tetigi: & dicis caussâ, comitia velut habita: præseditq́; ijs Consul Traianus.*

1028 CARMEN.] *De quo suprà:* Perpessus es longum illud comitiorum carmen. 1029 TVO IVDICIO.] *Commendatione & suffragio, in Senatu.*

1030 RENVNCIATI.] *Declarati, in campo. Obserua ordinem tunc comitialē.*

1031 NAM QVOD EVM POTISS.] *Mihi nihil clarius aut verius. vir tamen doctus nuper ex vet. codice legit & emendat,* nam quod eos, *& mox* mensi. *Eos, inquit, nempe honores. Quid opus est nebulam suffundere? sentētia liquida: Dedisti nobis eum mensem (nempe Septembrem) in quo celebritas & decus adijci posset nostro Consulatui. Quia ex Kalendis Septembribus designati, in Nouēbres.* 1032 EDICTO.] *Quo festiuitas Natalis tui indicabitur, itemq́; in eo ludi.* 1033 SPECTACVLO.] *De more, iaminde ab Augusto. Nam* eius natalem annuis Circensibus, idq́; decreto in perpetuum, celebratum, *Dio tradit lib.* LIIII. *&* LV. *Suetonius, Tiberium per modestiam omisisse, &* natalem suū, plebeijs Circensibus intercurrentem, vix bigæ vnius adiectione passum honorari. *Sed alij deinde fecerunt, & plura exempla.* 1034 CELEBRARE.] *Frequentem reddere. Diuus Maximus, in Natali Dominico:* Lætitia quanta sit, quantusque concursus, cùm Imperatoris mundi istius natalis celebrandus est, benè nostis: *& plura, quæ addit.* 1035 TRIPLICI GAVDIO.] *Mirus satis, & à fato concursus.* 1036 ABSTVLIT.] *Domitianum. qui mortuus* XIIII. *Kal. Octobr.* 1037 DEDIT.] *Neruam, illo ipso die lectum Principem.* 1038 GENVIT.] *Traianum.* 1039 SVB OCVLIS.] *Cùm sis in vrbe, te spectante & sedente.* 1040 AVGVSTIOR SOLITO.] *Quia hactenus Tribuni, inquiunt, aut Prætores: at nunc Consules in sellâ altiore, & curuli. Logi, vt statim dicam: nunc illud, videri rescribendum* augustiores. *Ipsi, qui sic vehuntur, crescere videntur, & maiestatem ab illo splendore assumere. Quod si de* curru *tamen, &* augustior *placet: benè, augustior vulgaribus, quia triumphalis.* 1041 CVRRVS.] *Ipse currus, non sella curulis. Mos verò sic habet. Circenses istos Prætor aut Consul edebat: atque is curru sublimis, & in habitu triumphali. Iuuenalis:*

Quid, si vidisset Prætorem in curribus altis
Exstantem, & medio sublimem in puluere Circi,
In tunicâ Iouis, & pictæ Sarrana ferentem
Ex humeris aulæa togæ?

En Prætorem tibi in curru, in Circo, in veste triumphi. *Symmachus lib.* VI. *epist.* XLI. Illud ante omnia interpretatio tristis horrescit, quòd natali vrbis suffectum Consulem, currus quo vehebatur euoluit, per ferociam bigarum, quæ triumphum vehebant. *Tacitus 1. Annal. de Tribunis plebis,* qui

qui Auguſtalia *celebraturi:* Curru vehi, haud permiſſum: *ne ſcilicet Conſulibus aut Prætoribus æquarentur. Vide me ibi. Poſſit tamen etiam ſimpliciter aptari ad ritum, quo primo die Conſules in curru vehebantur ſublimes. Caſsiodorus lib.11.epiſt.11.* Celſos currus (*ſic legendum*) niſi confidentia magna non appetit. *Et mox:* Reſpice te ſupra omnium humeros, atque ora volitare: *quæ omnia ad Conſulem deſignatum ſcribuntur. Ammianus lib.* XXV. Adhibito in ſocietatem trabeæ Varroniano filio, admodum paruulo. cuius vagitus pertinaciter reluctantis, ne in curuli ſellâ veheretur, ex more; id quod mox accidit, portendebat. *Sed fortaſſe magis nouitius iſte mos.* [1042] SECVNDA OMINA.] *Læta tibi nobisq́ precantium.* [1043] EX VTRA PARTE.] *Ex vtro latere Circi.* [1044] SECVRITATEM AVCTOR.] *Id eſt, nec periclitabimur, ſi auctoritatem loci magiſtratúsque tenebimus: vt antè ſub tyrannis.* [1045] CONSVLES TVOS.] *A te tali creatos, quod eſt ſuper ipſum Conſulatum.* [1046] DIMISSOS.] *Quaſi iam vltrà non opus vacare reip. vt emeritos, & rude donatos. quia ſcilicet culmen honorũ ſcandimus.* [1047] EVNDEMQVE LOCVM.] *Primum ſcilicet. ſicut in reuerentiâ & dignitate primi ſumus, iam Conſulares: ita & in labore curáque ſimus.*

IN fine orationis præſides cuſtodesque Imperij deos, ego Conſul pro rebus humanis, ac te præcipuè Capitoline Iupiter, precor, vt beneficijs tuis faueas, tantisque muneribus addas perpetuitatem. Audiſti quæ malo [1048] Principi precabamur, exaudi quæ pro diſſimillimo optamus. Non te diſtringimus votis. non enim pacem, non concordiam, non ſecuritatem, non opes oramus, non honores: ſimplex cunctaque iſta complexum [1049] vnum omnium votum eſt, SALVS PRINCIPIS. Nec verò noua tibi iniungimus. tu enim iam tunc illum in tutelam recepiſti, cùm prædonis auidiſſimi faucibus eripuiſti: neque enim ſine auxilio tuo, cùm altiſſima quæque quaterentur, hic, qui omnibus excelſior, inconcuſſus ſtetit. præteritus eſt à peſſimo Principe, qui præteriri [1050] ab optimo non potuit. Tu clara iudicij tui ſigna miſiſti, cùm proficiſcenti ad exercitum [1051] tuo nomine, tuo honore ceſſiſti. Tu voce IMPERATORIS quid ſentires locutus, filium illi, nobis parentem, tibi Pontificem maximum elegiſti. Quo maiore fiduciâ, ijſdem illis votis quæ ipſe pro ſe nuncupari iubet, oro & obteſtor, ſi bene remp. ſi ex vtilitate omnium regit, primùm vt illum nepotibus noſtris ac pronepotibus ſerues; deinde vt quandoque ſucceſſorem ei tribuas quem genuerit, quem formauerit, ſimilemque fecerit [1052] adoptato; aut ſi hoc Fato negatur, in conſilio ſis eligenti, monſtreſque aliquem quem adoptari in Capitolio deceat. Vobis P. C. quantum

debeam,[1053] publicis etiam monumentis continetur. vos mihi in Tribunatu quietis, in Pręturâ modestiæ; vos in istis officijs etiam quæ [1054] è studijs nostris circa tuendos socios iniunxeratis, cuncti constantiæ antiquissimum testimoniũ perhibuistis. vos proximè destinationem Consulatus mei his acclamationibus approbauistis, vt intelligam etiam atq; etiam enitendũ mihi, vt hunc consensum vestrum complectar & teneam, & in dies augeã. Etenim memini tunc verissimè iudicari, meruerit quis honorem, nécne, [1055] cùm adeptus est. Vos modò fauete huic proposito, & credite. si [1056] cursu quodam [1057] prouectus ab illo insidiosissimo Principe, antè quàm profiteretur odium bonorum, postquàm professus est, substiti; cùm viderem quæ ad honores [1058] compendia paterent, longius iter malui; si malis temporibus inter mæstos & pauentes, bonis inter securos gaudentesq; numeror; si denique intãtum diligo optimum Principem, inquantũ inuisus [1059] pessimo fui. Ego reuerentię vestrę sic semper inseruiã, non vt me [1060] Consulẽ, & mox Consularẽ, sed vt [1061] candidatũ Consulatus putem.

[1048] PRINCIPI PRECABAMVR.] *Aptius*, imprecabamur, *litterâ finali geminatâ. Est autem de Domitiano.* [1049] VNVM OMNIVM VOTVM.] *Vide Suetonium in Aug. cap.* LVIII. *Senecam de Clem. 1. cap.* XIX. *Martialis illud nec absimile, ad Iouem:*

Nil pro me mihi Iupiter petenti,
Ne succensueris, velut superbo.
Te pro Cæsare debeo rogare,
Pro me debeo Cæsarem rogare.

[1050] AB OPTIMO.] *In eligendo, & adoptando.* [1051] TVO NOMINE.] *Imperatoris, vt explicaui sub initium:* Omnis turba, quæ limen insederat, te consalutauit Imperatorẽ. *Et Iupiter communiter sic agnominatus. Plautus:* Qui est imperator diuûm atque hominum Iupiter. [1052] ADOPTATO.] *Sibi.* [1053] PVBLICIS MONVMENTIS.] *Actis Senatus, vbi elogia super Plinio.*

[1054] E STVDIIS.] *Eloquentiæ, & forensium caussarum.* [1055] CVM ADEPTVS EST.] *Veteri dicto,* ἡ ἀρχὴ τὸν ἄνδρα δεικνύει: magistratus virum probat.

[1056] CVRSV QVODAM.] *Siue,* quondam. [1057] PROVECTVS.] *Ad Tribunatum & Præturam: epist.* XI. *lib.* III. [1058] COMPENDIA.] *Per malas artes, & delationes.* [1059] PESSIMO FVI.] *Videtur pendere tota hæc periodus: nec tamen pendet. Modus ita rogandi est,* Si hoc feci, dixi, *&c. fauete & credite.*

[1060] CONSVLEM.] *Qui nunc hæc dico.* [1061] CANDIDATVM.] *Qui obnoxij semper, reuerentes supplices. Finem meum scribendi habeo. vtinam illum alterum, vt legant, capiant, audiantq; hæc Principes, cum æterno suo & publico bono! Da ô tu Aeterne.*

APPRO-

APPROBATIO.

DISSERTATIVNCVLA I. LIPSI apud PRINCIPES, *quòd erudita ſit & Chriſtianæ conſentanea pietati, quæ ſuperiores non poteſtate dominante, ſed Charitate ſeruiente felices verè prædicat, digna eſt quæ typis excudatur ac diuulgetur. Item, de* Plinij Panegyrico eiúſque Commentario: *luce hanc lucem dignam cenſeo.*

Gulielmus Fabricius Nouiomagus, Apoſtolicus ac Archiducalis librorum Cenſor.

PRIVILEGIVM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator ſemper Auguſtus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Auſtriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & Wirtembergæ, &c. Comes Tirolis,&c. Noſtro & Sacri Imperij fideli dilecto IVSTO LIPSIO gratiam noſtram Cæſaream. Poſtquam inter alia,quę DEVS immortalis hominibus liberali manu dedit dona, illuſtria inprimis illa & quaſi diuina ſunt, quæ in litteris liberalibusque diſciplinis conſiſtunt, quibus ſcilicet homines non tantùm ab animalibus ceteris rationis expertibus, ſed à rudi etiam & imperito hominum vulgo ita diſtinguuntur, vt tanquam Dij quidam ſplendeſcere in terris videantur: rem ſanè præclaram ſeque dignam illi præſtant,qui diligentem iis ipſis in litteris ac diſciplinis operam ponunt; præclariſſimam verò & Reipub. vtiliſſimam,qui eas ita excolunt, vt aliorum menti docendo, ſcribendo lumina præferant, eosque ex ignorantiæ tenebris quaſi manu educant. Quos excitare, quos amare atque animare ad dignitatis noſtræ munus, ad quod Diuino vocati beneficio, conceſſuque ſumus, inprimis pertinere exiſtimamus. Cùm itaque ab iis, quorum nobis ſpectata fides, quique iudicare de Litteris poſſint, acceperimus, inſignes te animi ingeniique tui dotes tibi à natura inſitas à primis temporibus ætatis tuæ ita litterarum ac diſciplinarum ſtudiis excoluiſſe atque exornaſſe, vt olim iuuenilibus adhuc annis præclara floreſcentis minimeque vulgaris eruditionis ſpecimina præbueris, dum obſcura in antiquis ſcriptoribus loca, quæ quædam tanquam luſtra erant, illuſtraſti, quæque in iis iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, reſtituiſti, dum vetuſta Latinæ antiquitatis rudera in nouam ſubinde ſtructuram ſingulari artificio eleganter conuertiſti: ad exquiſitam adeò & raram doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quoſque viros opinionem excitarit, perueniſſe, eamque variis abs te libris acri & graui cum iudicio ſcriptis atque in lucem editis oſtendiſſe, vt in eo quod tam feliciter tractes ſcriptionis genere paucos tibi pares hodie reperire ſit: iam verò matura te ætate virum, viro magis magiſque digna, & viris doctis grata ac Reipub. vtilia ſcribere, quæque à primis illis Romanis olim auctoribus ſcripta fuerunt, à mendis purgare, & lectiſſimos quoſque ex Muſarum hortis, in quibus aſſiduè verſeris, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirificè recrees, & eorum pectus ad prudentiam, probitatemque informes: haudquaquam prætermittere voluimus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamenta conferuntur, cauſa, Cæſareo te noſtro elogio decorandum, & quamuis per te ſatis ipſe animatus ſis, animandum magis patrocinioque noſtro defendendum pro benigna noſtra in te ſuſciperemus voluntate. Quoniam verò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, peculiarem te eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc noſtro priuilegioque te & Typographum tuum aduerſus quorumcumque fraudem,qui lucri cauſa, quod fieri ſolet, eadem excudere aut typis imitari fortè velint, munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate noſtra Cæſarea decernimus,

mus, statuimus, vetamusque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum, aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu editurus es, quocunque modo, charactere, aut forma, siue integros, siue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra sacri Romani Imperij, Regnorumq; ac Dominiorum nostrorum hæreditariorum fines triginta annis proximis à primo editionis die computandis, absque tuo tuorúmve hæredum consensu audeat: Hac autem lege addita, vti tria vt minimùm cuiusque libri exemplaria, quemadmodum moris est, ad Imperialem nostram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc nostrum transgredi, violare, aut contemnere deprehensus fuerit, eum non solùm eiusmodi libris, tibi, hæredibúsue tuis, auxilio Magistratus, vbicunq. reperti fuerint, vendicandis, priuari, sed triginta etiam Marcharum auri puri mulcta, cuius semissis quidem Fisci nostri Procuratori, fraudis vindici: alter verò semissis, tibi hæredibúsue tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuersis & singulis nostris & sacri Romani Imperij subditis & fidelibus dilectis, tam Ecclesiasticis quàm Politicis, cuiuscumque status, gradus aut ordinis extiterint, præsertim verò iis, qui in Magistratu constituti, vel suo vel superiorum suorum loco aut nomine, ius dicunt, iustitiámue exercent, ne quemquam hoc Priuilegium nostrum impunè violare, spernere aut negligere patiantur: Sed, si quos contumaces compererint, constituta à nobis mulcta, eos puniri & quibuscumque modis coërceri curent, ni & ipsimet grauissimam nostram in se conuertere indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu nostra subscripto, & Cæsarei nostri sigilli impressione munito, confirmamus. Datum in arce nostra Regia Pragæ, die prima mensis Augusti. Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Nonagesimo secundo: Regnorum nostrorum Romani decimo septimo, Hungarici vigesimo, & Bohemici itidem decimo septimo.

Subsign.

RVDOLPHVS.

Iacobus Curtius à Senfftenaw.

Ad mandatum sacræ Cæsareæ M^tis^ proprium.

Io. Baruitius.

Additum sigillum Cæs. M^tis^ in cerâ rubrâ.

SVMMA PRIVILEGII REGII.

PHILIPPVS Dei gratia Hiſpaniarum, &c. Rex Catholicus, diplomate ſuo ſanxit, nequis, Iuſti Lipſij Hiſtoriarum in alma Vniuerſitate Louanienſi Profeſſoris, & item Hiſtoriographi ſui libros quoſcunque, à Cenſoribus legitimis approbatos, præter ipſius, heredúmve eius, voluntatem, intra triginta annos à prima ſingulorum librorum editione computandos imprimat, aut alibi terrarum impreſſos, in has inferioris Germaniæ ditiones importet, venaléſve habeat. Qui ſecus faxit, præter librorum confiſcationem triginta marcharum auri puri illatione mulctabitur. Vti latiùs patet in litteris, datis Bruxellæ XIV. Febr. M. D. XCVII.

Signat.

Verreycken.

T*Ibi* IOANNES *M*ORETE, *pro amicitiâ quæ mihi cum Plantino (heu, quondam meo) & Plantinianis eſt ac fuit, tibi, inquam, permitto, vti* DISSERTATIVNCVLAM *meam* apud PRINCIPES, *vnà cum* COMMENTARIO in PLINI PANEGYRICVM, *typis tuis excudas ac diuulges. Nequis alibi alius præter te, cupio ſiue iubeo, ex lege quam magnus Cæſar & Rex meus dixerunt.*

Iuſtus Lipſius.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
APVD IOANNEM MORETVM.
M. DC. IIII.

LABORE ET CONSTANTIA